

X 139442

Spiró György

Kémjelentés

Novellák

MAGVETŐ
BUDAPEST

Változatlan utánnomás

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000914446

X139442

2
© Spiró György, 2011

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT. / WWW.MAGVETO.HU
HTTP://ON.FB.ME/MAGVETO-FACEBOOK / MAGVETO@LIRA.HU / FELELŐS
KIADÓ MORCSÁNYI GÉZA / NYOMTATTA ÉS KÖTÖTTE REÁLSZISZTÉMA
DABASI NYOMDA ZRT., 2011-BEN / FELELŐS VEZETŐ VÁGÓ MAGDOLNA
VEZÉRIGAZGATÓ / FELELŐS SZERKESZTŐ SÁRKÓZ BENCE / A KÖTETET
PINTÉR JÓZSEF TERVEZTE / MŰSZAKI VEZETŐ BEZÚR GYÖRGYI
KIADVÁNYSZÁM 8485 / WARNOCK BETŰTÍPUSBÓL SZEDVE
ISBN 978 963 14 2867 4

Kocsiút éjjel

Vacsora után anyám azt mondja: ma éjjel elme-
gyünk kocsikázni.

Kocsikázni, éjjel!

Eddig csak nappal utaztam autóban, mindig Dán
bácsi vezetett, apám testes sofőrje. Dán bácsinak ez
a szakmája, az Istenhegyi út elején lakik egy szép,
nagy, háromemeletes, sárga házban, zöld zsalugáte-
rek vannak az ablakain, nekünk nincsen zsalugáte-
rünk, csak redőnyünk, és Pesten lakunk. Az egész
ház egyetlen kapitalistáé volt, mesélte Dán bácsi,
amikor egyszer hazaugrott valamiért, és mi a kocsi-
ban vártuk, apám, anyám meg én, de most rengeteg
lakás van benne, és mind a dolgozóké. Nehezen tud-
tam elképzelni, hogy ez a nagyon nagy ház egyetlen
emberé lett volna, és ő rohángált volna benne egye-
dül. Nem tudom, hány ablaka van, mert még nem
tudok számolni, de sok. Dán bácsi vitt minket nya-
ralni is, de rég nem láttam, apámat újabban egy má-
sik kocsi viszi reggel háromnegyed hétkor Csepelre,
és este hét körül hozza haza, de abba a kocsiba mi

nem ülhetünk bele, anyám meg én, még azt se tudom, hogy néz ki.

Most hát nem kell lefeküdnöm vacsora után!

És nem is nyár van, hanem ősz, holott mi eddig csak nyáron kocsikáztunk családilag.

Felöltözve várjuk apámat, aki egyre késik. Anyám ideges. Mindig ideges, ha apám késik, de most különös tevékenységbe fog: két bőröndöt húz ki az előszobába, mindenféle ruhákat dobál bele, mert a szekrényeink az előszobában vannak, apám tervezte őket, amikor elvette anyámat, még a háború előtt, feketére vannak festve és csillogóra vannak lakkozva.

Anyám megáll a pakolásban, és azt mondja: cseh-szlovák spanyolos elvtársakkal fogunk találkozni, és egy magyar spanyolos elvtárs is ül majd a kocsiban. Ha kérdezik, én erről ne tudjak semmit, csak annyit, hogy üdülni megyünk. De ha még aznap éjjel hazaérünk, vagyis ha mégsem üdülni mentünk, akkor se szóljak erről soha senkinek.

Anyám izgatottan, komoran beszél, én pedig ünnepélyesen megígérem.

Spanyolos bácsik! Már hallottam azt, hogy „spanyolos”. Volt egy háború még a háború előtt, abban harcoltak a spanyolosok. Magyarok is voltak közöttük. Talán olyanok lehettek, mint a partizánok. Ha elvtársak, akkor rendes emberek. Spanyol, ez úgy hangzik, mint a mesében. Szívem szerint megkérdezném, mi az pontosan, hogy spanyolos, de anyám

ideges. Mindig ideges, ha apám késik, olyankor rádiót szoktunk hallgatni, de most nem, némán ülünk az ő szobájukban, ülünk a sarokban az asztalnál, négy szék van hozzá, és ott van a sarokban a szép, nagy Orion rádió a zöld varázsszemével, de most nem lehet bekapcsolni, mert anyám ideges.

Nem olyan rég is ott ültünk órákon át. Minden nap ott ültünk az Orion rádió mellett, zölden virított a varázsszem, megbabonázva szoktam bámulni, mert a hangertől függően erősödik és gyengül a fénye. Amikor bekapcsoljuk, lassan lesz zöld, és amikor kikapcsoljuk, lassan halványodik el a fénye, azt különösen szeretem. A kijelzőjén sok kis téglalap van, az állomásokat jelölik, mellettük pedig betűk, de még nem tudok olvasni, csak annyit tudok, hogy a Budapest Egy, amit hallgatunk, a bal szélén van, és megszólal, amikor a függőleges zsinór odaér. Ezt úgy lehet elérni, hogy az ember a bal oldali gombot tekeri. Világvevőnek hívják az ilyen rádiót, és a szüleim hallgathatnának külföldi adókat is, mert értik őket, de valamiért nem teszik, és nekem sem szabad csavargatnom a gombot, nehogy a folyosóról meghallja valaki, hogy azt hallgatjuk, ami nem magyar.

Úgy ültünk, hogy tőlem jobbra volt a rádió, ez voltaképpen anyám helye, amikor vacsoráztunk, én szemben szoktam ülni, de ezúttal anyám helyén ülhettem, aki az én helyemről néha kiszaladt a konyhába, és apám ült a saját helyén, vagyis a rádiótól

balra. Az ebédlőasztal nappali szövetterítőjének le-
lógó rojtjaival játszottam, befőttem és kifőttem
őket, pedig tilos, és hallgattuk a per egyenes közve-
títését.

Hosszan, nagyon hosszan beszélnek valakik, re-
csegnek, kiabálnak, aztán az a Rajk maga vallja be,
miként árulta el az országot az ellenségnek, mond-
ja, mondja, hogy ő áruló volt, apám pedig azt ismé-
telgeti méltatlankodva, hogy ez a Rajk, ez áruló. Nem
lehet jó, ha valaki áruló, olyan lehet, mint a rosszal-
kodás meg az árulkodás, csak még rosszabb. Anyám
nem szól, én is hallgatok. Csodálkozom, hogy egy
áruló úgy beszél, mint a többi ember. De ha maga
vallja be, akkor tényleg áruló. Nem emlékszem, mit
beszélt a többi hang, arra azonban igen, hogy több
napon át folyt a közvetítés.

Ekkor hallottam először, hogy spanyolos. Mond-
ták a rádióban, hogy az a Rajk spanyolos volt.

Ha az áruló Rajk is spanyolos volt, akkor a spa-
nyolos bácsik talán ismerték. De ők nem lehetnek
árulók, noha spanyolosok, különben nem lennének
elvtársak, mert Rajk már nem az, és nem is kocsikáz-
nánk velük sehová. Anyám ideges, úgyhogy nem fag-
gatom, pontosan mi is az, hogy spanyolos.

Apám felöltöben, kalapban állít be, anyám a nya-
kába csimpaszkodik, apám le se vetkőzik, nem is ha-
rap semmit, nekünk is gyorsan fel kell vennünk a
kabátot, apám felkapja a bőröndöket, lemegyünk a

liften, anyám hallgat, apám hallgat, kilépünk a ka-
pun az utcára.

Ott áll a házunk előtt egy fekete, farmotoros Tát-
raplán. Ennek két kicsi fél ablaka van a hátsó ülése
mögött, a miénknek meg, amelyet Dán bácsi veze-
tett és már nem a miénk, egész ablaka volt elválasztó
keret nélkül, az mégis jobban tetszett.

Elöl a sofőr felnyitja a fedőt, és bepakolja a bőrön-
döket a csomagtartóba. Apám, anyám és én hátulra
ülünk, én kettenük közé. Ül már a kocsiban elöl, jobb-
oldalt egy bácsi, mondom neki, hogy kezicsókolom,
félíg hátra fordul, úgy társalog tőlem balra ülő apám-
mal.

Elindulunk. Azt mondják, Vác felé megyünk. Ta-
lálgatom, mi lehet: erdő, tó vagy falu.

Sokáig haladunk a kivilágított úton magas házak
között, aztán kivilágítatlan útra érünk, és haladunk
soká. Nemigen jönnek szembe, alig van forgalom.
Aztán egyáltalán nem jön szembe senki. Oldalra alig
látok ki a szüleimtől, inkább előre bámulok a két el-
ső ülés között, de sötét van, csak az utat világítja meg
a két fényszóró az éppen csak összeérő fénykörei-
vel; a kétfelől bólogató hatalmas fák, amelyek feke-
tén borulnak a zötyögős, kanyargós útra, alig látsza-
nak. Kísérnek minket végig a fák, nagyon magasak,
nagyon sötétek, és elöl fönt mintha össze is érnének.
Olyan az egész, mintha egy alagútban haladnánk, de
ennek az alagútnak nincsen vége. Néha azt érzem,

hogy nem is haladunk, csak állunk és ringatózunk, és odafönt cikáznak valami halvány fények az alagút tetején, a két egymásba érő fénykör pedig egy helyben ugrándozik.

Mínta mesébe kerültem volna, de nem félek a sötétől, nem jönnek a gonosz szellemek, mint máskor éjszakánként szoktak, mert ott ül mellettem az apám és az anyám, az apám tőlem balra, az anyám tőlem jobbra, talán azért így, hogy apám a félig hátraforduló, elől ülő bácsival tudjon beszélgetni. Meresztgetem a szememet, a fák elsuhanak mellettünk, eltűnnek mögöttünk, mi pedig ringatózva állunk.

Apám és az elől ülő spanyolos bácsi beszélget valamiről, ebből nem értek semmit, noha magyarul beszélnek. Néha a sofőr bácsi is közbeszól, azt sem értem. Anyám hallgat. Megnyugtató, hogy a spanyolos bácsi éppen olyan magyar, mint mi vagyunk. Nyilván a csehszlovák spanyolos bácsik is magyarok lesznek. Mi ugyanis magyarok vagyunk, ezt már elég rég tudom.

Erdei úton haladunk, anyám azt mondja, hogy Királyréten felé. A név ismerősnek tűnik, talán már jártunk Királyréten, bár nem emlékszem rá. Nem kérdezem meg, ismerem-e Királyréten, nem akarom, hogy csalódjanak bennem. Mondták nekem tavaly nyáron Kenesén, hogy előző évben Boglárán nyaraltunk, de nem emlékeztem. Túl kicsi lehettem, és még nem volt meg az emlékezetem, mert az később

alakul ki az emberben, így mondják. Igyekeztem emlékezni Boglárára, de nem sikerült, szégyelltem is magam, mert emlékezni kellett volna, hogy milyen jól nyaraltam. Anyám nem hitte, hogy semmire sém emlékszem Boglárából; talán úgy gondolta, hogy akkor kárba vészett az egész nyaralás. Királyréten is akkor lehettünk, amikor még túl kicsi voltam. De erre az útra fogok emlékezni, mert már három és fél éves vagyok, és mostanra nekem is kifejlődött az emlékezetem.

Az erdő közepén megállunk, a két fényszóró kialszik, ez a zötyögő alagút vége, mégsem lesz teljesen sötét, világít a Hold. Sűrűn nőtt, magas fák vesznek körül. Ülünk a kocsiban, álló motorral várunk, csönd van. Csak mi vagyunk meg a fák. Anyám azt mondja, hogy közel a cseszkó határ. Titokzatos dolog a határ, azon nekünk nem szabad túlmennünk, ezt felfogom. Amin nem szabad átmenni, azt hívjuk határnak. Nekik, akiket idevárunk, nyilván szabad átjönniük rajta. Nekik nem is határ az, ami nekünk igen. Furcsállom a dolgot, de nem kérdezek semmit, örülök, hogy mesében vagyok, és noha éjjel van, mégse kell aludnom.

Aztán szemben megjelenik egy autó. Lehet, hogy közben aludtam is, nem tudom. Átengedték őket, szól a sofőr bácsi. Megállnak, az ő fényszórójuk is kialszik. Az elől ülő bácsi és apám kiszáll, a másik kocsiból is kiszállnak ketten, és eltűnnek jobbra a sötétben.

tétben. Mi a kocsiban maradunk, a sofőr, anyám meg én.

Várunk. Felriadok, anyám azt suttogja a fülemben, hogy ha kérdeznek, én nem tudok semmit. Ismét megfogadom, hogy nem fogok tudni semmit, és süpedek vissza.

Apám és a magyar spanyolos bácsi ülnek be épp a kocsinkba, a másik kocsiba is beülnek ketten, amikor körülnézek. A cseszkó spanyolosok kocsija elindul felénk, de megáll, jobbra befordul az erdőbe, hátratulat, és megindul visszafelé, amerről jöttek. A mi kocsink is megfordul.

Fogalmam sincs, hogy kerültem az ágyamba.

Soha nem beszéltek erről később. Nem láttam többé a spanyolos elvtársat, sem a sofőrt, sem a csehszlovák spanyolosokat. Ha Vác felé volt dolgom a következő évtizedekben, olykor fel-felbukkant a kép, de visszanyomtam, nem volt értelme.

Féltek a cseh és a szlovák spanyolosok, hogy őket is letartóztatják, és a magyar perekről akartak hallani? Vagy egyeztették, mit fognak vallani, ki-ki a maga országának vérbírósága előtt? Tízezrével fogták le azon az őszön Csehszlovákiában a spanyolosokat, és két évig tartották őket előzetesben, amíg meg nem rendezték a maguk Rajk-perét, a Slansky-per.

Magas rangú elvtársak lehettek a cseszkó spanyolosok, ha átengedték őket Magyarországra; súlyos börtönbüntetésre vagy halálra ítéltették aztán őket.

Nem osztogatták könnyen az útlevelet náluk sem, és nemcsak útlevél kellett, hanem határsáv-engedély és határátlépési engedély is. A mi sofőrünk sem lehetett egyszerű ávós, ha beszélni mertek előtte; magas rangú elvtárs volt nyilván ő is, aki jogosult a kocsiját maga vezetni.

Apám sem spanyolos nem volt, sem magas rangú funkcionárius. Talán mi fedeztük az akciót. Lehet, hogy a szállást is lefoglalták Királyréten, hogy ha járőrbe ütközünk, valóban oda hajtsunk.

Ne lett volna őszinte anyámmal és hozzám, a három és fél éves gyerekekhez az apám, aki Rajkot otthon árulónak nevezte? Attól félt, hogy engem is vallatni fognak?

Mélységesen kellett tisztelnie azokat, akik fegyverrel harcoltak Spanyolországban, ha vállalta, hogy följelentik, hogy lebukunk, hogy elveszíti a szabadságát, a feleségét és a gyerekeit.

Az életével és a mi jövőnkkel játszott az én hallgatóapám.

De mivel bírta rá az anyámat, aki áldozatot soha senkiért nem hozott? Megfenyegette, hogy elválik, ha nem segít? Nem konspirált jól az anyám, azonnal elfecsegte a titkot, s mert más nem volt kéznél, a három és fél éves gyerekének.

Ötvenkilenc év múlva kezdem sejteni, mi mozgathatta az apámat. Szégyellte, hogy nem harcolt a spanyol polgárháborúban. Biztosan hívták őt is, ő pedig

valamilyen kifogással kibújt, és nem halt hősi halált, mint a többség. Ezért vezekelt, ezért kockáztatott tizenkét évvel azután, hogy a köztársaságiakat leverték, és négy évvel a második világháború után.

Vagy tévedek, és keverem a sorrendet? Előbb volt az éjszakai kocsikázás, mint a Rajk-per helyszíni közvetítése? Mennyire voltak lombosak a fák, amelyek miatt végtelen alagútnak láttam az országutat? Rajkot október közepén végezték ki; szeptemberben kezdték összefogdosni a cseh és szlovák spanyolosokat. Korán jött az ősz 1949-ben vagy későn?

Mire az ember feltenné a kérdéseket, nincs, aki válaszolna.

Vác után észak felé kanyargós, kátyús, szűk az országút, fák szegélyezik, és nappal is olyan, mint egy hosszú, sötét, félelmetes alagút.

Lodku unyeszló

– Ukol vám nuzsen? – kérdezi a nővér.

Minden ágyhoz odament, minden ágynál kérdezt valamit, hol adott injekciót, hol nem, észerint másoktól is ugyanezt kérdezte. Húsz ágy van a kórteremben, engem még orvos nem látott, nem tetszik nekem, hogy az én bajomra ugyanaz az orvosság, mint másokéra.

– Nye nuzsen – mondom.

A nővér továbbmegy, kérdezősködik.

Reggel másik nővér jár körbe, ugyanazt kérdi: „kell injekció?”. Aki kér, kap. Aki nem kér, nem kap. Megint nem kérek, nem kapok.

Vacsorát se kaptam, későn hoztak be, de reggelit adnak: egy pohár tej, egy szelet fekete kenyér. Felhörpintem, felfalom. Éhes maradok, sajog a gyomrom.

Túl sok vodkát itattak velünk Kijevben, attól készülhettem ki. A jaltai buszkirándulásról a táborhelyünkre hazatérve lettem annyira rosszul, hogy kiraktak a szimferopoli kórházban. Először fertőtlenítettek: be kellett állnom meztelenül egy kádba, de

nem ellenőrizték, hogy zuhanyozom-e. Nem zuhanyoztam, álldogáltam összegörnyedve, aztán kimentem, akkor kaptam egy zubbonyt meg egy munkásnadrágot pizsamaként, és rám tukmáltak még egy zubbonyt és még egy nadrágot, az előzők fölé kellett húznom, az volt a „halat”, vagyis a köpeny, illetve hát a köpenypótló, mert köpenyből hiány van, de köpeny nélkül nem lehet. A ruháimat az útlevellemmel és a pénzemmel együtt a magyarok elvitték magukkal, majd értem jönnek, mondták biztatólag.

Az ebédet nem bírom megenni: grecsnyevaja kasa.

Vacsorára adnak egy kemény tojást és egy pohár tejet.

Iszonyúan sajog a gyomrom. Orvos nem jött.

Látom: zakarpatszka kolbászt szeletelnek a betegek maguknak, szalonnát, egyebet; van az alagsorban büfé, ott lehet venni, világosítanak fel, de nekem nincs pénzem. Nem mondom, de rájönnek és megkínálnak. Rendes népek, megköszönöm.

Az ajtótól jobbra – velem, aki középen fekszem, szemben – magasított, bedeszkázott ágyban fiatal fiú fekszik, integet, engem hív, odamegyek.

Halk a hangja, kilétem felől érdeklődik. Már tegnap észrevett, de nem volt ereje magához hívni. Elmondom, hogy magyar ösztöndíjas vagyok Kijevben.

– Bocsáss meg nekünk, hogy bevonultunk hozzátok – mondja.

Elképedek.

Összekeveri ugyan Csehszlovákiát Magyarországgal, de tudja, hogy ők egy hónapja bevonultak valahová, ahová nem kellett volna.

– Semmi baj – mondom neki.

– De bocsáss meg!

– Megbocsátok.

Kicsit megnyugszik. Kérdem, hogy került ide.

Nehezére esik a beszéd; kifulladás, el is ájulgat közben, de csak elmondja büszkén, hogy ő már bejárta a fél világot.

– Hány éves vagy?

– Huszonegy.

Egy évvel fiatalabb nálam.

– Merre jártál?

Elmeséli: az Urálon túl született, az apja meglépett a születése előtt, az anyja nevelte. Dobos lett egy beategyüttesben, azzal kószál Vlagyivosztoktól Murmanszkig évek óta, nagy sikerük van mindenütt.

– És hogy kerültél ide?

Hát úgy, hogy éppen Tbiliszipben játszottak, fölszedett egy kislányt, éjjel vele tartott hazafelé, amikor észrevette, hogy egy pasas ver egy nőt. Odament, bár a kislány elrántgálta volna, és megkérdezte, miért veri. A pasas nem szólt, de a verést abbahagyta. Továbbmentek, és akkor egyszerre megérezte a hátában a kést. Kórházba vitték, megműtötték, jobban lett, kiszállt a helyi KGB, kérdezték, kívánja-e, hogy megkeressék a tettest.

– Nem kívántam – mondja vigyorogva.

– Miért nem?

– Mert azok grúzok, és gyűlölnek minket. Megölték volna, ha kérem, hogy keressék meg...

A mesét többen hallgatjuk, köztünk a két méternél magasabb, legalább százötven kilós, négyszögletes fejű, rövidre nyírt hajú, bambán vigyorgó óriás orosz, ő viszi a betegeket a műtőbe a vállára vetve, és ő is hozza ki őket ugyanígy, mert nincsen hordágy; közbeszól:

– Nem gyűlölnek, hanem félnek tőlünk.

– De gyűlölnek – erősködik a srác.

– Félnek – mondja az óriás, és elégedetten bólogat.

Ő katona volt, és sokféle járt, és mindenütt félnek az oroszoktól. Az ukránok buzgón bólogatnak. A beteghordozó büszkén néz körül. Jámbor ember amúgy, a műtötteket gyöngéden dobja le az ágyra.

A srác tovább mesél: jobban lett és el akart menni a Krímbe, mert úgy tudja, ott lakik az apja.

– Tudod a címét? – kérdezem.

– Nem.

– Elég nagy a Krím – vélem.

Legyint: a Krím kicsi, meg fogja találni. A saját felelősségére engedték el, aláírt egy papírt, feltették egy repülőre, a gépen bevérzett a tüdeje, elájult, megműtötték, hát így került ide. De az apját meg fogja találni, itt lakik a Krímbe.

A kislány, akit Tbiliszipben felszedett, utána jött,

kibérelt egy szobát, és naponta látogatja. Kicsi, tömzsi, fekete kislány, nincs még tizenhét éves, ül a be-deszkázott, magasítottágy előtt egy sámlin, és fogja a srác lecsüngő kezét a látogatási idő végéig.

Jó kórház ez, mondják az ukránok. A legmodernebb nyugati gépekkel műtenek. Katonai kórház, jó kórház. Csodálatosan műtenek, boldog lehet, aki itt fekszik. A főorvosnő a legjobb, varázslatos keze van.

Mászkalok a folyosón, lemegyek a lépcsőn, meg-szemlélem a büfét, Kijevben összesen nem kapni ennyi mindent. A lépcsőfordulóknak is ágyak, némelyiken oxigénsátor, alatta kapják a páciensek az infúziót. Még takarítaniak is, csak a vécét nem lehet használni: a porceláncsészére itt is két, téglából falazott emelvény van rakva, azokra kellene guggolni, de nem megy, a szar az emelvényen túl ér. Nem is szarok, csak pisilek. Még jó, hogy alig eszem valamit.

Ukrán szót hallok, kifejezem örömemet. Mondják: ukránul a kisebb falvakban beszélnek még, egyébként csak oroszul. Látják, érdekel az ukrán történelem, és mesélnek. A Krímről is mesélnek. Ők betelepülők, Sztálin hozatta ide őket meg a szüleiket, amikor kiűzte a tatárokat. Elfoglalták a tatárok házaikat, kertjeit, gondosan gazdálkodtak a tatárok, hálasak nekik, noha tényleg a németek mellé álltak a honvédő háborúban, és azt nem kellett volna. Aztán jött a huszadik kongresszus, és Hruscsov azt mond-

ta, hogy a Szibériába száműzött tatárokkal igazságtalanság történt, és hazamehetnek, ha akárnak.

– És? – kérdezem.

Hát kezdtek visszaszivárogni a tatárok egyenként, de a házaikban már ukránok laktak.

– És?

Ingatják a fejüket az ukránok.

– Poubivalo ih – mondja egyikük.

Le lettek öldösve.

Bólogatnak a betegek bánatosan.

Az általános alany egyik ritka formáját használták. Az egyetemen azt tanultuk, hogy „lodku unyész-ló”. A ladikot elvitte, mármint a vihar, amit nem kell hozzátenni, de nem is lehet, mert a „vihar” hímnemű, az ige pedig semleges. Kivételes forma, ezek szerint él még.

Telnek a napok, orvost nem látok. Az ötödik napon reggel nagy a futkosás, obhod lesz, vagyis vizit.

Középkorú, megnyerő arcú orvosnő jön be a csoport élén, mögötte számtalan orvos és ápolónő, a sor végén három néger, szintén fehér köpenyben. Megállnak az ágyaknál, beszélgetnek. Elérnek hozzám. A főorvosnő rám néz.

– Magának mi baja?

Mondom: fáj a gyomrom, behoztak.

– Mikor?

– Öt napja.

Bólint és továbbindul.

– Én ma elmegyek – szólok utána.

Megáll, visszanéz.

– Tényleg?

– Igen – mondom –, jönnek értem és elvisznek.

– Hová?

– Magyarországra.

– Maga magyar?

– Az vagyok.

Bólint és továbbmegy.

Továbbvonulnak a többiek is. Az egyik néger megáll és a hogylétem felől érdeklődik. Köszönöm, megvagyok. Megkérdezem, hová való. Ghánába. Jó itt neki. Orvos lesz.

Amikor jönnek értem a magyarok, a megkéselt srác nincs magánál, nem tudok elbúcsúzni tőle. Rossz bőrben van, két napja nem beszélgettünk, nem volt ereje. A kislány ül a sámlin és fogja a lecsüngő kezét.

Tischdamen

A vasútállomáson vár, a hátizsákomat betesszük a csomagmegőrzőbe, és nekivágunk a hegyoldalnak.

A szakállasok asztalánál ismertem meg a Hungáriában. Minden csütörtök este ott ücsörögtünk; az kötött össze minket, hogy szakállat hordtunk, csupa tétékás meg én. Feltűnt a nagy fejével, a hajlott hátával, a hiányos fogazatával; körülményesen fogalmazott, alig lehetett kívánni, amíg végre kiböki a lényegét. Nevetgélt, jelentőségteljesen grimaszolt és bólogatott, mint aki előre egyetért önmagával; kívártuk, hátha mond valamit, és végül nem is mondott badarságokat. Biológia-földrajz szakos letére az égvilágon mindenbe belekapott. Indultunk az első táncdalfesztiválon, a zenét szerezte ő. Előre megmondta, a nagy fejét búsan ingatva, hogy az abszurd szövegeimet egyszerűbbekre és érthetőbbekre kellene cserélni, szóval giccset kéne produkálnom, de én ragaszkodtam az ötleteimhez, ki is estünk az első rostán. Kisfilmeket is csinált, az egyiknek elmesélte az ötletét, nem értettem, mit akar, úgyhogy

nem voltam képes megírni a forgatókönyvet: Ennek ellenére meghívott a forgatásra, rendező és operatőr volt egy személyben, bámultam egy napig, ahogyan mély meggyőződéssel instruál, nekem nem lett volna bátorságom másokat utasíthatni, és továbbra sem értettem, miről szól a film. Végül nem vágta össze. Egyetem után nemes felbuzdulásból osztatlan tanyasi iskolában tanított az isten háta mögött. Valahányszor feljött Pestre, és találkoztunk a Hungáriában, panaszkodott a sárra meg a helybeliek csököttségére. Megnősült, lakást kellett előteremtene, letette hát a B-vizsgát zongorából, és kiment az NSZK-ba pénzt keresni. A felesége, alacsony, vézna kislány, itthon maradt. Néhány hónapja volt kint, amikor azt írta, küld meghívólevelet, kérjek útlevelet meg vízumokat; csaknem mindennap más városban zenélnek, láthatnék sok mindent, szállást biztosít. Cseresznyepálinkát mindenképpen vigyek, minél többet, annál jobb, nagyon szeretik. Vettem három üveggel.

Sétálunk a csinos házak között a hegyoldalban, süt a szeptemberi nap. Tiszta utcák, zöldre mázolt kerítések, nyírott gyepek, formásra vágott fák, rozsdabarna levelek, házörző ebek, éles levegő, minden kertben legalább egy kerti törpe. Ilyen hát az a bizonyos Nyugat, állapítom meg: csendes, békés, tiszta, civilizált. Végig mesél, rég nem beszélhetett magyarul. Semmit sem értek, egyszerre zúdítja rám hosszú hó-

napok tapasztalatait, zsongító a szövegelése, különben is álmos vagyok, hosszú volt a vonatút.

Este vesszük ki a hátizsákot a megőrzőből, megyünk a szállásra. Hátsó bejárat, első emelet, hiányosan berendezett szoba, ágy például nincs, csak matracok a földön; kipakolok. Kevesli a három üveg pálinkát, a többi városba is kellett volna legalább egy-egy, de megbékél, így is örülni fognak. Bemutat a szomszéd szobácskában a két olasznak, az egyik a dobos, a másik a gitáros; velük mászkál hónapok óta. Kiderül, hogy olasz nevet adtak neki, Giulio, és maguk közt is így szólítják. Előnyös, ha a trió olaszként szerepel, magyarázza, mert a vegyes vagy nem olasz zenekarokat errefelé nem kedvelik igazán. A gitáros kapja az egyik üveget, ő a trió vezetője, nagyon örül. Valami főnök is előkerül, bemutatásomkor öcsként szerepelek. A főnök biccent, nem kérdezi meg, mi az olasz nevem, és azt mondja, hogy majd üljek le egy asztalhoz, kapok sört ingyen, és szól a lányoknak, hogy engem hagyjanak békén.

Kerítenek egy kölcsönzakót meg egy nyakkendőt, mert csak úgy lehet beülni. Szívesebben aludnék, de hát annyira örül nekem, hogy felkötöm a nyakkendőt.

Az egyik jobb oldali páholyba vezetnek, és megint biztosítanak, hogy nem fog bejönni senki. Leülök. A teremben szépen terített asztalok, körülöttük székek, szemben a színpad, azon a zongora, a dobfel-

szerelés meg az álló mikrofon. Körben kétoldalt a magasföldszinten a páholyok. Sötétvörös tapéta. Félhomály. Bejön a páholyomba egy fehér blúzos, fekete miniszoknyás lány, hoz egy sört, és mond valamit, amit nem értek; rám mosolyog, visszamosolygok.

A színpadon megjelenik az olasz trió szmokingban. Csuda elegánsak. A gitáros felém int, még mindig örül a cseresznyepálinkának. Eltűnődöm: jó sokat kereshet, annyi jó piát vesz magának, amennyit csak akar, mégis örül a potyának. Vagy minden keresetét hazaküldi?

Lassan telik meg a terem, öltönyös, középkorú, jobbára kövér, magányos férfiak, és elvétve néhány középkorú és idős pár. A felszolgálólányok, van belőlük vagy két tucat, mind fekete miniszoknyában, a helyükre kísérik őket. A páholyokba is kerülnek vendégek, némelyik páholy függönyét azonnal behúzzák. Függönyöm nekem is van, akár be is húzhatnám. Megkísért, hogy megtegyem, de észrevénnék a színpadról.

A férfiak isznak, némelyek esznek valamit, a páholyból nemigen látni, mit. A zenészek rázendítenek. Nem dzsesszt játszanak, hanem mindenféle tánczenét meg filmzenét, régit és újat, lehetőleg nyúlósat; a gitáros olasz néha dalra fakad. A hangja nem valami különös, de nem hamis.

Sokáig nem történik semmi. Megkapom a második kis üveg sörömet is, a lány megint rám mosolyog.

Köszönöm hálásan. A vöröslő félhomályban alig lát-
szik az arca.

Tíz óra után lép a színpadra az első nő. Szörme-
bundát visel, a haja feketére festve, vonaglik egy da-
rabilag, aztán kezdi levetni a ruháit. Nem teljesen for-
mátlan, csak drabális. Fokozatosan, nagyon lassan
végleg megszabadul az alsóneműitől, meztelenül né-
hányszor körbetáncolja a gitárost. Lehever, korbács-
csal veregeti magát félig fekve, nem túl nagy elán-
nal, a korbácsot a combjain meg a mellein vonogatja,
jó sokáig műveli, majd hirtelen, mint aki elszégyell-
te magát, felugrik, eldobja a korbácsot és kiszalad a
színpadról. Taps. A ruháit meg a korbácsot utána vi-
szik.

A felszolgálólányok lelkesen itatják a palikat, van,
aki már a második palack borát rendeli. Szünetet je-
lent be a gitáros, a zenészek kimennek a színpadról.
Én is kimegyek. Rágyújtunk.

– A lány, aki vetkőzött, a gitáros srácé – világosít
fel a haver a nagy fejét ingatva –, helyes csaj.

Bólogatok.

– Azok a pincérlányok asztaloznak. Az a nevük,
hogy Tischdamen. Itatják a palikat. Van felíró, aki
feljegyzí, hogy mennyi italt vittek ki, ennek megfe-
lelően kapják a pénzüket, öt százaléket minden üveg
után. Úgyhogy ne lepődj meg, amikor behúznak.
A palik próbálják itatni őket, de hiába, a lányok nem
isznak, figyeld meg, csak úgy tesznek.

A szünet után az asztalozó lányok ténykedését fi-
gyelem. A palik közül némelyik már részeg. A csajok
közel ülnek hozzájuk, még közelebb ülnek, szinte rá-
juk tekerednek, nyomják a kezükbe a poharat, tölte-
nek, töltenek, és nicsak, az asztal alatt a palik combja
közé nyúlnak. Jé, ki is veszik nekik. A palik önfeled-
ten, pucér farokkal isznák tovább.

A színpadon újabb nagydarab, ezúttal hordóhasú,
szőkére festett nő jelenik meg, szintén szörmében.
Ő kevesebb ruhadarabtól szabadul meg, mint az elő-
ző, mert kevesebb volt rajta, a szörme alatt csak az
alsónemű. Ott vonaglik a színpad szélén sokáig, be-
nyúl magának kézzel, aztán egy gyertyát adnak a ke-
zébe, egy darabig szopogatja, majd feldugja magának
jó magasra. Taps. Adnak a kezébe egy borosflaskát,
némi magakelletés után azt is feldugja. Nem hiszek
a szememnek: nem csak az üveg nyakát dugja fel. Sa-
jogni kezd a hasam belülről, borzasztó. Nagy taps.
A zenekar tust húz. A nő flegmán kihúzza az üveget,
és kimegy a színpadról.

A palik odalent az asztalra borulnak, a lányok töl-
tik beléjük a piát, és a farkukat masszírozzák. A ma-
radék páholyok függönyét is behúzzák. Meg vagyok
döbbenve. Ez a Nyugat? A zenekar operett-egyvele-
get játszik. Fejezzék már be, hogy lefekhessek végre!

Jóval éjfél után állunk a lépcsőfeljáróban, szédel-
gek, mennék fel a szobába, de jön az olasz gitáros a
fekete vetkőző nővel, aki ruhában van, és hálálkodik

a pálinkáért. Aztán jön a második nő, az, aki a borosüveget tolta fel.

– A másik üveget ő kapta – súgja a haver az utolsó pillanatban, mielőtt a nő nekem esik, és hálásan arcon csókol.

Elhúzódom, valamit morgok.

A nő is mond valamit németül.

– Nyugodtan menj el vele – tanácsolja a haver.

Megrémülök.

– Dehogyan megyek!

– Fáradt az öcsém – szabadkozik búsan a haver. – Ma érkezett.

A nő tovább erősködik, én széttárom a karomat, schlafen möchte ich, schlafen, schlafen, a nő végre elkotródik.

– Ő is örült a pálinkának – mondja a barátom. – Mondtam, hogy sokat hozzá! Giessen el van intézve, de Siegenbe csak egy üveg jut. És akkor hol van még Düsseldorf!

A reggelit helyben kapjuk. A teremben takarítanak, a páholyokban habos vízzel mossák a falakat.

– Muszáj naponta lemosni – mondja –, nem maradhatnak nyomok a falon, ellenőrzik. Mindenütt mosható a tapéta. Kéthavonta újratapétáznak.

Szalonnás rántottát hoznak barna kenyérrel. Némelyik asztalnál nők esznek, csúnyák, lomposak, festetlen arcuk barázdált, némelyiké himlőhelyes, öregek. Ők asztalozták tegnap, mondja. Hivatalosan

nem feketnek le a vendégekkel, a bár az nem kupleráj, de itatni őket muszáj, és hát ez többnyire azaz jár, hogy kiverik nekik. De csak a kezükkel, mert szopni tilos. Hogy aztán elmennek-e velük később, az a magánügyük.

A vetkőző lányok is utaznak a zenekarral. Az olasz gitárosé a feketére festett, a másiknak, akinek az az óriási pinája van, nincs palija.

– Elmegettél volna vele az este – morfondírozik bánatosan. – Rendes nő. Csalódott bennünk. Többet vár.

Megbörzongok.

A kisvárosokban két-három napot töltenek így együtt, meséli, aztán továbbállnak. A helyükbe mások lépnek: más zenészek, más nők, azok is együtt utaznak, együtt veszik meg őket, egyedül reménytelen. A helybéli családapák jönnek szórakozni azokból a tágáros kis házakból, amelyek kertjében a törpéket láttuk, a kispolgárok. Itt így bírnak szórakozni. Még mindig olcsóbb, mint a kupleráj.

– Meglesz a lakás – biztosít, vagy inkább saját magát biztosítja. – Még másfél évig nyomom, és meglesz.

Siegen pont olyan, mint Giessen. Az utolsó pálinkát a főnök kapja, mert egy-két hónap múlva ismét odaérnek.

Düsseldorfbán öt napig lehet maradni, nagy élet van, rengeteg bár meg kupleráj. Ott már a magam

ura vagyok, nem kell végigülnöm a programot. A főnököt nem látom. Járom az utcákat, az üzletek jó része éjjel is nyitva. Kölnbe és Duisburgba is elvetődöm, estére vissza tudok jutni.

Az éjszaka közepén indul a vonatom. Kitalállok egyedül, nyugtatom meg a barátomat, aki szomorú, hogy már elmegyek.

– Még másfél év – mondja –, és összejön a lakás. Csak az olaszok ki ne rúgjanak.

Sokáig tartott, amíg rájuk talált, előzőleg rémes helyeken, borzalmas figurákkal kellett játszania, ez így most már sokkal kulturáltabb.

Állok a kör alakú pultnál a pályaudvaron, éjjel fél kettő, kolbászt lehet kapni és sört. Velem szemben egy fiatal amerikai katona dülöngél, körülöttünk civil németek. Az amerikai rangjelzéseket nem ismerem, de valószínűleg sorkatona. El-elhomályosuló szemmel, le-lecsukló fejvel szidalmazza Németországot, amelyet megszállva tart. Az elfajzott amerikai kiejtéséből csak annyit veszek ki, hogy Germany is a shit. A németek – férfiak és nők, fiatalok és középkorúak – fegyelmezetten, megjegyzés nélkül hallgatják, pedig ha én értek valamit a szövegéből, akkor ők sokkal többet értenek. A részeg amerikai mondja, mondja, a németek laposan rám pillantanak némán, a honfitársuknak vélnek; süt belőlük a gyűlölet.

Őszi eső

Reggel hétre jött értem a barátnőnk. Szemerkélt a szeptemberi eső, beprésem magam a Fiat ötszáz as anyósülésére. Barátnőnk fecsegett, igyekeztem nem odafigyelni. Erőszakos volt, levakarhatatlan, a szakmája is nyomulós, újságíró. Törleszkedett, fontoskodott, mindenkire rácsimpaszkodott, aki óvatlanul szóba állt vele; evés közben csámcsogott, az egész lényében volt valami csámcsogás. A kedvesem is undorodott tőle, panaszkolta, hogy simogatja, puszilgatja, biztos lesbikus, mondta az én kedvesem, mégis órákig tudott smúzolni vele. Barátnőnk a csuklóján és a nyakán öngyilkossági kísérletek nyomait viselte, a szülei nem jöttek vissza Auschwitzból, távoli rokonoknál nevelkedett, testvére nem volt. Menekültem előle, ha csak tehettem.

A Moszkva térnél majdnem belénk jött egy kocs, barátnőnk megijedt, félrerántotta a kormányt, de nem lett baj. Befordultunk a Csaba utcába, és akkor megláttam a nénit. Balról, a közértnél lépett le a járdáról, átlósan igyekezett a templom felé, nem né-

zett semerre a kapucni alól, és láttam, hogy el fogjuk ütni. Barátnőnk nem látta, nem fékezett, nem fordította el a kormányt. Lassan haladtunk, mégis tudtam, hogy eltrafáljuk. Tarthatott az egész másfél másodpercig, nem volt időm, hogy megszólaljak, mégis olyan volt, mintha nagyon hosszú, lassított filmet néznék.

El fogjuk ütni, el fogjuk ütni, el fogjuk ütni – és el-
ütöttük.

Úgy esett a hűtőre, mint egy nagy, fekete madár, a teljes szélvédőt eltakarta. A kocsi egy jobboldalt parkoló autónak ütközött, a szélvédő kivilágosodott, a néni nem volt sehol. Barátnőnk hülyén ült a volán-
nál, fogalma sem volt, mi történt.

Kipattantam az ülésből, és a kocsit hátulról meg-
kerülve, nehogy meglássam, ami a néniből maradt, berohantam az utca túloldalán a közértbe, telefönt kerestem, hátravezettek, hívtam a mentőket és a rendőrséget, aztán visszamentem a kocsihoz.

Addigra felsegítették a nénit, és a templom előtti járdán egy padra ültették. Sápadt volt, kicsit vérzett a homloka, más nem látszott rajta. Barátnőnk állt a pad mellett, halkan jajveszékelt. Fellelegeztem.

A járókelők szétoszlottak, ott maradtunk hárman. A néni értelmesen válaszolgatott, a vizet megitta, igen, bevásárolt és a templomba indult. Kérdeztem, hívjam-e fel a családját, legyintett, ilyenkor nincse-
nek otthon.

Először a helyszínelő érkezett meg, leparkolt, a kocsira csak rápillantott, a féknyomot, ami nem volt, noha az esőben látszott volna még, nem nézte meg. Én meséltem el, mi történt. Csúszott a keramit, és a néni úgy lépett le, hogy nem nézett körül.

A helyszínelő, középkorú, gusztustalan pasas, a fejét ingatta. Igen, így szokták, de a bal sávba lépett le a néni, lett volna idő meglátni, ezért azt javasolja, hogy valljuk azt: jött szembe egy kocsi, mögüle bukkant ki a néni; egyezzünk meg egymás közt, milyen márkájú volt a szembejövő autó. Barátnőnk nem értette, én csodálkoztam. A helyszínelő valamit irkált, elkérte a barátnőnk telefonszámát, aztán elhajtott. Barátnőnk arra tippelt, hogy a pasas le akarja fektetni.

Háromnegyed óra múlva érkeztek meg a mentők, tanácstalanul ácsorogtak a padnál, a nénit nem vizsgálták meg, tanakodtak, aztán mégis úgy döntöttek, hogy elviszik. A néni a támogatásukkal fel tudott állni, betuszkolták a mentőbe, elmentek.

A Fiat működött, noha a hűtője jobboldalt benyomódott. Kilenc után értünk fel a hegyre.

A tefusok már pakoltak.

Barátnőnk mesélni kezdte a szenzációt.

Kedvesemet bosszantotta, hogy gázoltunk, az izgalmasabb, mint az ő költözése. Kiöltözött hozzá: fekete, magas nyakú pulóver és hosszú, sötétszürke, ferdén csíkozott szövetszoknya volt rajta, jól álltak neki a szeme alatti fekete karikák, és karcsúbb lett,

mint valaha. Három nappal előbb halt meg a nagymamája, még el se temették. Úgy volt, hogy együtt költöznek az új, kétszobás lakásba, de a nagymama belehalt az izgalmakba.

Izgalom volt bőven: az én kedvesem és a húga összeveszett a szülői örökségen. Abban megegyeztek, hogy a Buda környéki ház a húgé lesz, a lakást pedig kisebbre cserélik, az lesz a kedvesemé meg a nagymamáié, és a különbözetet osztóznak, de összevesztek, össze is verekedtek, a négyhónapos terhes hűg férje választotta szét őket, mesélte az én kedvesem büszkén.

Nem láttam az új lakást, ahová immár egyedül, vagyis a kutyával fog költözni, csak azt tudtam, hogy az is jó helyen van.

Körbejártam a lakásban. Hatalmas szobák stílbútorokkal Buda legjobb helyén, óriási összeget adtak érte. A tapéta pár helyen letépve, a konnektorok végig kitépve. Kedvesem büszkén mondta: fél éjszaka szaggatta őket kifele. Fölöslegesen fáradt, gondoltam, az új lakók úgylis felújítják.

Szerettem volna beszélni vele, elhidegültünk az utóbbi időben, illetve ő tőlem, talán az izgalmak, de ott volt a barátnőnk, a tefusok, az új tulajdonos kikent felesége is befutott, a kutya torkaszakadtából ugatott, és a kedvesem megkért, vigyem el sétálni.

Rácsatoltam a pulira a pórázt, kimentünk a kapun. Abba hagyta a vinnyogást, nem látszott, hogy gyá-

szolná a nagymamát, engem ismert, vígan pisilgett, ahogy körbejártunk a hegyszoldalon.

Mire visszaértünk, már minden be volt pakolva. Az én kedvesem éppen beszállt a teherautóba. Nem köszönt el tőlem, nem mondta meg az új címét, nem adta meg az új telefonszámát. A teherautó elment vele és a kutyával, álltam, a mellkasomba görcs állt.

Barátnőnk beült a romos Fiatba, sietett a szerkesztőségbe. Neki biztosan megmondta az új telefonszámát és a címét, gondoltam. Engem lerázott. Nem értettem, miért.

Gyalog indultam lefelé a hegyről.

Télen hívtak tanúskodni a közlekedési bíróságra. Barátnőnk már ott ült a padon az ügyvéddel. Tőlük tudtam meg, hogy a néni néhány hét múlva meghalt: a kórházban nem vették észre, hogy sorozat-bordatörése lett, kezelés nélkül engedték haza.

Az ügyvéd a számba rágta, mit mondjak. Ő is azt mondta a bírónak, amit a helyszínelő rögzített, meg szolgálván, hogy a barátnőnk lefeküdt vele: szembejött egy kisteherautó, mögüle lépett ki a néni, a rendszámát nem láttuk.

Barátnőnket fölmentették. Nagyon megkönnyebült.

Nemsokára végleg öngyilkos lett.

A két boldog magyar

Gyerekkoromban megkapott két fekete-fehér fénykép: az egyiken mulatságosan hosszú rövidnadrágba öltözött apám volt látható, amint egy nagy, sáros pályán jobbal éppen a labdába rúg, a másikon pedig ugyanezen a pályán egy feketébe öltözött kapus ácsorog.

– Csak nem a Lajos bácsi? – kérdeztem.

– De igen, ő.

Apám büszkén mesélte, hogy csak ők ketten voltak magyarok abban a csapatban, a többi mind cseh, és még német sem akadt közöttük, noha Brünn városának csapata volt az övék; a csehszlovák bajnokság ötödik-hatodik helyén tanyáztak. Én ezt nem éreztem nagy dolognak, de apám igen, és lelkesen magyarázta, hogy pokolian kemény bajnokság volt a cseh, erősebb, mint a magyar, neki legalább ötször szétrúgták a bokáját, mert ő volt a középfedezet, vagyis az irányító, és a csehszlovák válogatottba is meghívták, de ő magyar állampolgár maradt, és a német egyetem elvégzése után hazajött.

– Lajos bácsi milyen kapus volt? – kérdeztem.

– Nagyon jó kapus volt a Lajos – mondta apám.

Lajosékhöz el-eljártak a szüleim vendégségbe, engem is magukkal vittek, mert Lajos lánya, az egyik tejtестvérem, Kati, értelemszerűen annyi idős volt, mint én, tessék nekünk együtt játszani. Gyakran nézegettem a magas, hajlott hátú, nehézkesen mozgó bácsit, és nem tudtam elképzelni, hogy jó kapus volt valaha. Aztán a látogatások megritkultak, majd teljesen meg is szűntek: Lajos ironikus megjegyzéseket tett, amiért apám hisz „ezeknek”, apám meg reakciós kispolgárnak nevezte Lajost. Eleinte nevetgéltek ezen, később már nemigen.

Apámat bántotta a dolog, de hallgatott, mint mindig, amikor valami mélyen érintette. Eltávolodtak.

Apámnak jó barátja nem volt több. Ha ennyire jóban voltak évtizedeken át, ha egy városban tanultak, ha egy csapatban fociztak, ha a gyerekeik tejtестvérek lettek, mégis illett volna megóvniuk a barátságukat, gondoltam akkoriban.

Lajos feleségének a temetésén mégis apám mondta a gyászbeszédet. Furcsa volt, hogy ő, az ateista, istent emlegetett. Addigra eltanultam tőle a hallgatást, nem kérdeztem meg, miért beszélt így.

Apámat is eltemettük, Lajos is meghalt.

Anyám később a futballpályán készült képeket is kidobta, de mélyen bennem maradtak: két boldog fiatalember a harmincas évek közepén egy sáros

csehszlovák foci pályán. Két boldog magyar egyetemista, akik idehaza nem tanulhattak, és nem sejtették, mi áll előttük.

Mást gondolok ma már az ő barátságuk elmúltáról. Nem a baráttól távolodik el az ember, hanem önmagától. A tanútól menekül az ember, önmagának attól a részétől, amit a másik a szemére vethet. Nem az eltérő politikai nézetek, nem az egymást utáló feleségek okozzák, hogy az ember nem mer többé a barátja szemébe nézni, hanem a csalódás önmagunkban, amiért nekünk sem sikerült; ez az, amit nem lehet bevallani.

Gondos előkészület egy sok évtizedes barátság felmondása arra, hogy a halállal se tudjunk szembenézni.

Hetvenkilenc augusztusa

Ami pénzünk csak volt, abból könyvet vettünk: Párizsban Ahmatovát és Salamovot, Londonban Cvetajevát, Mandelstamot, Vojnovicsot, Csukovszkáját, Abram Tercet, Miłoszt, Hłaskót és ilyeneket. Később világosítottak fel, hogy a Szent Pál-székesegyház melletti kicsi boltban kelet-európai útleveleért ingyen adnak könyveket. Odaloholtunk és kétségbeestünk, látván, mennyi mindent vettünk meg drága pénzért, és mennyi mindent nem tudunk hazavinni.

Több mint negyven kötetet gyömöszöltünk be a két fémvázis hátizsákba. A legvaskosabb az egykötetes angol Shakespeare-összes volt, Romániában nyomták, egy fontba került. A legdrágábbat, a kétkötetes Penguin történelmi világatlaszt ingyen vihettük el.

Hegyeshalom után jött négy vámos, kettő jutott ránk, érdeklődtek, van-e elvámolnivalónk.

Nincs.

Kinyitatták a zsákjainkat, elámultak. Odaszaladt a másik kettő is. Kipakoltatták az összes könyvet az

ülésre. Kérdezték, hozunk-e pénzt, ékszert, műszaki cikket, mondtuk, hogy nem. Kutakodtak az üres zsákokban, majd a könyvek lapjai között, nem találtak semmit. Nem tartottak érdemesnek arra, hogy megmottozzanak.

Ennyi könyv, minek ez maguknak?

Tanárok vagyunk.

És maguk ezeket értik?

Értjük.

Gúnyosan csóválták a fejüket, és kajánul közölték, hogy ezeket bizony egytől egyig el fogják kobozni. Boldognak látszottak: lefüleltek két értelmiségit. Idegen nyelveket tudnak, fiatalok, és Nyugaton jártak öhelyettük, akik nehéz, felelősségteljes szolgálatban kénytelenek tölteni az életüket.

Kimentek a kocsiból, többé nem néztek felénk. Reménykedtünk, hátha megfeledkeztek rólunk. Mielőtt begördültünk a Keletibe, ketten visszajöttek, előzékenyen megvárták, amíg egymás hátára segítjük a dög nehéz zsákokat, és a főépület Kerepesi út felé eső egyik termébe kísérték. Öten-hatan álltak előttünk a sorban, műszaki cikket pakoltak kifelé. Húsz perc múlva mi is pakolhattunk a pultra. Megbámulták a könyvkupacot, hívtak egy tisztet, magas volt, tekintélyes külsejű, beletúrt a kupacba, maga elé húzta a történelmi világotlaszt, és belelapozott az első kötetébe. A Földközi-tenger medencéje, Nagy Sándor

csatái, pillantottam meg a szép, színes, kétoldalas térképet a fejére állítva, először és utoljára.

Ezeket most elkobozzuk, mondta a tisztünk elégedetten.

Tiltakoztam: politikai tárgyú művet nem hozunk, ez mind szépirodalom és tudomány, orosz, lengyel, cseh és angol szerzők, magyar kötet egy sincs közöttük. Szíveskedjék megmutatni a listát, mit nem szabad behozni; amit tilos, azt vegyék el, de a többit adják vissza, nagyon sokba kerültek.

Nem méltatott válaszra.

Személyesen dobálta be a köteteket a nagy, zöld postazsákba. A Shakespeare-összesnél megállt, habozott, majd ujjhegygel visszatolta a pulton.

Ezt elvihetik.

Feléje toltam Shakespeare-t: ha már, akkor ezt is kobozza el.

Ez nem kell, mondta, ezt vihetik.

Követeltem, hogy vegyenek fel jegyzőkönyvet arról, mi mindent vettek el. Vonakodott, aztán meguntta, elém rakott egy úrlapot. Kértem, vegye ki a könyveket a zsákból, rázta a fejét: tudja maga kívülről. Emlékezetből összedobtuk a címeket, beleírtam a nyomtatványba. Majd összerogytunk a fáradtságtól, két napja nem ettünk, vizet utoljára a csatlakozásra várva éjjel Salzburgban ittunk egy szökőkútból.

Kiszédelegtünk a kiürült hátizsákokkal meg a

Shakespeare-rel. Mari sírt: az orosz bibliát is elvet-
ték, ritka kincs, sehol nem lehet hozzájutni. Shakes-
peare megmaradt, próbáltam vigasztalni, félelmete-
sebb szerző, mint az összes többi együttvéve.

Eszébe jutott, hogy az egyik könyvet kifejejtettük a
listából, remegett a dühtől.

Pár hét múlva erélyes hangú levelet intéztem az
országos vámparancsnokhoz, követelvén, hogy hala-
déktalanul adják vissza a könyveinket – szerzők, cí-
mek mellékelve –, valamint sürgősen közölgék írás-
ban a betiltott művek listáját, hogy a jövőben ne
verjem magam fölös költségekbe.

Választ nem kaptam.

A könyveinket nyilvánvalóan már rég eladták,
a legtöbbet a történelmi atlaszért kaphatták, de a
szovjet kollégák is jelentős mennyiségű vodkát ad-
hattak az orosz könyvekért, azok náluk tényleg be-
voltak tiltva. Ez az igazi értelme az egésznek: hogy
akiknek államilag biztosított lehetőségük van, ra-
bolhassanak.

Amerre jártam, szidtam őket, mint a bokrot. Ecse-
telte is a jelentésében Tar Sándor, akit személyesen
sose láttam, mennyire fel vagyok háborodva, és pert
fontolgatok.

Egy szép nap jött a postával egy macedón Újsző-
vetség. Visszaküldtem, követelvén az orosz bibliát.
Nem kellett volna visszaküldenem, mert azt sem lát-
tam viszont.

A Shakespeare-összest gyakran forgattam később,
szeretem azt a kötetet, noha nincsenek benne jegy-
zetek, és a szöveg is megbízhatatlan. Nem félnek
ezek Shakespeare-től eléggé. Nem ismerik.

Ez a mi szerencsénk.

Próba

Ölelgettek, a kezemet rázták, hátba veregettek, lányok bámultak rám bazsalyogva, igézően azon a kárcsonyi bulin, amelyen bejelentették a szerződtesemet.

Milyen jó, hogy te is köztünk vagy! Rég itt lett volna a helyed!

A nagyszerű táncoskomikus, akiről azt terjesztették, hogy nincsen humora, áthatóan a szemembe nézett, és felajánlotta, hogy egyik nap körbevezet és megmutatja a város nevezetességeit. Csaknem könyyezett a boldogságtól, hogy tehet értem valamit; meghatottan hálálkodtam. Másnap jutott az eszembe: miféle nevezetességeket akar mutogatni az isten háta mögött, ahol a színházon kívül semmi sincs? És még neki ne lenne humora?

Tizenegy felé az asztalokat váratlanul a falnak tolták, a székeket sorokba rendezték: kiderült, hogy műsor lesz. Évente egyszer állnak össze ők hárman, világosítottak fel, nem beszélnek meg előre, mik lesznek a témák, csak figyeljek. Bejött a három színész, és neki-

álltak rögtönözni. Vinnyogtunk az elejétől a végéig. A szöveg felidézhetetlen; senkinek sem jutott eszébe, hogy hangfelvételt készítsen, és fényképek is alig maradtak fenn ebből az időből. Talán attól féltek, hogy amit megörökítenek, az elveszti az életerejét.

Január elején kezdtem dolgozni. Jó volt ott lenni közöttük, akiket addig távolról becsültem, jó volt jelen lenni a próbákon, jó volt dumálgatni fröccsöt vagy sört iszogatván. Az elkoszolódott, sötétbarna lambériaborítású, rosszul megvilágított színészklubban kétoldalt a falhoz illesztett hosszú padon meg az asztaloknál lehetett üldögelni naphosszat, próba és előadás előtt, alatt és után; senkinek sem akaródzott hazamenni a színészházba, a legtöbbször késő éjjel, olykor hajnalban széledtünk szét.

Egyik délben elhallgattak, amikor odaültem az egyik asztalhoz, és a köszönésemre éppen hogy csak morogtak valamit. Ültem meglepődve, aztán felálltam, kértem egy sört a pultnál, másik asztalhoz vittem, leültem, ők is elhallgattak. A fejembe csapott a vér, kimentem a büféből, vártam egy sort, visszamentem, ebédet kértem. A büfépultra támaszkodva, az üldögélőknek háttal vártam, amíg elkészítik. Odavittem egy harmadik asztalhoz, leültem, ott is elhallgattak.

Szerettem volna hinni, hogy rémeket látok, de nem. Minden átmenet nélkül kiközösítettek. Nem vádoltak semmivel, tömondatban még válaszoltak

is, ha kérdeztem valamit, mégis érzékeltették, hogy nem létezőnek minősítettek.

Riadtan kutattam, mi rosszat követhettem el. A munkámat tisztességesen végeztem, megcsináltam, amire kérték, nem ártottam senkinek, a klubba lépve mégis mintha hideg, nyirkos falba ütköztem volna. A klubot nem lehetett kikerülni, csak ott lehetett sebtében bekapni valamit, és ott javígtattuk a szöveget, elemeztük ki a próbát, ott sakkoztunk, ott politizáltunk, ott pletykáltunk, azazhogy már csak ők, mert velem a dramaturgi munkámon kívül nem álltak szóba.

Megkísértett, hogy szólok az igazgatónak; megálltam, és nem szóltam. Folyamatosan tartott a bojkott: elhallgattak, amikor feltűntem közöttük, statiszták és néves színészek egyaránt. Végeztem a munkámat leverten; be kellett látnom, hogy ez nem jött össze.

Megkezdődött a szerződtetés, kiöltöztek a művészek, egy hétig a próbatáblán látható menetrend szerint vonultak az igazgatói irodába. A névsor végére estem, vártam a soromat. Nem volt miért izgulnom, ősszel már nem leszek közöttük.

Amikor ott ültem a sötétbarnára pácolt neobarokk tárgyalóasztalnál a kényelmetlen, neobarokk támlás székben, egyszerre felhorgadt bennem az indulat. Ha szerződést ajánlanak, csak azért is elfogadom. Nézzék a pofámat még egy évig. Ez lesz a bosszúm, amiért nem fogadtak be.

Az ajánlatot megköszöntem, aláírtam, és mehettem is kifelé.

Az évadzáró bulin elvesztem lökdösődtem a füstös, levegőtlen, szeszgőzös tömegben. A homályban vakítóan villogtak az erre az alkalomra felszerelt lámpák, beszélgetni nem lehetett, üvöltött a zene a hangszórókból, a magnót az egyik hangosító fiú kezelte. A folyosón a vécé előtt párok, fent az öltözők előtt párok, imbolyogó alakok mindenütt, a vécé állandóan foglalt. Tombolt, vedelt és táncolt az egész színház, én is vadul ittam és táncoltam, reggel az utolsók közt mentem el.

Augusztus végén jött a távirat: évadnyitó.

Sütött a kora délutáni nap, a nyári melegben a művészbejáró előtt pólóban, rövidnadrágban, nyári ruháskában tolongott a társulat, zöldellt az elhanyagolt, bozótos, szemetes park a színház és a vasútállomás között. A hosszú vonatozástól fáradtan, nyomottan, szédelegve közeledtem a színház felé. Kár volt leszerződnöm. Semmi értelme sem volt vállalni még egy teljes évadot, ezek között.

Odaértem közéjük, és ők öleltek, csókoltak, és úgy szóltak hozzám, mintha tíz éve velük csináltam volna végig minden évadot.

Befogadtak.

Nem értettem, mi történt a nyáron.

Aztán elmondták.

Minden új taggal eljártsszák, amit velem. Nem kell

megbeszélni, megy magától. Mindenki be van avatva, velük is eljátszották, amikor újak voltak. Ha ők kibírták, bírja ki más is.

Aki a beavatási tortúrát túléli, megérdemli, hogy a társulat tagja legyen. Aki nem bírja ki, húzzon el. Vadállat hírében álló vendégrendezők menekültek el hüppögve, a munkát félbehagyva.

A tévészoba meg a biliárdszoba egymással szemben álló falára felszerelt két nagy tükör mellett halad el a gyanútlan újonc a büfébe menet. A két fal negyvenöt fokban csatlakozik a bejáratú folyosóhoz; a tükrök a büféből nézve olyanok, mint egy öltözködőasztaléi: hátulról mutatják a belépőt, aki az arcára hiába erőltet nyugalmat, a tartása elárulja, a tarkója és a háta védtelen. Remek szórakozás nézni a tükörben, hogyan rogy meg, amint pofán csapja a minden zugból feléje áradó ellenszenv, majd figyeljem meg. Hozzáteették: eddig senki sem vette észre, hogy figyelik.

Én se vettem észre.

Rátarti volt az egész társulat, a legifjabb statisztában is dúlt az öntudat. Kajánul és gögösen figyeltem aztán éveken át az idegeneket én is, és nem álltam szóba velük. Elvégre a legjobb magyar színház tagjai voltunk.

Kémjelentés

Ágyúk, tankok, aknavetők, rakéták, szállító járművek veszteltek az alig sarjadó tavaszi vetésben kushadva, néhány kilométerre a határtól. Barna-zöld foltjaikkal kiríttak a sötét talajból; eltűnődtem, melyik elmebeteg találhatta ki, amit a világ összes hadserege átvett, hogy álcázás céljából a kecskebéka két színe a tökéletes. Felvonult, így becsültem, az egész magyar hadsereg, meg a nálunk állomásozók jelentős része. Embereket nemigen láttam, de a járgányokat valaki odavezette, és valahol el is szállásolták őket. Az volt az érzésem, csak az utolsó parancsra várnak, és áttörnek a határon.

Szoktattam magam a gondolathoz, hogy a határról visszafordítanak; nem is kell indokolniuk, elvégre odaátról is látni, hogy éppen lerohanni készülünk őket. Nem volt szerencsés ötlet, hogy elfogadtam a meghívást. Igaz ugyan, hogy hónapokkal korábban hívtak meg, de lemondhattam volna. Hetek óta hallok az elnökük, lehet, hogy már nem is él, csak még nem húzták ki a falból a dugót. Nem dőlt el az

utódlási harc, ilyenkor minden apró provokációra ugranak; ez a felvonulás durva fenyegetés, és én képes vagyok éppen most odautazni egy buta konferenciára.

A határon, mint mindig, jó egy órát álltunk. A mozdonycserét gyorsan szokták lebonyolítani, de utána még sokáig nem indultunk tovább, talán időt hagynak maguknak a gyanús elemek lefülelésére, bár soha nem tapasztaltam, hogy bárkit leszállítottak volna. Morcos magyarok és morcos odaátiak ellenőrizték az útlevelemet egymás után, nem szóltak semmit.

Elindultunk. A határ túloldalán semmiféle készültségnek nem láttam nyomát, a vetések békésen sarjadoztak. Föllélegeztem.

Szerettem azt a várost: két és fél évvel korábban boldogan barangoltam benne a feleségemmel.

A szálloda a belváros közepén állt, a földszintjén kávéház üzemelt, már többször laktam benne. A tágas szobákban békebeli, hatalmas, sötétbarnára pácolt, kétszemélyes ágy, tükrös szekrény, nagy íróasztal, terjedelmes karosszék, a bútorzat az első világháború előtt is hasonló lehetett. A takarítónők fehér fityulában, fehér kötényben és fekete, csillogó klottköpenyben jártak, a pincérek előzékenyek voltak, és nem vártak magas borraivalót.

A kávéházban már délelőtt ott ücsörögtek az izmos fiatalok és az öltönyös, középkorú urak, kávé

és pálinkát iszogattak szorgosan, és nem csináltak semmit azon kívül, hogy olykor lelkesen üdvözölték egymást, és újságolvasás közben, a monarchiabeli fakteretet lóbálva át-átkiabáltak a szomszéd asztalhoz. Főleg a futball izgatta őket, óráig tudtak fecsegni róla. Valahányszor ott laktam, mindig megsejleltem a vendégsereget, és mindig ott ücsörögtek naphosszat ezek az erős, munkára termett férfiak. Csempésznek néztem őket, ámbár furcsálltam, hogy a szakmából ilyen sokan megélnek.

Kora este elballagtam a megnyitóra, ott találtam a helybéli ismerősöket meg annak a társaságnak az elnökét, amely meghívott. Magas, karcsú, szálfageyenes, hullámos ősz hajú, hetvenes úr volt az elnök, a csinos, gondosan nyírt ősz bajuszkáját a negyvenes-ötvenes évekből amerikai filmsztárok is megirigyelheték volna. Az ilyen idős urak szoktak hosszú, fehér nadrágban, fehér, rövid ujjú ingben és fehér kötött mellényben teniszezni mindazon országokban, amelyekben a munkásosztály vette át a hatalmat. Öltönyét hanyag eleganciával viselte, pomádéjának illatát még éppen elviseltem; makulátlanul hófehér ing, gyöngyház-berakásos mandzsettagomb és fehér pöttyös fekete csokornyakkendő volt rajta, mint általában. Rengeteg viccet és mulatságos történetet tudott a csevegésébe fűzni, amelyek egy részét ő maga találhatta ki, és három világnyelven csiszolta tökéletesre. Az efféle művelt urak – olykor egyenesen

arisztokrata származásúak – mindenütt a munkáshatalom megbízható alkalmazottaiként dolgoztak, és egyaránt ügybuzgóan ténykedtek vendéglátóként; főszervezőként, főszerkesztőként vagy jelentéstevőként. A diktatúrák szeretnek tüntetni a liberális kultúrpolitikájukkal; ők aztán különösen jeleskedtek a kirakatpolitikában akkoriban.

Az elnök emlékezett, hogy beszélem a nyelvüket, üdvözlő mosolya ettől, ha lehet, még lekötelezőbbre sikerült, és minden segítség nélkül a keresztneve-men szólított. Keresett nomenclator vagy elnöki média-főtanácsadó is lehetett volna belőle, ha az ókori Rómába vagy a XX. századi Egyesült Államokba születik.

A tanácskozás másnap délelőtt kezdődött; kora délután volt esedékes, hogy felolvassam a hozzászólásomat, hetekkel korábban írtam meg az ő nyelvükön, és reggel a belső zsebembe tettem. A délelőtti tanácskozás kezdete előtti kávézás és általános tülekedés közepette odavalósi barátom félrevont, és bórús képpel halkán azt mondta:

– Följelentettek, hogy kém vagy. Ma reggel.

– Mi vagyok én?!

– Kém...

– És kicsoda?!

Megmondta a nevet.

A magyar ajkú helybéli illetővel soha nem találkoztam. Soha meg nem említettem a nevét sem szóban,

sem írásban. Érdekszférájába nem hatoltam, nem szerettem el a nőjét (fogalmam sem volt, kivel él), ő pedig nem irigyelhetett a feleségemért, mert akár csak engem, őt sem látta soha.

Barátom arcát kutattam, viccel-e, bár nem illett az alkatához. Nem viccelt. Leverten mesélte: az elnök úr maga nevezte meg az informátorát, amikor a helyi magyarok némelyikének továbbadta a hírt. Ő, már-mint a barátom tiltakozott, kijelentette, hogy a dolog nyilvánvaló képtelenség; az érdemeimet ecsetelte, amelyekről az elnök is tudott, de hiába.

– És akkor mi lesz? – kérdeztem.

Barátom nem válaszolt azonnal.

– Lehet – mondta aztán –, hogy ki fognak utasítani.

Megütődtem.

Elkezdődött a tanácskozás, ültem a hallgatók között, az emelvényen ott ült az elnök úr frissen, fiatalosan. Semmi sem utalt arra, hogy ebéd után nem engedik fölolvasni az amúgy érdektelen dolgozatomat. Mintha súlyomat veszítve lebegtem volna az ülés fölött, bár mindkét könyökömmel a karfát nyomtam, hogy érezzem a testemet.

Barátom és ismerőseim tőlem távol, egymástól is messze, elszórva ücsörögtek a teremben, körülöttem idegenek. Úgy gondoltam, hogy a rágalmazó, akinek még a fényképét sem láttam soha, nem lehet ott, különben felhívták volna rá a figyelmemet.

A délelőtti tanácskozás után az elnök úr szerét ejtette, hogy a közelembbe kerüljön. Állva vártam. Közölte: haladéktalanul el kell hagynom a tanácskozás színhelyét; van délutáni vonat Pestre, azzal távozzam az országból.

Megkérdeztem, mi a vád ellenem.

A mérhetetlenül udvarias, simulékony világfi szem villámokat szórt, úgy sziszegte: azonnal induljak, a szállodát már felmondták, a csomagomat a portán találom.

Tiltakoztam az eljárás ellen, az elnök úr faképnél hagyott.

Mindenki engem bámult; vagy félszáz ember látta, hogy kémet fogtak.

Hidegen sajgó úrt éreztem a gyomromban attól kezdve, hogy betuszkoltak a kocsiba, amely a szálloda előtt várakozott, amíg felkaptam a bőröndömet. A szobába már nem engedtek fel. A tanácskozásról velem együtt távozó, számomra ismeretlen urak a pályaudvaron szótlanul várták, hogy jegyet váltsak – a két nappal későbbi vonatra szóló jegyem nem volt érvényes és nem számították be –, és kivárták, amíg beszálltam a vagonba. Tökéletes volt a gyors szervezés: két rendőr ült be véletlenül éppen az én fülkémbe, egyikük nagydarab, középkorú ember daliás harcsabajusszal, az első világháborús katonákra hasonlított, ő mellém telepedett, a másik, alacsony, vézna, borotvált arcú, velem szemben foglalt helyet.

Nem szóltak. Én se szóltam. Borús volt az idő, a vetés békésen zöldellt odakint.

A nagy bajszú rendőr eltökélten ült mellettem, és nem nézett felém. A szemben ülő sem a képembe nézett, csak úgy elbámult a fülem mellett, talán tanítják nekik, én pedig arra gondoltam: az ilyen kiutasításnak nyoma marad, jelentések, igazolások tömege, mindenki bizonyítja az éberségét, a nevemet különböző sötét helyeken iktatják. Nem jó, ha iktatják az embert.

Sajgott a mellkasom, amíg kifelé bámultam a vonat koszos ablakán, csak hogy ne kelljen a fülem mellett tartózkodóan, szinte tapintattal elnéző borotvált képű rendőr arcába néznem.

A határállomáson a rendőrök leszálltak, a fülkém ablaka előtt ácsorogtak, és nem szóltak egymáshoz. Nézelődtek mindenfelé, csak felém nem. Végigvárták az egy órát, amíg a szerelvény meglódult Magyarország felé. Fellelegeztem, amikor a néhány száz méteres senki földjét magunk mögött hagytuk, noha a magyar oldalon ugyanúgy álltak a harckocsik, gépágyúk és rakéták, mint másfél nappal korábban.

Nem lett következménye a dolognak, nem hívtak be se a külügybe, se a belügybe, az ő nagykövetségük eszerint nem tiltakozott, hogy odapofátlankodtam kémkedni az országukba, mégsem tudtam megnyugodni.

Hogyhogy ezt meg lehet tenni valakivel, akárkivel, s főleg énvelem? Miként lehetséges, hogy a rágalom ellen nincs mód védekezni? Amit az ember nem követett el, azt miért nem lehet bizonyítani? És miért nem a vádaskodók bizonyítanak?

Határozottabban kellett volna védekeznem – de mivel? Aki kém, az tagadja, hogy kém lenne. Mégis: elég egyetlen följelentés, és tárgyalás nélkül máris elítélnék? De mire is ítélték voltaképpen? Ha valóban kémnek gondoltak, miért nem tartóztattak le? Vagy csak az éberségüket akarták bizonyítani, amikor haldoklik az elnökük, mi pedig felvonultunk ellenük a határra?

Újra meg újra végigéltem a tanácskozás délelőttiét. Ismerőseim kerülték, hogy mellém üljenek. Elárultak. Igen, de honnét tudták volna, hogy nem vagyok tényleg kém? Igen, de miért nem voltak biztosak benne, hogy nem vagyok kém? Hát ennyire félre tudtak ismerni engem? Más szempontból azonban derékasan viselkedtek: a jelenlétükkel biztosítottak, hogy nem hagytak cserben, elvégre egyéb dolguk is akadhatott volna, mint egész délelőtt unalmas előadásokat hallgatni. Mégis szemét módon viselkedtek: tüntetően távol ültek tőlem, jelezték az elnök úrnak, hogy nem akarnak a közelemben tartózkodni. Nem vállalták velem a szolidaritást. Nem vállalták, ez igaz, de végül is érhető: ők ottani állampolgárok, elég baj az nekik, hogy kisebbségre születtek;

ha nem feltétlenül muszáj, nem húznak ujjat a hatalommal.

Mégse védtek meg.

Persze hogyan védtek volna meg? Miféle érvekkel?

Hónapokig rágódtam, ugyanazokat a meddő kérdéseket ismételtettem magamnak és a feleségemnek, aki már nem szeretett, csak becsült, és igyekezett részvevő képet vágni, noha nagyon unhatta a nyavalygásomat.

Az összes lehetséges változatot végiggondoltam, mi vihette rá a följelentőmet, hogy megrágalmazzon. Fél éjszakákat a konyhában töltöttem, cigarettáztam, fájt a fejem, szorított a mellkasom. Újra ott voltam a teremben, ahol az elnök mindenki füle hallatára kiutasított, láttam a szemében a gyűlöletet, újra benn ültem az állomás felé tartó kocsiban, megint ott ült a fülkében a két hallgatag rendőr.

Jó iskola volt, hálás lehetek érte.

Rágalmazómmal húsz év múlva találkoztam Budapesten egy konferencián. Pontosan úgy nézett ki, mint egy ember. Kicsi malacszemével alulról pislogott fölfelé, felszólalását nyávogó hangon mondta el, testtartásából sugárzott a kisebbségi létből üzletszerűen megélők elszánt, szüntelen panaszolkodása.

Valaki bemutatott minket egymásnak. Kezet fogtunk.

Nem mondott semmit. Én se mondtam semmit.

Mit mondhattam volna?

Hajbók

Nagy kegy volt, hogy ott ebédelhettem: húst is adtak. Két helyiségből állt az alagsori menza, a belső két lépcsőfokkal lejjebb volt, mint a külső, amelybe a lépcső vezetett; vigyázni kellett, ki ne törje a bokáját az ember, ha lent kapott helyet. Fent kellett várakozni a földszinti folyosón, a kávéház mellett, amely mindig tömve volt. Álltunk a sorban, a testes pincérnő egyenként hívta le az embereket. Nem kivételezett, az államtitkárok ugyanúgy vártak, mint a műfordítók. Aki jogosultságot nyert, hogy ezt a nevezetes kifőzdét látogassa, kiváltságos szövetségi tag volt, vagy annál is több.

Volt étlap is, odalent hevert az asztalokon, A4-es lapok letépett felére gépelték, a másolatokon alig látszottak a betűk. Általában kétféle leves vagy előétel és két-három féle második fogás közül lehetett választani. A leggyakrabban a meleg krumplipüréhez felszolgált hideg aludttejet kértem előételként, második fogásként pedig fasírtot. Annyira olcsó volt az ebéd, hogy még én is megengedhettem magamnak.

Reggelire és vacsorára rozskenyeret, nyers uborkát és egy-egy főtt tojást ettem, utóbbit pléhbögrében, mérőlőforralóval készítettem el, mert a szállodában tilos volt főzni, és nem is lehetett. A menüt olykor műmézzel és lazacízű heringgel tettem változatosabbá. Mást az üzletekben nem lehetett kapni.

Vasárnap nem üzemelt a menza, gondban voltam, hol ebédeljek. Négy-öt étterem volt nyitva a milliós városban. Nem lehetett elég korán érkezni, hogy ne kelljen az utcán várakozni, és akkor sem volt biztos, hogy tizenkettő és fél három között, amikor szigorúan bezártak, sorra kerül az ember. Drágák voltak az ételek, pofátlanul lassan szolgáltak fel, és nemigen volt hús.

Az ember, ha kelet-európai, természetesnek veszi, hogy Nyugaton éheznie kell, de azt nehezen tűri, ha Kelet-Európában sem lakhat jól. A kora tavasz náluk téli zimankóval jár; nem volt kellemes korgó gyomorral órákig ácsorogni az utcán. Elvi döntést hoztam: feladtam az éttermet, uborkát és tojást ebédelttem a szállodaszobában, és vártam a hétfőt, az áldott menzát, ahol arcokat lehet látni, mozi van. Nem ismertem az égvilágon senkit, engem sem ismertek, feltehetőleg azt gondolták, újabb besúgó érkezett, mégis ott teázgattam a kávéházban közöttük – ugyanaz a pincérnő szolgált fel, mint az alagsorban –, és hallgattam, mit fecsegnek. Nem akármilyen fejek nyugodtak az ottani nyakakon, viharos történelem véste

a vonásaikat keményre, vagy olvasztotta fel rengő to-
kákban és dupla tarkókban.

Ottlétem első két hónapja alatt egyetlen ismerős-
re tettem szert ebben az elit közegeben. Egy megter-
mett, szőke fickó, aki egyébként ritkán járt a kávézó-
ba, megkérdezte, ki vagyok. Kiderült, hogy ismerem
a verseit, a sörösbódéről szólót pedig kifejezetten
kedvelem, úgyhogy elmondta, hogy ki kicsoda, és a
nevezetes emberekre felhívta a figyelmemet.

Betiltott és támogatott szerzők ültek egymás mel-
lett, zsidóztak meg arisztokratáztak, mint a kelet-eu-
rópai szerzők mindenütt. Kevéssé érdekelték őket a
művek, annál inkább a divat, a származás meg a ro-
konság. Ott trónolt a hírneves betiltott író az udvar-
tartásával, kékharisnyáktól és kézközniktől övezve
– kéziratban terjesztett regényét nem volt kitől meg-
szerezni –, és a pártirodalom neves művelői meg
a kritikusok, akik egyetlen sort sem mertek írni ró-
la, úgy járultak elébe, mint egy fejedelem elé. Mindig
elhangzott a háta mögött, hogy grófi származék. Ott
ült a kommunista költő, aki ellenzéki lett, és vélet-
lenül Pesten járt 56-ban; az akkor írt, publikálatlan
naplóját illegálisan terjesztették, félig-meddig betil-
tottnak számított, és büszkén feszített a székén. Ott
ültek a folyóiratok főszerkesztői, mindenki ott ült, és
teázott meg pőfékelt.

Ha megjelent egy-egy ifjú hölgy vagy ifjú hím,
azonnal tudtul adta a többieknek valaki, hogy kinek

a fia-borja, és az illető papa vagy mama hogyan fek-
szik a hatóságoknál éppen. Ha benézett valaki a mi-
niszteriumból, azonnal végigsöpört a neve a teáz-
gatók ajkán, és a hangszínük elárulta, bukik-e már
az illető, vagy van még neki néhány éve hátra. Párt-
költők, ellenzékiek, szerkesztők, bértollnokok dago-
nyáztak a dohányfüstben egyformán boldogan, ami-
ért joguk van ott lenni; emigráns költők műveiről
cseréltek eszmét, vagy új nemzedéket fedeztek fel;
csacsogtak végeérhetetlenül.

Meglepett, hogy a fülem hallatára ennyire feszte-
lenül csevegnek. A legfelső emeleten ügködő titkár-
nők, akik elláttak azzal a létfontosságú igazolvány-
nyal, amely a menza és a könyvtárak használatára
jogosított, igényt tartottak rá, hogy időnként bekö-
szönjek és beszámoljak, jártam-e a miniszterium-
ban, járok-e a könyvtárakba, és azt kutatom-e, ami
a munkatervben szerepelt. Valószínűleg ők világosí-
tották fel a tagokat, hogy ez csak egy ösztöndíjas ma-
gyar.

Délben a leghíresebbek ugrottak elsőként a men-
zára vezető lépcsőhöz. Én vártam még egy órács-
kát, úgy véltem, csak a negyedik-ötödik turnusban
van jogom ebédelni. Nem mintha megszólalt volna,
bár a testes pincérnőnek csak lassan, másfél-két hó-
nap alatt nyertem el a jóindulatát. Talán éppen azt
méltányolta, hogy sose tolakodtam. Akkor már oda-
kiálthattam neki a rendelést, amire jó esetben bic-

centett elhaladtában, és nem kellett kivárnom, amíg végre megáll az asztal előtt.

Történt egyik délbén, hogy a külső teremben ülhettem le. Szerettem azt a helyet: a hosszú pad végig húzódott a fal mentén, és azt a termet is, meg a belsőt is teljes egészében be lehetett látni, így remekül lehetett mozizni, amíg megkapta az ember az ételét. Amint nézelődtem, megállt bennem az ütő: a lenti terem első asztalánál, pont velem szemben a világ egyik legnagyobb filmrendezője étkezett. Egy igazi zseni.

Láttam már az arcát filmriportban is, fényképen is sokszor. Úgy evett, mint aki nem az egyetemes filmművészet egyik legnagyobb alakja, csak amolyan közönséges ember. Nézttem, nézttem, de úgy emelte a kanalát a szájához, mint akárki. Nem tudom, hogyan kellene kanaliznia egy zseninek, de valahogy mégis másképpen, gondoltam elégedetlenül. Öltönyben volt, egyenes derékkal ült és evett. Nem vette észre, hogy bámulom, szorgosan, kissé kapkodva kanalizott. Néha felpislantott, sietősen körbepásztázta az ebédlőt, majd maga elé nézett, és evett tovább. Furcsa szokás. Mégis másképp eszik, mint a többiek.

Egyszerre látom: felnéz, ültében megemelkedik, meghajtja a derekát, úgy teszi be a kanalát a szájába, majd visszaül lesuntyt fejjel és eszik tovább. Különös. Nézem, nézem, megint felpislant, a lépcső felé néz, ismét félig feláll, meghajtja a derekát, vigyor ül

ki az arcára, közben rág, visszaül és étkezik tovább. Odakapom a fejemet a lépcső felé, egy minisztériumi ember érkezett az ebédlőbe, már láttam párszor.

Senkiházi bürokratának hajbókol evés közben a világ legnagyobb rendezőinek egyike! Ezért jár körbe a pillantása, ezért eszik kapkodva: hogy ebéd közben el ne szalasszon egy fontos embert, akitől esetleg a pénz függ!

Megmaradt bennem ez a kép: ültében félig felemelkedik, és teli szájjal hajlong a senkiháziak előtt.

Sok évvel később – közben leforgatott néhány további remekművet – beszálltam a BMW-jébe, amelyet a drága bundájában lazán, elterpeszkedve, csaknem fekvé vezetett. Beültünk egy presszóba, elbeszélgettünk. Őszinte volt velem, akit nem ismert; bölcs volt és józan, semmi nagyképűség, teljesen normális ember. Meg szeretne volna rendezni az egyik darabomat, de mind a ketten be voltunk tiltva.

Nem említettem neki, hogy egyszer már láttam az életben.

Nyaralni muszáj

A Duna-partra érve nincs tovább út, gyalog kell menni a homokon, csupa gödör, bucka. A Duna kocsoszsűrke, sehol egy stég, de fürödni úgyse lehetne. Az ötvenes években létesített vállalati üdülők, sárgára festett, földszintes pavilonok, itt-ott egy-egy elhagyatott mászóka, libikóka. Nyár van, főszezon, de csak kevesen poroszkálnak kempingnadrágban, gumipapucsban csattogva, port verve, a kolbászsütő előtt öten-hatan ácsingóznak, ide már csak az jön nyaralni, aki nyaralni csak szeretne.

Terebélyes, az ötvenes évekből ottfelejtett asszony-ság fogad minket a hosszúkás, keskeny teremben, ebédlőre utalnak az asztalok és a székek, kultúrteremre a televízió, a terem végén bárpult: a helybelieknek kocsma. Az asszony-ság mosolyt erőltet magára, mit lehet tudni, kik vagyunk. Megrögzötten ismételteti, merre menjünk, hogy megtaláljuk az utolsó pavilon emeletén a kijelölt szobát, elmondja harmadszor, negyedszer, mintha az elmúlt harminc évben bárki egyszer is eltévedt volna. Megszolgálja a

fizetését. Fölveszem a két bőröndöt, megindulunk a sárga kavicsúton.

Nyári szabadságok alkalmára rendszeresített vázsoncipőjében tipegve jön mellettem. Lassan megyek, ő liheg az izgalomtól. Nyaralni fog, két hétig. Kiharcolta, pedig már nyugdíjas. Nagy diadal ez neki, valamit megint sikerült elintéznie. Az is diadal, hogy ott megyek mellette. Megmutathatta annak a terebélyes asszonyságnak, hogy őt a fia hozza, kocsival. A kocsit ugyan odébb kellett hagynunk, de azért látnivaló, hogy nem Pestről cipelem a bőröndöket gyalog. Mit lehet tudni, mire képesek ezek egy magányos, idős asszonnyal, esetleg apró előnyöket eredményezhet a fiúi jelenlét, mindenestre jobb, ha látják, hogy van neki hozzátartozója. És ha majd látogatói érkeznek, nem ide, hanem a lakásába, később, elmesélheti nekik, hogy én vittem ki, kocsival. Már az is győzelem, hogy ingyen jöhetett ki. Fizetségül az úton az életéről kérdezgetett, én pedig válaszoltam, ahogy az anya kérdéseire a fiúnak felelnie illik. Régi játék ez közöttünk, pár éve már egyikünk sem szegi meg a szabályait.

Boldogan fedezi fel, hogy van tusoló – nem fog tusolni –, helyeslően nyugtázza, hogy van a gyerekeknek homokozó – nem fog homokozni –, és elégedett a viszonylagos renddel és tisztasággal. Örül, hogy kevesen lézengenek a hiánytalan kerítésen belül, s hogy a szobák többsége lakatlan. Nem szereti

a tömeget, fél. Elérünk az emeletes pavilonig, megtaláljuk a bejáratot éppen azon az oldalon, amelyet a terebélyes asszonyosság az emlékezetünkbe ajánlott, felmegyünk a lépcsőn, a folyosó végén megtaláljuk a kijelölt szobát, anyám a zárba illeszti a kulcsot, megforgatja, diadalmasan fellélegzik: belevaló.

A szobában három dívány, egy szekrény, egy asztalka, egy szék, és van erkély is, az ajtaja szabályosan nyílik, az erkélyen két nyugágy. Kijelöli a díványt, amelyen aludni fog, a másik kettőre rakom a bőröndöket. Kezd kipakolni. Kiskabát. Szvetterek. Blúzok. Kosztümök. Cipők. Papucsok. Törülközők. Ácsörgök, most még nem lehet elmenni, anyám pakolja a nyári ruhatárát, ideges, mert kevés az akasztó, szűk a szekrény, én pedig kitalálom a megoldást: el kell mennem megkeresni a vécét.

A folyosó másik végén találok. Beveszem magam az egyik fülkébe, lehajtom a deszkát, leülök, keresztbevetem a lábamat, rágyújtok. Itt kihúzhatom egy darabig.

Mindig így nyaraltunk.

Anyámnak külön nyaralóruhái voltak, és volt külön utazóruhája: rózsaszínű, buggyos sort, fehér bokafix zokni, elől kivágott vászoncipő, áttört, horgolt, rövid ujjú blúz. A nyári ruhatárát mindig a régi, nagy, kerek, fekete kalapdobozba kellett pakolni, és oda mást nem is lehetett. A vonaton mindig muszáj volt kávé inni termoszból, és vastag vajás kenyerek

közé sajtolt párizsit és zöldpaprikát kellett enni az utazás alatt, az útravaló ételnek és itálnak pedig már előző nap el kellett készülnie. Anyámon mindig napokkal előbb kitört az úti láz, és a feszültség otthon még elviselhetetlenebb lett a szokásosnál. És mindig olyan volt a nyaralás, mintha otthon maradtunk volna, csak apám alhatott néha ebéd után egy kicsit, de munkát mindig vinnie kellett magával oda is, anyám pedig mindig hiányolta az otthoni kényelmet, valami sose klappolt, valamit sose kapott meg, ami szerinte járt volna. A megpróbáltatásokat mégis hősiesen tűrte, mert igenis meg kell követelni az élettől, hogy évente két hetet nyaralhasson. Ebből soha nem engedett. Ha már a férje nem futott be akkora karriert, amilyenre számított, amikor hozzáment, legalább a nyaralásnak meg kellett lennie. És mindig talált az ilyen szakszervezeti üdülőkben olyanokat, akikkel két hétig esténként kanasztázni lehetett, és előttük úgy öltözhetett és úgy viselkedhetett, mintha egy sikeres férfi úriasszony felesége lenne. Ez volt a nyaralások értelme. És emlékezni lehetett rájuk egész évben, a következő úti lázig.

Lassan fogtam fel, miért kell nekünk minden évben hisztérikusan nyaralnunk. Apám halála után anyám egyedül járt nyaralni egy ideig, majd ahogy nekem némi nevem lett, eszébe jutott, hogy velem vitesse ki magát. Hátha valamelyik terebélyes asszonyosság, beírva a nevét a nagykönyvbe, egyszer felkapja a

fejét és megkérdi, nem rokona-e annak az illetőnek, mire anyám, arcán könnyű pírrel, kitérőleg és kurtán azt felelheti, de igen. És rám emelheti a szemét diadalmasan. És a léte, két hétre legalább, ismét igazolást nyer.

Ülök a vécén, és életemben először fiúi gyűlölet nélkül látom magam előtt anyám életét. Soha nem tudott szeretni senkit, és önmagát is bután, ügyefogyottan szerette. Boldog lehetett volna, ha képes szeretni apámat, de nem volt képes.

Odakint valaki vizet ereszt a mosdóba, kezet mos; én gondosan felhajtom az ülőkét, hogy csattanjon, majd lehúzzom a vizet, zubog. Várok, mintha öltöznék. Kilépek a fürkéből. Anyám a kezét törli, kutatva néz rám, én rámosolygok. Elpanaszolja: az ágya mellett rossz a konnektor, pedig elhozta a kislámpát, esténként olvasni akar, de rossz a konnektor. Megnyugtatom, hogy biztosan megjavítják.

Most már eleget voltam vele, mehetek.

Az asszonyssággal tisztázzuk, hogy a konnektor megjavítandó. Elkísér a kapuig, de belül marad a kerítésen, ez az üdülő most már két hétig az övé, kiharcolta magának. A poros útról visszanezlek; rámosolygok, integetésre lendítem a kezem. Ő is integet boldogan, tarkójában érzi az asszonysság pillantását. Neki fia van, és integethet utána. Picike, zsugorodó, törékeny öregasszony. Csámpásan áll a vászoncipőjében, már alig éri a földet.

Megyek, nem nézek hátra, és fura tisztelet ébred bennem anyám iránt. Voltak bámulatos pillanatai nehéz helyzetekben, amikor váratlanul bátran és célszerűen kezdett működni, például ötvenhatban, meg apám haldoklása idején, de ez most valami más. Karsztos vidéken, ahol talajnak nyoma sincs, veszi észre az ember elképedve, hogy a kövek hasadékaiban, gyökerüket szinte a levegőbe mélyesztve, zöld valamik léteznek makacsul.

Sárgára festett, jellegtelen, kietlen pavilonok az érdektelen Duna-parton. Ez hát a színhely, ahol anyám utolsó nyaralásai egyikét kiharcolta magának. Jelen-tős színhely. Még egyszer körülnézek, hogy megjegyezzem.

Nyom

Egyetlen fényképét sem láttam, holott esküvői képe biztosan létezett. Sok fényképet őrzött a nagyanyám a Dohány utcai udvari társbérletében, ő maga ott lógott a falon fiatalon – meglepett, milyen csinos lány volt az én csúf nagyanyám –, ott lógtak a fiai gyerekként, ifjúként és felnőttként, de férj nem volt sehol.

Apám nem emlegette az apját, nagyanyám nem beszélt a férjéről, anyám néha érzékeltette, hogy volt valami feszültség közte és az apósa között, apám ilyenkor is hallgatott. A nagyapám családjáról sem beszéltek, mintha apámnak nem lettek volna unokatestvérei, ami valószínűtlen. Nagyapám a negyvenes évek elején, tehát nem táborban, nem gettóban halt meg, nem mondták, mi volt a baja. Nem tudom, hol a sírja, nem gondozták. Ötvenvalahány éves lehetett.

Női szabónak tanult, a felesége is az lett, szabtak, férceltek, varrtak, felneveltek két fiút, mindkettőt iskoláztatták, járatták németre, angolra, franciára, hegedűre, majd egyetemre: apám Brünnsben tanult, az öccse, aki befért a numerus claususba, Pesten.

Mindkét fiú úszott, teniszezett, sakkozott, úri sportok, drágák. Nagyapámék szabtak, varrtak. Apámék Miskolcon születtek, Budapestre a húszas évek elején költöztek, nagy volt a szegénység a világháború után, nem varratott vidéken senki.

Nem értem, hogyhogya nem vitték el a világháborúba a nagyapámat. Pénzzel intézte el? Betegség miatt felmentették?

Szűkölködtek, csak a gyerekekre költöztek, szabtak, férceltek, varrtak. Zsinagógába nem jártak, jiddisül nem beszéltek. Nem tudok róla, hogy lettek volna barátaik, a nagyanyámnak nem volt egy sem. Szórakozni nem jártak, olvasni nem olvastak, a fiúk olvastak, hegedültek, eveztek, úsztak, teniszeztek, sakkoztak, fociztak, tanultak.

Miért nem beszélt nekem az apjáról az apám? Szégyellte, hogy szabó volt, és nem értelmiségi? Vagy inkább azt szégyellte, hogy kisiparos volt, nem pedig öntudatos gyári munkás? Nagyapám szabott, fércelt, varrt a feleségével, aki nem szerette, és a fiai sem emlegették.

Gyulának hívták. Tüntetően magyar névvel ajándékozták meg a szülei a XIX. század nyolcvanas éveiben, ezt kapta útravalóul. Szabott, fércelt, varrt néhány évtizedig.

Nem szerette senki.

Nem maradt nyoma.

Az Üdvözet

Sietősen szedelőzködünk, sebesen öltözünk, olajoztatt meg ez nekünk, megszoktuk, hogy mindig, minden napszakban rohanni kell, amikor csöngetnek. Ki a fene lehet ilyenkor, délben? Megint csöngetnek. Postás nem lehet, az korábban jár. Mondom: én ugyan nem várok senkit. Megint csöngetnek, erőszakosan, valaki most már folyamatosan nyomja. Kinyitom a konyhaablakot, lenézek, hát egy vedlett öregasszony, kezében salátaszerű virágcsokor meg egy nagy vászoncekker.

Felhúzzuk a cipőnket és lebaktatunk a lépcsőn. Kinyitom a kulccsal a bejárati ajtót – szigorúan veszik a lakótársak, hogy mindig kulcsra zárjuk, ezen a környéken is lopnak – és kilépünk. Az öregasszony, a szeme eszelős, szinte nekem támad, fel van háborodva, hogy ő hiába csönget, ő messziről jött vonattal, és itten csönget mióta. Elnézését kérem, de hát mi sietünk, sok a dolgunk; hátat fordítok, gondosan kulcsra zárom a bejárati ajtót. Vera odébb álldogál a

füvön, órá az öregasszony, aki lehet ötvenéves vagy nyolcvan, rá se hederít.

Elindulunk a kertkapu felé, én a betonon, Vera odébb a füvön, az öregasszony mellettem, és magyarázza, hogy ő alapítványt tett, és nekünk őt segítenünk kell. Vera részvevően nézi. Én csak ideges vagyok. Kinyitom a kertkaput, kilépünk, a szegény öregasszony szintén. Kezében a virágcsokor, nekem hozta, mondja, a kezembe akarja nyomni, nekem gyűjtötte náluk a mezőn, ez egy mezei virágcsokor, mondja, a kezembe szuszakolja, lehajol, a cekkerben kezd kutakodni, közben azt kiabálja, hogy várjunk és hallgassuk meg, mert ő tényleg és igazán, a Dani, a Danika is megmondhatja meg az Anikó – és előhúz egy vaskos könyvet, felismerem, megállok. A néni büszkén mutatja, hogy azt őneki ajánlotta az Író Úr, a Kardos.

Olyan az a könyv, a három szépséges regény egy kötetben most, mint egy közjegyzőileg hitelesített megbízólevél.

A kocsikulcs a kezemben, de nem nyitom ki. Kezembe veszem a könyvet, az ajánlás Verának szól. A mesebeli vénasszony is Vera tehát.

Valóban Kardos György keze írása az ajánlás, könyvű felismerni.

Az öregasszony elhadarja, hogy ő mindent olvasott a Kardos Író Úrtól, és tőlük nem messze, Vác

környékén van egy nagy erdőrészt, amit meg lehetne venni, abból ő emlékparkot fog csinálni a Kardos Író Úrnak, aki nagy író volt, és sokan szeretik, és az emlékére akarják létesíteni a parkot. Hozzám küldték, mert én biztosan segítek, mert ő egyedül nem bírja, de meg lehetne venni azt az erdőt, ugye, most le is kéne kaszálni, csak hát ő egyedül van, nem bírja, de sokan szeretik a Kardos Író Urat, nagyon sokan, és meg fogják csinálni, és nekem segítenem kell.

Borzongok. Előveszek egy kis jegyzetfüzetet, a néni feldiktálja a nevét és a pontos címét, a rajongó olvasó, aki valakitől megtudakolta a címet, és aki a telefonszámomat ugyan nem tudja, de fogta magát, és egy szép nap vonatra ült és megkereste a házat, ahol lakom, és nem furcsállja, hogy délben, munkaidőben otthon talált. Férje van, címe van, a címének irányítószáma van. Vera a kocsitól oldaláról bámulja a nénit.

A néni még magyarázna hosszasan, megint Danikára hivatkozik, Kardos fiára, meg Anikóra, az özvegyére. Biztosítom, hogy mindent el fogok követni, kinyitom a kocsit, sürgősen beülünk, a mezei csokrot a hátsó ülésre dobom és indítok.

Vera hallgat, hallgatok én is.

Amióta együtt vagyunk, fáj, hogy Verát nem tudtam már Kardosnak bemutatni.

Hátrasandítok a visszapillantóban, a néni meg-

nyugodva baktat a lejtős utcán felfelé, a küldetésének eleget tett.

Rekedt a hangom, és nem nézek oldalra, amikor megszólalok:

– Hát mégis talált módot, hogy megismerjen téged.

Ki se kellett mondanom, úgyis tudja.

Milyenek a csehek (meg a magyarok meg a lengyelek)?

Adva van egy történet, Verával esett meg.

Belép valahol Budapesten az orvosi rendelőbe, előtte két tucat ember. Leül és várakozni kezd. Utána egy öregasszony lép be. Leül, vár ő is. Lassan Vera után is két tucat ember várakozik immár. Eltelik egy óra, kettő... A Vera előtti utolsó ember megy be, most következik ő.

Akkor az öregasszony megszólal. Azt kéri, hadd mehessen be Vera előtt.

Vera a maga szelíd módján azt mondja: csak tessék.

Amikor a Vera előtti beteg kijön a rendelőből, az öregasszony feláll és bemegy.

Mit csinálnak most a magyarok?

Nem árulom el rögtön.

Előbb hadd meséljem el, hogyan reagálnának a lengyelek.

Vera tehát maga elé engedte az öregasszonyt.

– Régi KGB-s – szólal meg egy idősebb férfi megvetően. – Azoknak ma is mindent szabad. Csak úgy bemehetnek. Mert most a CIA-nak dolgoznak.

– Bocsánat – mondja Vera –, de én engedtem előre, mert megkért rá.

– Magának ehhez honnét volt joga? – kérdi egy középkorú, szigorú tekintetű, szemüveges nő. – Felhatalmaztuk mi magát erre?

– Hát – mondja Vera határozatlanul –, gondoltam, lemondhatok arról, hogy előtte menjek be, csak mert valamivel korábban értem ide...

– Arról csak úgy nem lehet lemondani – mondja a szigorú tekintetű nő –, nálunk a táborban az volt a szokás, hogy aki tolakodott, azt agyonvertük. Főleg a zsidók tolakodtak, meg az oroszok.

– Melyik táborban? – kérdi egy idős nő.

– Podlasie-ban.

– Melyik Podlasie-ban? – érdeklődik az idős nő tovább. – Mert van egy Wilno mellett, van egy Lublin mellett, és van egy Wrocław mellett.

– Én a Bydgoszcz melletti Podlasie-ban voltam.

– Mi a Wilno melletti Podlasie-ban az ilyeneket karóba húztuk – mondja egy kedves arcú bácsi.

– Nem helyes – mondja a szemüveges nő –, mert az ilyeneket agyon kell verni.

– Nálunk, Podgolgotne mellett – mondja ábrándozva egy idős, féllábú férfi – a keresztre feszítés dívott.

Nagy csönd támad a rendelőben. Irigykedve néznek az idős, féllábú férfira. Igaz ugyan, hogy ő nem feszült keresztre, csak az egyik lábát veszítette el, de legalább látta, hogyan feszítenek keresztre másokat.

Kijön az idős hölgy, akit Vera beengedett.
Vera feláll, mert ő következik.

Az idős hölgy tiltó mozdulatot tesz:

– Most nem lehet.

– Miért nem? – kérdi Vera csodálkozva.

– Mert a doktor úr és a nővérke imádkozik.

– És mikor lehet? – kérdi Vera fáradtan.

– Ha már meggyógyultam – mondja az idős hölgy; a padlóra vágja magát hasmánt, kereszt alakban fekszik és fekszik, és még csak meg sem fázik, mert a hit megóvja.

A többi beteg meghatódik, kezét összetéve imát mormol, és reménykedik, hogy az idős hölgy, aki előttük hasal a padlón, hamarosan meggyógyul, és ettől ők is meggyógyulnak. Vera áll, nem mer bemenni a rendelőbe. Mindenki szoborrá dermed, és így maradnak az idők végezetéig.

Ezzel szemben mit tesznek a magyarok?

Ott tartunk, hogy Vera maga elé engedte az idős nénit, aki bement az orvoshoz.

Felháborodás.

– Maga mit csinál, maga előre engedte?!... Mit képzelsz? Ki maga?

Vera zavartan feleli:

– Megkért rá a néni, és úgy gondoltam, ha annyira siet...

– Maga mit játszik a mi időnkkel, maga mit képzelsz?! – kiáltja egy alacsony, köpcös, idős férfi.

– Bocsánat – mondja Vera –, de a néni maguk előtt érkezett, úgyhogy maguknak mindegy, ki megy be előbb, ő vagy én.

– Hogyhogy nekünk mindegy? – háborodik fel egy idős hölgy. – Kicsoda maga, hogy eldöntse?! Mi nem adtunk rá engedélyt, minket senki se kérdezett!

– Minket soha nem kérdez senki – csóválja a fejét búsan egy negyvenes pasas. – A derék magyar embereknek kuss van, a saját hazájukban!

– Kérem szépen – mondja Vera szelíden –, magukat semmiféle hátrány nem érte. Nem mindegy, ki megy be azok közül, akik előbb érkeztek maguknál?

– Bement előttünk, vagy nem ment be? – kérdi egy harmincas férfi, akinek tikkal a szeme. – Megengedtük neki, vagy sem? Akkor meg mit okozkodik maga?!

– Igen! – kiáltja egy vénasszony –, maga ne csinálja, maga várja ki a sorát!

– Kérem szépen – próbálkozik Vera ismét –, én is kívártam a soromat, meg a néni is kívárta a sorát. Maguk később érkeztek nálunk...

– Az ilyenek miatt tartunk ott, ahol tartunk – jelenti ki meggyőződéssel egy középkorú, szabadidőruhába öltözött férfi, házmester vagy vállalkozó vagy pártember. – Csúrik-csavarják, mindent megmagyaráznak, és persze megint mi járunk rosszul. Mi meg tűrjük. Gyalázat.

– Kije magának az a vénasszony? Az anyja? A lánya? A testvére? A keresztanyja? A bátyja? Vallja be, mert úgyis tudjuk!

Vera becsukja a fülét, behunyja a szemét.

Az idős néni csak nem jön ki a rendelőből, mert az összes olyan vizsgálatot elvégzik rajta, ami az orvosnak a pontrendszer szerint sok jövedelmet hoz az egészségbiztosítótól.

Mit csinálnának a csehek?

Először is nem váraoznának annyian a rendelőben, mert jobb az egészségügyük, mint a magyaroknak. De ezt most hagyjuk. Tegyük fel, Vera maga elé engedi az öregasszonyt.

Megszólal az egyik várakozó, egy idős férfi:

– A néni, akit maga elé engedett, rokona magának, kedvesem?

– Nem – feleli Vera.

– Lehet, hogy a rokona – mondja egy idős hölgy –, csak nem tud róla.

– Tudomásom szerint nem a rokonom a néni – mondja Vera.

– Azt sose tudhatja, kedveském – mondja az idős férfi. – Én ismertem egy lányt és annak két mamája volt. Az egyiket ismerte, a másikat nem. Az egyik mamája Plzeňben lakott, a másik Budějovicében, és nem tudtak egymásról. Ráadásul három papája is volt neki. De a papák sem voltak egypetűjűek. Az

egyik papája pincér volt Brünnben, a másik fürdőmester Višné Ružbachyban, a harmadik nőgyógyász Ostravában. Bizony.

– Azt a lányt én is ismertem – mondja egy fiatal nő.

– Tényleg? – kérdi az idős férfi. – De maga ahhoz túl fiatal...

– Ő a mamám – mondja a fiatal nő.

– Nahát! – csapja össze a kezét az idős férfi. – Nem tudtam, hogy a Milenának ekkora lánya van!

– A Milenát anyám csak álnévnek használta – mondja a fiatal nő –, egyébként Hrdinkaként volt anyakönyvezve.

– Nekem volt egy Hrdinka nevű feleségem egyszer – szólal meg egy nagyon öreg bácsi –, és vele volt a legjobb. Mellette annyit ihattam, amennyit csak akartam. Különös egy asszony volt!

– A Hrdinkák már csak ilyenek – mondja egy húsz év körüli srác. – Az enyém Devinben született, és úgy járkál át a szlovák–cseh határon, mintha az nem is lenne. Amikor a határőrök rávilágítanak, üveggé válik a teste. Különös egy lány.

Hát így beszélgetnek a csehek a rendelőben.

Amikor az öreg néni kijön, Vera nem megy be, mert a következő érdekes történetet hallgatja. Kisvártatva kijön a rendelőből az orvosírnok, hívná Verát, de hát éppen izgalmas történet közepén tartanak a betegek, úgyhogy ő is odafigyel.

Akkor kijön az orvos is, és ő is hallgatni kezdi a történetet.

Egy középkorú férfi lapos flaskát húz elő a belső zsebéből:

– Saját termés. Megkóstolja, doktor úr?

Az orvos körülnéz, a betegek is körülnéznek, de sehol senki, úgyhogy meghúzza a flaskát.

– Jé – mondja az orvos –, ebben sör van!

– Milyen? – kérdezi a férfi büszkén.

– Nagyon finom – mondja a doktor.

A férfi körbekínálja a flaskát. Mindenki meghúzza, Vera is.

– Hogyhogy soha nem fogy ki belőle a sör? – kérdezi Vera csodálkozva.

– Ez egy ilyen flaska – mondja a férfi titokzatosan.

– Egyszer már láttam ilyet – mondja az orvos –, éppen latrinát pucoltam a seregben, pucolom, pucolom, de sehogy se akar kipucolódni, feltöltődik újra meg újra, felnézek, hát ömlik a pofámba... Ez még hatvannyolc előtt volt, augusztus elején... Volt ott nekünk egy káplárunk, az még személyesen ismerte Masaryk unokáját, a Tomižka Garrikovát...

– A Garrikovát én is ismertem – mondja egy öregember –, én vettem el az első szüzességét a barátnőjének, aki cigánylány volt, de aztán norvég tenisz bajnok lett belőle...

Így beszélgetnek a csehek a rendelőben.

Örökre.

Lehet, hogy ő az

– Nem ő az?!

Mutatom Verának, merre nézzen. A tömegben magas, hajlott hátú, fehér inges, sötétszürke zakós, fekete nadrágos, őszes szakállú férfi ácsorog, fején sildes, fekete, baseball-szabású bőrsapka. Magányosan áll, a sűrű tömegben nincs a közelében senki. Mintha a többiek ösztönösen éreznék, hogy egyedül akar maradni, ökörlötte még gyerekek se szaladgálnak. Jobb zakózsebéből füzet vagy kézirat vége áll ki, jobb kezével mintha zsinórt morzsolgatna. Nekünk félig háttal áll leszegett fejjel, nem mozdul, a nadrágja buggyos a cipője felett.

– Lehet, hogy ő az – mondja Vera izgatottan.

Meredten nézzük. Kicsit jobbra fordul, pocakos, bár nem nagyon. Nyugodtan meghízhatott időközben. Arcát is szőrzet borítja, egybeolvad a bajusza és a hosszú, mellét verő szakálla. Áll, nem mozog. Körülötte térség. Áll a tömegben magányosan, senki sincs a közelében.

– Az orrát mutassa! – mondja Vera félhangosan.

Nem látszik az orra, pedig ha felénk fordulna és közelebb jönne hozzánk, akik az állig érő kerítés felett bámuljuk, meg tudnánk állapítani, ő-e az. Jellegzetes, törött orra volt, lapos, mint a bokszolóké. Hátal nekünk, arccal a fal felé fordulva áll, bár a falhoz, ahol sűrű a tömeg, nem megy közelebb, és mintha mozogna az ajka.

– Menj oda hozzá – javasolja Vera, vagy inkább kérlel, mert ő nő lévén nem mehet oda.

– Nem olyan a sapkám – felelem viszolyogva.

Ez igaz, fehér, sildes vászonsapka van nálam a nap ellen.

– És ha ő is az – mondom –, nem szólíthatom meg.

Vera elismeri, hogy nem zavarhatjuk imádkozás közben, de a közeléből meg tudnám szemlélni az orrát. Mutatja: oldalt, az árkád alatt kölcsönöznek kipát. A fejemet rázom: nem akarok kipát feltenni. Vera bölcsen tudomásul veszi, és nézi az alakot.

Nézzük az alakot. Nem mozdul, nem néz a fal felé, magába van merülve. A falnál nagy a tumultus, a fekete kaftánosok némelyike hosszú percek óta hajlong, egyikük csípőből, merev felsőtesttel hajladozik ritmikusan, alaposan belelendült, már önkívületbe hajszolta magát. Most mintha abbahagyná, aztán megint rákezd, kiesett a ritmusból, de rátalál, és hajlong tovább. Mások csak állnak, némelyeken drapp vagy fehér kaftán, egyeseken kicsi kipa, másokon magas, széles karimájú fekete kalap, néhány selyem-

kaftánoson hatalmas, kerek szőrkuksma. Jobbra tölünk nagy csapat fehér inges férfi, énekelnek, két férfi táncolni kezd egymással, az egyik alacsony, öltönyös öregember, a másik magas, fiatal, egy harmadik is csatlakozik, beléjük kapaszkodik a kör közepén. Az őket körülvevők összefogódzva körtáncba kezdenek énekelve, elvégre örömmünnp a mai, és úgy kell örülniük, vagy az örömet mímelniük, ahogyan kétszázötven éve, voltaképpen nem is olyan régen, a haszid őseik Kelet-Európában kitalálták.

A hátunk mögül ének hallatszik, száz-százötven fős csapat érkezik, csupa siheder fehér ingben, fekete nadrágban, megállnak, majd nekiiramodnak és bezúdulnak a lejtőn a tömegbe, aztán lefékeződnek, valahogy elrendeződnek, állnak a fallal szemközt.

A fekete bőrsapkás odébb megy, nem figyel maga köré, megáll, áll.

– Lehet ő – mondja Vera.

Lehet ő, de lehet más is.

– Minden szombaton idejön? – találgatja Vera.

Lehetséges. Mit csinálna otthon? A fiai, akiket csecsemőkoruktól franciául neveltek Budapesten, felnőttek, harmincévesek is elmúltak, nyilván megnősültek, odébbálltak. A felesége vagy otthon maradt, vagy a nők számára elkerített térségben imádkozik éppen, bár ott senkit sem látunk, aki rá emlékeztetne. Vera túl idősnek találja a bőrsapkást, de kiszámolom, hogy legalább huszonöt éve nem láttuk.

Negyedszázada. Azt tudjuk, hogy itt él, és minden szigorú szabályt betart.

Balra sétál a korláthoz. Kicsit kevesebb most a báb-mész turista, mi is balra araszolunk a kerítésnél, hogy közelebből láthassuk, de elfordul. Nem a fal felé, hanem oldalra, mint aki egyedül van egy erdőben. Most sincsenek sokan körülötte. A többiek trécselnek, paroláznak, vállon veregetik egymást, köszönetnek ide-oda, őt nem üdvözik. Nem ismer senkit, őt sem ismerik. Hozzánk közel az egyforma, kanadai adományterítővel fedett asztalok körül olcsó, fehér műanyag székek, azokon is ülnek, és vagy az imád-ságoskönyvet lapozgatják, vagy egymással társalog-nak, tréfálkoznak, könyökölnek, mindenki azt mű-vel, amit akar, a gyerekek futkorásznak, visonganak, kergetik egymást, kislányok is akadnak, nekik még szabad a férfiak térfelén tartózkodniuk.

A bőrsapkás áll, már vagy fél órája nézzük. Körü-löttünk kicserélődtek az olaszok spanyolokra, az oroszok lengyelekre, az amerikaiak amerikaiakra, odabent az imádkozók újabb imádkozókra, a mi em-berünk továbbra is ácsorog, és körülötte tér van. Né-ha kicsit oldalt fordul, úgy áll. Hunyorogva próbáljuk az orrát szemügyre venni, de alig látni, a homlokába húzta a sildjét, és a bajusza is tekintélyes.

– Szerintem nem törött az orra – mondom.

– Szerintem sem.

Akkor nem ő az, nem a mi hajdani kollégánk,

akivel rengeteget hülyéskedtünk, vele, meg a má-sik kollégánkkal, a szellemes, sokféle tehetséggel megáldott, eredeti gondolkodású baráttal, aki ké-sőbb szélsőjobboldali lett. Ő, a törött orrú kollé-gánk disszidált a családjával, és nevet is váltott. Ha a magyar nevén szólítanánk, talán meg se halla-ná. De most már mindegy, kicsoda az elmélyül-ten álldogáló, mert őt figyeljük. Nem úgy fest, mint aki hamarosan távozni készülne. Elálldogál itt éjfé-lig. Aztán hazaballag, mert járműre szállnia tilos.

Állunk a kerítésnél, amely a turistákat az imádko-zóktól elválasztja, Vera ágaskodik, hogy jobban lás-son. Tágas téren állunk, pár évtizede itt még arab viskók tapadtak egymáshoz, eltakarták a falat, az ut-cák nem voltak kikövezve, és aki a falat meg akar-ta közelíteni, váratlanul látta meg a szűk, egymásba hajló házak keretezte síkator végén, mint korabeli le-írásokban olvastam. Nagyon nagy téren állunk, csak két bejárata van, mindkettőnél átvilágítják a táská-kat, mint a repülőtereken, és motozásra lehet számí-tani. Hátrasandítok, fiatal fiú áll közönyösen, a vál-lára akasztva géppisztoly. A turisták már ritkulnak, leszállt az este. Újabb csapat imádkozó közelít. Visz-szafordulok a fal felé. A mi emberünk áll, nem néz semerre, a kezében zsinór, mintha morzsolgatná, ta-lán imarojtként használja.

Miféle imákat mormolhat magában? A mai szom-batra rendelt szöveget már rég elmondhatta, tudja

kívülről, nem kell hozzá a Tóra. A kívánságait sorolja magában, a követeléseit? Korholja az Urat, vagy saját magát? Vagy csak beszélget hangtalanul? Miről társalog az Úrral egy magányos, idős ember? Hatvan-négy éves lehet, mert a mi kollégánk annyi. De miért itt, ebben a tömegben áll, amit a kerítésen kívülről avatatlan turisták bámulnak? Miért nem a zsinagógájába ment? Vagy előbb odament, és csak utána jött ide? Vagy nem is kell neki imaház, a Fal neki a szentség? A nevezetes Nyugati Fal, amit a világban Sirató-falként ismernek, a Heródes-féle Második Templom eredeti kőtömbjei? Hogy lett köze hozzájuk, akár a mi egykori barátunk ő, akár valaki más, orosz vagy lengyel vagy ki tudja, miféle szerzet? És miért tett a fejére mindenki másétól elütő, hivalkodó, lázadó fejfedőt? Miért akar a tömegből kitűnni, ha ebbe a tömegbe vágyott, ebbe a vallásba, ebbe az államba?

Elindulunk kifelé. Átmegyünk az egyszemélyes acél forgóajtón, odakint rágyújtunk, visszanezünk. Fényes a Templomtér fala, fényes az Al-Aksza mecset, csillog a Szikladóm arany kupolája, amely a kétezer éve lerombolt Templom helyén épült, s odalent a völgyben, ahonnan valaha a Templomtérré alagúton át lehetett feljutni, reflektorok világítják meg a félig feltárt romokat, amelyek között egy órája még arab munkások szöszmötöltek. Nemsokára nyolc, hamarosan rákezd a hangszalagról a müezzín az egyik minaretben, aztán egy másik hangszalagról egy másik

minaretből egy másik müezzín fog harsogva felegetni kánonban.

Kiérünk a Szemét-kapun, egy taxis ajánlkozik, de mi gyalog indulunk felfelé az egykori Dávid-város oldalában. Balra az Olajfák hegye. Alatta a Jozafát völgye az ötezres éves, négyezres éves, kétezer éves, ötszáz éves, százéves és idei sírokkal.

Ballagunk fölfelé a sötét úton, alattunk a meredek hegyoldalban arab házak, szegényesek és gazdagok, viskók és villák, lapos a tetejük. Kerülgetjük a járdát elfoglaló nagy, fémből készült, túlcsondult kukákat, nézzük a völgy túlsó felén az arab negyed fényeit. Mögöttünk skandináv turisták ballagnak, meg-megállunk, nézelődünk, a skandinávok lehagnak minket. Néha egy-egy taxi húz el mellettünk, majd szívrénázva egy tűzoltóautó, kisvártatva egy rendőrautó követi. Mielőtt odaérnénk, már érezzük a bűzt: kiégett személyautó füstöl, egy tűzoltó locsolja a betört üvegen át, az út másik felén a kerítés tetejéről kipás gyerekek nézik.

Domb

A stáb előresietett, mi ketten lemaradtunk, lassan poroszkáltunk az ókori macskaköveken. Még egyszer végiggondoltam, mi mindent kell pár percben összefoglalnom. A könyvekből tudtam, merre lehet a nevezetes zsinagóga, amelyben regényem kitalált főhőse, akiről dokumentumfilm-sorozatot forgattunk éppen, kétezer évvel korábban a mese szerint megfordult.

Botladoztunk a gyomos, hepehupás, bokrok és fák benőtte terepen, bámultunk jobbra és balra, romok és romok. Egy bölcs régész mondta egyszer: „Sose feledjük, hogy amit kiástunk, az csak a romok legfelső rétege”. Elértünk az antik Ostia végét jelző kerítésig, ám a zsinagógát, amelyet a négy oszlopáról rögtön felismertünk volna, sehol sem találtuk, pedig ott kellett lennie a város szélén, ahol egykor a tengerpart húzódott. Visszafordultunk, rátértünk egy párhuzamos útra, mentünk egy darabig, és rábukkantunk a Mithras-szentélyre, amelytől a zsinagóga a könyvek szerint délre esik. Megint elindultunk a kerítés felé.

Egy domb mellett botladoztunk el a gazban, mögötte végre megláttuk a négy oszlopot.

A stáb már türelmetlenkedett, azonnal oda kellett állnom a kamera elé, és már mondtam is a szöveget, körül sem néztem alaposabban. Kapásból mutogattam, merre lehetett a bimah, az ebédlő és a hálófülke, amelyben a hajósok megszálltak; megmutattam a megmaradt padlómozaikot, amelyet a mai földfelszín alól, mélyről kellett kiásni; elmondtam minden lényegeset, amit a nyolcvanas-kilencvenes években a svéd régészek feltártak. Befejeztem, fújtam egyet, a kamerát leszerelték az állványról, körülnéztem, és elképedtem.

Bámultam a zsinagógától északkeletre épült egykori szálloda alapjait, és mellettük a dombot, ami a négy oszlopot odafelé menet eltakarta előlünk. Ráeszméltem, hogy ez a gyomok és fák benőtte domb nem természeti képződmény, hanem ember alkotta épület maradványa. Ebben a dombban folytatódik a szálloda. Vagy nem írták meg a könyvek, vagy felületesen olvastam, de világosan látszott, hogy a szállodának legalább a felét, vagy inkább a kétharmadát meg nem ásták ki.

Az első század hetvenes éveiben kezdték építeni a zsinagógát és a szállodát, a Templom lerombolása után, a zsidó háború befejezését követően, amelyben a négy és fél millió zsidóból legyilkoltak kétmilliót.

Kétmillió ember legyilkolása figyelemre méltó tel-

jesítmény: mindegyik áldozathoz egyenként kellett odajárulni, és leütni a fejét, vagy a szívébe mártani a tört, vagy álmában fojtani meg. Persze tűzvészben is odavesztek pár százezren, meg az éhínség is végzett néhány százezerrel, de azért a zömét mégis személy szerint és személyesen kellett lemészárolni. Nem volt még gáz, sem atombomba, és a parittyák sem céloztak pontosan.

Feltűnően nagy szállodát építettek a hajósaiknak és kereskedőiknek a megmaradt zsidók az ellenség kikötővárosában.

Álltam a domb előtt, és eltűnődtem.

A források szerint legalább háromszintes épület minden szintjén lehetett vagy tíz szoba. Minden szobában elért legalább hat ember. Magában az imaházban is elért egy időben legalább két tucat vendég. Ez szűken 200 ember egyszerre. Ha minden hajós átlag három napig tartózkodik a szállodában – egy napig tart a kirakodás, egy napig a berakodás, és pihenni is muszáj egy napot –, az hetente legkevesebb 400 ember. A kereskedelmi hajók télen is jártak Alexandria, Ceasarea és Ostia között. Ha az 52 hétből csak 40 hetet számolok, a legrosszabb téli hónapokat mellőzve, az is megvan évente vagy 16 000 fő. Sok hajós nyilván évente többször is megfordult Ostiában, ez a szám tehát nem a vendégek, hanem a vendégéjszakák száma.

Évi 16 000 vendégéjszakára méretezték a városszé-

li, tengerparti ostiai zsinagógát és szállodát. Nem kevés. Megszállhattak persze a hajósok a városban is, mert a régi zsinagóga, amelyről a létén kívül nem tudunk semmit, továbbra is üzemelt; biztosan kisebb volt, mint az új, de jó páran elérték abban is; családoknál is vendégeskedhettek néhány napig a hajósok; ezeket a vendégéjszakákat nincs minek az alapján megbecsülni, a legegyszerűbb nem számolni velük.

Az első század hetvenes éveiben építették fel a zsidók az új imaházat a szállodával, ugyanabban az időben, amikor a több tízezer zsidó rabszolga épp a Colosseumot húzta fel Rómában, amelynek a teljes felépítését a jeruzsálemi Templomból elrabolt zsidó kincsekből finanszírozták. Legyilkoltak kétmillió zsidót Palesztinában és Szíriában; lerombolták a jeruzsálemi Templomot, az egyetlen, a központi szentélyt; sok tízezer zsidót hurcoltak Rómába, akik közül rengetegen haltak bele a rabszolgamunkába; az életben maradottak többsége őskeresztényként szenvedett életet és halált – s közben a kereskedelem nem szünetelt, különben nem építenek az ostiai tengerparton saját szállodát, amelyben a tisztasági szabályokat könnyebb betartani. A Bar Kochba-felkelés leveréséig, tehát még vagy hatvan évig a megmaradt zsidók tovább kereskedtek Rómával. Szállítottak, amíg tehették.

A stáb már indult Ostia központja felé, ahol a szín-

házban és a mozaikpadlós boltoknál is forgatni akartunk. Hívjam őket vissza, és mondjam bele a kamerába, ami feltárult előttem? Hogy ez mindig így volt és mindig így lesz? Hogy nem számít semmi?

Tudtam, hogy a leforgatott anyagnak az ötöde sem kerülhet bele a filmbe. Látványnak nem volt különleges az a jelentéktelen, gyom felverte domb, tévében pedig végképp nem mutat.

Elfordultam, indultunk a stáb után.

Szabadságharc

Világos volt: vagy villámháborúban égek el, vagy beásom magam. Lassú voltam, de eltökélt; az állóháború mellett döntöttem. Elbújok egy könnyű munkahelyen, gondolkozom és tanulok; közben akár még tehetségessé is kalapálhatom magamat. Nekem elsősorban idő kell. És kell egy polgári foglalkozás, ami mellett második műszakban ugyan, de szellemileg mind a környezettől, mind a magam szükségleteitől szabad maradok. Igénytelen voltam, hálisennek; az ilyen embert nehéz bepálizni.

Azt találtam ki, hogy úgy teszek, mintha tudóssá válnék; ha sikerül, elbújhatok egy kutatóintézetben vagy egyetemen, a hatalomtól minél távolabb; meglesz a minimális megélhetésem, kedvemre lappanghatok, a lényeg rajtam múlik.

Mondták: hároméves ösztöndíjas kandidatúrára érdemes jelentkezni; több pénzt adnak a semmiért havonta, mint a munkahelyemen, és egy kandidátus biztosan kap állást. Csak a felvételi vizsgán kell megfelelni, utána simán megy az egész; a disz-

szertációt nem kell azonnal leadni a három év végén, de hát pár száz oldal tudományosnak látszó szöveget bárki össze tud hozni.

Magas, izmos, szemüveges fizikus volt, már kandidátus, aki a terveimmel kapcsolatban azt mondta, hogy vigyázzak, mert csalnak. Mindig csak kifogástalan öltönyben, tiszta ingben és nyakkendőben láttam, valahányszor összefutottam vele akkori szerelmem lakásán.

Két módszerük van, mesélte a kedves fiatalember. Az egyik módszer: a pályázati anyagokból kivesszünk egy anyagot, vagy a munkáltató támogató, vagy az ösztöndíj lejártá után esedékessé váló visszafogadó nyilatkozatát, s minthogy mind a kettő kell, elég az egyiket elsüllyeszteni, és a pályázat máris érvénytelen. A másik módszer: a minisztériumból a pályázatokat nem küldik tovább időben az Akadémiára, és ezért is formai hibára hivatkozhatnak. Sokan soha nem tudják meg, miért nem hívták be őket már a felvételi vizsgára sem, hát ezért.

Megnyugtató, hogy a felvételi vizsgán is azt vágják el, akit akarnak, ha nincs protekciója, hiába készül fel az ember tökéletesen, de a vizsgára bocsátás megtagadása jóval egyszerűbb. Belenéz a béem illetékese a pályázók névsorába, kihúzza a nem tetsző neveket, az akadémiai hivatalnok pedig megírja, hogy sajnálatos formai hiba történt. Nézzek hát utána, minden szükséges anyag benne van-e a dossziémban, és

hogy a megadott határidő előtt a pályázatom valóban megérkezett-e a minisztériumba, majd onnét a Tudományos Minősítő Bizottsághoz.

Hittem is, nem is, mindenesetre az összes pályázati anyagból két példányt készítettem, azokból a pár gépelt soros nyilatkozatokból pedig, amelyekben a vállalat támogatja a továbbtanulásomat, illetve arról nyilatkozik, hogy az ösztöndíj lejártá után az állásomba visszafogad, mert a státusomat a számomra fenntartja, szintén két példányt kértem.

Furcsán nézett rám a személyzetisünk, akinek előre köszöntem és rá is mosolyogtam, valahányszor összefutottunk a folyosón. A támogató nyilatkozatból két példányt íratott alá az igazgatónővel, cirkalmas szöveg volt, az ifjúságpolitikai irányelveket emlegették, a második példányát eltettem magamnak. A visszafogadó nyilatkozatból azonban csak egyet gyártottak. Amikor megkérdeztem, miért, a személyzetis legyintett: soha nem szokott elveszni az anyagokból semmi. Biztosított, hogy a pályázati anyagomat időben átküldi a minisztériumba.

Megfordult a fejemben, hogy talán éppen a visszafogadó nyilatkozat lehet a legfontosabb az egész anyagban, de elhessegettem: ne legyek már én is ennyire paranoiás, józan embernek tudom magamat, mit dőlök be egy összeesküvés-elméletnek.

Pár héttel később ismét összefutottam a fizikus-sal, kérdezte, mi az ábra. Mondtam neki: megígérték,

hogy időben átküldik. Ingatta a fejét, és azt tanácsolta: egy nappal a határidő lejárta előtt feltétlenül érdeklődjem a minisztériumban, megérkezett-e hozzájuk az anyagom egyáltalán, és ha igen, átküldték-e már a TMB-nek.

Hétfő volt a határidő, amikorra a pályázatnak a TMB-re be kellett érkeznie. Szombat reggel – munkanap volt még a szombat – odabentről felhívtam a minisztériumot, ott van-e a pályázatom, illetve átküldték-e már a TMB-nek.

Nem nagyon akaródzott nekik utánanézni, a soka-dík telefonra valaki végre rászánta magát, és közölte, hogy náluk van a többi pályázattal együtt. Ez meglepett.

Kifejeztem aggodalmamat, hogy hétfőn délután négyig, a megadott határidőig e pályázatok netalán nem fognak átkerülni a TMB-hez.

Biztosítottak, hogy eddig mindig átkerültek. Gúnyos volt a férfihang, nem tetszett. Kimentem a szobámból, kerestem a személyzetisünket, bent volt reggel, mondták, de már hazament.

Hétfőn kora reggel betettem a táskámba az összes anyag másodpéldányát. Elsőként érkeztem a kiadóba, csodálkozott is a személyzetis, aki a késéseim miatt jutalommegvonásban szokott részesíteni. Mondtam, hogy a pályázatomat a minisztérium még nem küldte tovább, és arra kértem, hogy a vállalat visszafogadó nyilatkozatából írasson alá még egy példányt az

igazgatónövel, hátha a dossziéból véletlenül elkallódott, kihullott vagy ilyesmi.

A személyzetis hallgatott, én is hallgattam, kedvesen és ártatlanul néztem rá, ő habozott. Átsuhant rajtam, hogy éppen azt a papírt vették ki a dossziémből. De hát átküldtük, mondta. Álltam, mosolyogtam. Jó, hát mindegy, mondta, de le kell gépelni. Előhúztam a fejléces papírra gépelt példányt, amit még szombaton készítettem, csak alá kellett íratni és pecsétet nyomni rá. Átfutotta az egyetlen bővített mondatot, amit egyszer már aláírtak. Vállat vont, átvette és a többi anyag közé tette, aláírásra majd be fogja vinni az igazgatónövhöz.

Fél órával az igazgatónö megérkezése után a személyzetis bejött a szobámba, és a kezembe nyomta az aláírt és lepecsételt papírt. Hálásan megköszöntem, a többi anyag közé tettem a dossziémba, és elkezdtem hívni a minisztériumot. Tíz körül vették fel végre, nem nagyon akartak szóba állni velem, egy férfihang aztán mégis kibökte, hogy a pályázatok náluk vannak, majd a héten beviszik a TMB-be.

De hát ma délután négykor lejár a határidő!

Ugyan kérem, az nem számít.

Berohantam a minisztériumba. Akkoriban még mindenkit beengedtek, a portás bambán nézte, ahogy beszállok a páternoszterbe. Jártam a folyosókat, az ajtóra erősített táblák alapján próbáltam tájékozódni, egy-egy szobába bekopogtam, máshová

irányítottak, végre találtam egy szobát, ahol rám rípkodtak, hogy mit képzelek; helyben voltam.

Udvariasan kértem, adják a kezembe a pályázatomat, majd én beviszem a TMB-be.

Mit képzelek. Ezt a pofátlanságot. Mi lenne, ha mindenki. Egyáltalán.

Valaki végre megunta a pofámat és elárulta, hogy az illetékes hölgy, akire a pályázatok továbbítása tartozik, csak délutánra várható. Annál inkább kardoskodtam, hogy elvinném a magamét. Akkor már a folyosón kiabáltak rám, ahová kitaszigáltak, a többi szobából is kidugták a mohos fejüket; nem tárgítottam, aztán valaki kivágódott egy szobából azzal, hogy a miniszterhelyettes elvtárs kérdezteti, mi ez a ricsaj.

Felkísértek a miniszterhelyetteshez. Orbán elvtárs bajszos elvtárs volt, ült a szobájában egy asztalnál, nem nyújtott kezét.

Magának mi baja?

Előadtam.

Végighallgatott, aztán kiszólt, hogy adják ki ennek az elvtársnak az anyagát, és egy főbőlintással elbocsátott.

Mire az illetékes szobába értem, már tudtak az ukázzól. Lázasan kezdtek keresni annak a szobának a kulcsát, amelyben a pályázatokat tárolják, de nem találták. Az egyik ideges hölgy kiráncigált a folyosóra, a kérdéses szoba elé vonszolt és azt lihegte: néz-

zen be a kulcslyukon, ott van az asztalon mind, a maga rohadt pályázatával együtt.

Bekukucskáltam. Hosszú tárgyalóasztalon dossziék tömege állt egymás hegyén-hátán.

Meg van nyugodva?!

Nem voltam megnyugodva, immár miniszterhelyettesi engedélyem volt, hogy a dossziémat elvigyem.

Közben telefonáltak a nőnek, akinél a szoba kulcsa van; nem érték el, de már elindult a Balatonról.

A hölgy tehát hosszú hétvégét csinált magának, és a hétfő délelőttöt még pihenéssel töltötte. Nem jó, ha egy hivatalnok így lepleződik le. Az a gyanúm támadt, hogy aki a perpatvart a miniszterhelyettesnek jelentette, az üdülőgető elvtársnő ellensége lehet.

Álltam a folyosón és vártam. Az elvtársak visszahúzódtak a szobájukba, velem senki sem törődött, ácsoroghattam a folyosón kedvemre.

Háromkor futott be a nő, zilált volt a haja, a pillantása gyilkolt. Kinyitotta a szobát és azt sziszegte: keresse ki a sajátját.

Kikerestem a több száz pályázat közül. Kérdeztem, alá kell-e írni valamit, hogy átvettem. Vigye a fenébe, hörögte.

Maradt szűk egy óráim, hogy a TMB-be érjek.

A minisztérium oldalában a tizenötös busz megállójában kinyitottam a dossziét és föléje hajoltam, mert langyos, kora nyári eső szemerkélt. Minden

anyag benne volt, csak a visszafogadó nyilatkozat hiányzott.

Formahibás pályázat, be se hívtak volna a felvételi vizsgára.

Talán még a kiadóban kivették. Vagy átszóltak a minisztériumba, hogy édes drága elvtársam, ott van nálatok ennek és ennek a pályázata, ugyan vegyétek már ki belőle a lényegét.

Ki tehette? A személyzetis? Nem érdeke, és nem szabotálta el, hogy a másodpéldányt reggel aláírassa. Az igazgatónőm, akinek a révén egyáltalán a céghez kerültem? Nem logikus. Az igazgatóhelyettes, a munkáskáder vidéki tudszocstanár, akit azért raktak a nyakunkra, hogy jelentsen rólunk? Az ő népi demokratikus rendszerének ellensége lennék? Miért? Persze azt érezni lehet. Vagy mindössze annyi történet archaikusan, hogy egy fiatal akart egy idősebb állat beletaposni a sárba?

A reggel aláíratott másodpéldányt beraktam a pályázati anyagok közé, és fél négy után pár perccel a TMB-be értem. Oda is behatolhatott még bárki, nem őrizték alulfizetett, ölni kész cerberusok. Oda fönt átvételi elismervényt kértem a trónoló hölgytől, meg is írta, bár megjegyezte, hogy a héten a többi pályázattal együtt az enyémet is behozták volna.

De hát ma jár le a határidő!

Mindig késni szoktak.

Elismerően nyugtáztam: az összes pályázat szán-

dékosan késve érkezik, hogy kiszór hassák, akit csak akarnak.

A zaklatott nap után jó volt végre megállni és mélyeket lélegezni. Az eső elállt. Kevesen jártak az utcán, ott a Belügyminisztérium hátsó traktusától nem messze a TMB kapuja előtt, még nem indult meg a délutáni csúcsforgalom.

Béke honolt a Zrínyi utca és a Münnich Ferenc utca sarkán, az enyhe diktatúra öröknek tűnő nyugalma. Átsuhant rajtam: ha béke marad a következő húsz-harminc évben, annyi nekem elég lesz.

Egyszemélyes szabadságharcom döntő csatáját nyertem meg aznap. Ettől lett állásom, és megírtam a műveimet.

Előbb-utóbb, amint alkalom adódott, persze kirúgtak. De nagyon lassan ocsúdtak. Elkéstek harminc évet.

A két igazgatók

Négyen ülnek a titkárságon, a két titkárnő, meg Ravaszdi és Balek.

Az ajtó tárva-nyitva, az jön be, aki akar, és mostanában mindenkinek épp a titkárságon akad valami sürgős dolga. Az elsők között szeretnék megismerkedni, körbejárni és megszaglászni az új igazgatót, Balekot, aki ott szorong a szűk, nyersvászon huzatú, kényelmetlen, feketére pácolt Bauhaus-karosszékekben, amelyből nehéz kikászálódni, különösen, ha lumbágója van az embernek.

Ravaszdi, az előző igazgató félig fekvő helyzetbe hozza magát a karosszékében az ajtóval pontosan szemközt. Ő látja meg elsőként azokat, akik a folyosón közelednek, s így néhány pillanat előnyre tesz szert a bent ülőkkel szemben: felkészülhet az üdvözlésekre. Nem mintha rájuk mosolyogna, vagy egyéb módon fejezné ki az érzelmeit, faarccal ül, ő már csak volt igazgató. Mindazonáltal a lábát messze maga elé nyújtja és egymásra teszi, e hanyag tartással jelezvén, hogy lelkileg még mindig ő van birtokon be-

lül. Ebben a tüdőt szorongató helyzetben szuszog, és folyamatosan magyaráz az új igazgatónak. Ravaszdi mellett a szorgosan telefonáló, lepedőnyi egyeztetési lapok felett merengő vezető titkárnő végzi a dolgát serényen, minden harmadik percben telefonál, és nem néz a két igazgatóra, úgy tesz, mintha ott se lennének. Balek észleli e szándékot, és kínosan érzi magát. Jobb lenne, ha a titkárnők nem volnának jelen, amikor Ravaszdi magyaráz.

Magyarázhatna Ravaszdi a titkárságból nyíló igazgatói szobájában is, arra való. Abban a szobában vadozatúj fekete szkájborítású bőrgarnitúra áll fekete íróasztallal és fekete dohányzóasztallal; a különlegesen kicsi ablakú, némi örökzöldekkel is ellátott szobát kiszámított, modern ridegség lengi be. Ha oda zárkózának be, senki se látná és hallaná, miként avatja be Ravaszdi az utódját az igazgatás műhelytitkaiba. Így viszont látják és hallják a titkárnők álló nap, meg elcsíphet belőle valamennyit bárki, aki arra vetődik, és akaratlanul is azt gondolják, hogy az új igazgató totál idióta, ha az alapoktól kezdve mindent el kell neki magyarázni.

A titkárnők szorgosan piszmognak, sőt jóval szorgosabban, mint szoktak, mutatván, hogy meg akarnak felelni, holott nem is kéne megfelelniük; mert elmennek Ravaszdival, aki a következő évadtól Pesten fog színházat igazgatni.

Baleknek a békeesség kedvéért azt füllentette Ra-

vaszdi, hogy a titkárnők maradnak, a titkárnők pedig mélyen hallgatnak, mert ki tudja, valóban mehetnek-e Pestre, nem jön-e közbe valami az utolsó pillanatban, nem talál-e helyettük Ravaszdi megfelelőbb munkatársakat. Riasztóan nagy az a főváros, amit ők nem ismernek, bizonyára dugig van állástalan titkárnőkkel meg önjelölt kékharisnyákkal, akiknek semmi sem drága, és azt sem tudni, hogyan végződik a pesti kaland, nem kell-e majd egy esetleges csatavesztés után visszadolgozniuk magukat vidékre.

A titkárnők ismerik Ravaszdit, tudják, mennyire erőszakos és eltökélt, meg is bíznak benne, de azt is tudják, hogy az erőszakosság nem mindig segít. Most ősszel sem segített. Ravaszdi kinézte magának a legnagyobb pesti színházat, meg is fúrta az igazgatóját, de az váratlanul, az utolsó pillanatban visszafúrta, és maradt a helyén. Nem az számított, hogy a szakma hírességei a régi igazgató mellé álltak, hanem hogy az önkormányzatban megvédte valaki. Persze Ravaszdinak is volt saját kádere az önkormányzatban, aki végül annyit tudott kialkudni, hogy Ravaszdi számára létesítsenek Pesten új színházat egy régi épületben, új társulattal.

Balek tud róla, hogy Ravaszdi nem azt a színházat kapja meg, amit áhított, de ennek nem tulajdonít jelentőséget. Egyelőre attól tart, hogy a kedves, sérény titkárnők elterjesztik a társulatban, hogy ő, az

új igazgató semmihez sem ért. Nincs fegyvere, hogy a lejáratódást elkerülje, pedig mindössze annyit kellene mondania, hogy „menjünk be az irodába”. Nem mondja. Nem akarja megbántani az előző igazgatót, aki odahívta maga helyett igazgatni, és aki nagylelkűen minden színházi titokba és igazgatási fortélyba részletesen beavatja.

Balek bizonyos ügyekben valóban tájékoztatásra szorul, a szervezeti működésről fogalma sincs, és hatalom se volt még a kezében. Egy százötven fős színház már közép vállalat, a lelki teher pedig, ha van az embernek lelkiismerete, nyomasztó. Balek felelősséget érez azok iránt, akiket még nem is ismer. Nem igazgatónak való az ilyen. Az igazgató legyen dúvad természetű, senkire se legyen tekintettel, és már gyerekkorában legyen galerivezér. Aki nem élvezi a hatalmat, ne gyakorolja, mert a folytonos szorongás ártalmas az egészségre.

Balekkel majd hat hét múlva, március közepén közli emberségből a vezető titkárnő, hogy ideje új titkárnők után nézni, minthogy ők is elmennek, Balek tehát egyelőre abban a hiszemben ül a titkárságon, hogy ezekkel a szorgos hölgyekkel fog dolgozni a következő években, és igyekszik megkedveltetni magát, ami egy új igazgató részéről nem a megfelelő magatartás. Hiba, hogy az első adandó alkalommal összetegeződik velük. Rögtön el is terjed a színházban, mindenki biggyeszi az ajkát. Igaz, a régi igazgató

is tegeződik a titkárnőkkel; mindenkivel tegeződik; csakhogy ő már bizonyította, hogy odacsap, ha kell.

Ez az új, ez nem fogja bizonyítani, terjed el; ez még el se kezdte, de máris meg van bukva. Ugyan még nem csinált semmit, nem is volt mit csinálnia, de lerí róla, hogy erélytelen. Csak rá kell nézni, ahogy ott feszeng a nyomorultja a titkárságon a karosszékben.

Az is hiba, hogy régi, vacak kocsija van, egy igazgató járjon nyugati kocsin. Az sem szerencsés, hogy a városban kerékpárral közlekedik. Igazgató, biciklin?! Lehet, de csak ha már tudják róla, hogy vérengző vadállat. Nem fogad el a városközpontban egy ötszobás lakást, neki másfél szobás lakótelepi is elég. Ha neki nincsen önbecsülése, miért becsülik meg mások?

A pletykák Balek fülébe nem jutnak vissza, nincs még a társulatban bizalmasa, és ha túl sokat biciklizik, nem is lesz. Ravaszdi, a hiú ember hallja, és megnyugvással fogadja, hogy az utódját már most nem becsülik semmire.

A testes, középkorú Ravaszdi hátradől a karosszékben, a hasát felfelé dülleszt, szemüvege mögül bizmatlanul néz a világba. Kicsi, szűk szeme van, mint a rövidlátóknak általában, mert sokat hunyorognak; a vastag lencse tovább kicsinyíti a szemecskéit. Szája, arcának sértődött kifejezést adva, kétoldalt lebígygyed. Balek ugyan balek, de nem teljesen érzéketlen, és eltűnődik, vajon megsértették-e Ravaszdit mosta-

nában, hogy szüntelenül pofát vág, vagy ilyen az arcberendezése.

Ravaszdi elmagyarázza az intézmény működésének alapjait, mintha Balek az utcáról szabadult volna be: ez itt a titkárság, az ott a műszak, amott található a műhelyház, és valamennyien csuda dolgokat művelnek. Miután elmondta, előlről kezdi. Ismerteti a díszletezők általa feltalált, páratlanul ösztönző teljesítményrendszerét, újra meg újra elmagyarázza, hogy még Balek is felfogja. Balek fegyelmezi magát, nem sértődik meg, és szó nélkül tűri, hogy Ravaszdi ötödször is elmondja, milyen tevékenységért mennyi pont jár. Ravaszdi felettébb büszke a rendszerére. Balek tudja, hogy Ravaszdi egy pesti színház díszletmunkásaként kezdte a pályafutását, a díszletmunkások díjazását illető szakértelme, irántuk tanúsított megértése tehát nem meglepő.

Balek nem azonosítja ezt a pesti színházat az-
zal, amelyiket Ravaszdinak néhány hete nem sikerült megkaparintania. A díszletmunkás élete delelőjén direktorként akart visszatérni ugyanoda, ebben a gonoszok megakadályozták, mire megsértődött az egész világra. Ha Balek erre a körülményre felfigyelne, jobban értené, mi zajlik, de hát nem figyel fel rá.

Ravaszdi hosszan ismerteti a trégerék és a ponthúzó működését, jó sok van belőlük. Az új elektronikus berendezés túlterhelés esetén a rendszert letiltja, erre vigyázni kell, figyelmeztet Ravaszdi, mert

az emberek még a mechanikus rendszerhez vannak szokva, emiatt előfordulhat, hogy előadás közben megakad egy díszletelem, és a röptetett színész fennmarad a levegőben.

Ravaszdi tudja, mégsem veszi tudomásul, hogy Balek másfél évtizedet lehúzott különböző színházakban, mert magyarázni jó, és aki felvilágosít, fölénybe kerül a felvilágosítottal szemben, főleg ha közönség is van.

Balek nem sejtí, hogy meggyűlik majd a baja ezzel a modern automatikával: minduntalan túlterhelést fog jelezni, akkor is, ha nem kéne, és letílt. Nem gondoskodtak mechanikus pótkberendezésről, és nincs már meg az a kurbli meg a hozzávaló drótkötél sem, amivel az ügyelő valaha fel- és letekerte a megakadt díszletet, emiatt jó néhány próba és előadás el fog maradni. Röptetésről szó sem eshet, és feleakkora súlyú díszletelemeket kénytelenek majd használni, mint amit a rendszer elvileg bírna. A díszlettervezők őrzöngeni fognak, hiába.

Valahányszor valaki belép a titkárság ajtaján, Ravaszdi bemutatja az új igazgatónak, és amikor az illető némi jópofáskodás után távozik, mindent elpletykál róla. Nem zavarja, hogy a titkárnők hallják és netalán visszamondják. Nem érdemes ugyan megjegyezni, ki kivel kavár éppen, mert pár hónap múlva úgyis mással fog kavarni, viszont e röpke viszonyokat mégis muszáj tekintetbe venni a szereposztás-

kor, meg egyáltalán, az igazgatónak tudnia kell, amit a társulatában mindenki tud (noha éppen az igazgató elől titkolnak el lehetőleg mindent). Nemi szímat nélkül egy színigazgató nem működőképes. A szerződtetés is úgy szokott folyni, hogy párokat vesznek fel; ha tényleg kell egy színész, az alkalmatlan párját is muszáj felvenni, különben nem jön.

A kipletykáltaknak nem Ravaszdi véleménye a fontos, hiszen elpályázik a fővárosba, hanem hogy Balek mit gondol. Balekot nem ismerik, senkivel sem dolgozott közülük eddig; a színészek rémületükben a legtitkosabb gondolatait is kitalálják, és úgy vélik, Balek csakis azt gondolhatja róluk, amit Ravaszdi sugallt. Ennyit még Balek is tud, és feszeng, amikor bemutatják. Kényszeredetten mosolyog, kezet ráz, bólogat, és vöröslő füllel tűri a hatalmi helyzetének szóló hízelkedést. Mindegy, hogy színész vagy műszaki, mindenki idétlenül poénkodik, teszi-veszi magát, szerepet alakít. Színházban a díszletező, a sűgó, az ügyelő, az öltöztető, a varrónő, a portás is színész, különben nem épp színházban dolgozna a szerencsétlen.

Ravaszdi jellemzéseire Balek némán bólogat, a magánéleti tudnivalókat pironkodva hallgatja, szégyelli magát a titkárnők előtt, és újra meg újra arra gondol, hogy Ravaszdi faragatlan, érzéketlen és buta: minden jellemzése primitív, közönséges és közhelyes, amit pedig a színházi működésről mesél, azt egy óvodás is tudja.

Balek nem sejtí, hogy Ravaszdi mennyire ravasz, és azt sem sejtí, hogy ő a balek.

Ravaszdi reméli, hogy Balek igazi balek. Azért hívta meg az utódjául, mert a svindliket rá akarja hárítani, márpedig ezek számosak.

Nagy pénzokról van szó, mert a színházat teljesen felújították.

Régi szabály: minél nagyobb egy beruházás, annál többet lehet lenyúlni belőle, ezért minden beruházást eleve nagyobbra terveznek, mint kellene. Előre be vannak kalkulálva azok, akik a teljes összeg 15-20 százalékaért – mindössze ennyi a normál tarifa ekkoriban, boldog békeidők! – a szükségtelenül megemelt összegű előterjesztést jóváhagyják. Ennek az összegnek is a többszöröséért készítik el végül, persze, mert menet közben valahogy mindig minden többbe kerül, mint tervezték, és nem is csak a korábbi évi húsz-harminc százalékos inflációja miatt. A megkezdett beruházást félnek leállítani, randán fest egy félbehagyott építkezés. Az illetékesek, akik a terveket jóváhagyták, kisérik a felettesekből, végső esetben a pénzügyminiszterből vagy a miniszterelnökből a hiányzó összeget, hogy ne az övék legyen a szégyen, ne legyen mit a szemükre hányni választáskor, meg hogy a nemzeti színű szalagot ők vágassák át.

Ravaszdi, a beruházás vezetője nagy ravaszul visszautalt az államnak néhány tucat milliót azzal, hogy

megspórolta. Az állam képviselői boldogan ámuldoztak e páratlan gesztustól, beszámolóikban pozitív példaként hivatkoztak rá, az ő választottjukra, és még kevésbé néztek a körmére.

Csukjanak le mást, vélekedik Ravaszdi, ne őt. A rekonstruált színház fél éve nyílt meg, közeledik az elszámolás. Ezért hívott a saját utódjául a színháza élére a gyakorlati életben járatlan dramaturgot, nem pedig a szakmájánál fogva dörzsölt, pénzügyileg és műszakilag fineszes rendezőt. Ha minden Ravaszdi tervei szerint alakul, Balek nem fogja időben észrevenni, hogy a felújítást minden szabállyal, előírással, törvénnyel és szokással szemben egy összegben aktiválták, és mire kapcsol, késő.

Egy összegben aktiválni azt jelenti, hogy a beruházás végösszegét minden részletezés és a legminimálisabb számszaki ellenőrzés nélkül hagyták jóvá, és emiatt nem derülhet ki, mi került be a felújítás során az épületbe, milyen minőségben és mennyiért.

Normális esetben feltüntetik az összes kilincs, akasztó és szegecs számát és árát; a lámpákról, a gépekről, a nagy értékű berendezésekről nem beszélve. Esetünkben Ravaszdi az összes részszámlát eltüntetete, és arról is gondoskodott, hogy alvállalkozói szerződések se maradjanak se a színházban, se másutt, pedig elvileg sok helyre kellett másolatokat küldeni. Nonszensz, hogy az önkormányzati és állami szervezetek nem követeltek részletes beszámolót, és a kiáltó

szabálytalanságok felett szemet hunytak. Nyilvánvalóan megvolt ennek is az ára.

Egy összegben aktiválták tehát az egész rekonstrukciót, de a lyukak megmaradtak, és azok egyszer elkezdenek szelelni; füttyüljön inkább Balek fülébe a szél.

Mesélik majd Baleknak később, hogy a felújítás alatt számlálatlanul tömték a színháziak markába a márkát, akik maltert hordtak, falaztak, parkettáztak vagy takarítottak. Balek eleinte arra hajlik, hogy népmesét hall; utóbb a gyorsan málló vakolat és a repedő falak láttán be fogja látni, hogy a mesék igazak. A márka biztosan stimmel, külföldi volt az építési vállalat, az állami támogatás német márkában érkezett. A külföldi szakik némi jutalék ellenében továbbpasszolták a munkát a helybéli kontároknak, maguk nem dolgoztak szinte semmit. Mindenki jól járt, csak a végeredmény hervasztó.

Ha már csaltak, gondolja majd Balek, helyes, hogy a pénznek legalább egy töredéke a nincstelen színháziak kezébe jutott. Nem ez zavarja majd, hanem hogy a márkaszerző Ravaszdit a jótéteményeiért továbbra is imádják, őt pedig, aki nem tudja pluszpénzzel tömni őket, utálják.

Az, hogy most, február elején naphosszat a titkárságon üldögél a régi meg az új igazgató, a gyanútlan Balek átejtésének első stációja.

Eredetileg úgy volt, hogy az önkormányzat április

1-jével nevezi ki Balekot, hogy a szokásjog szerint április folyamán esedékes szerződtetést már ő bonyolítsa le; az évad hátralevő része még Ravaszdi felelőssége. Ezt mindenütt így csinálják, ahol változik az igazgató, így is állapotodott meg a polgármester és Balek december elején. Elvileg az igazgatói állást a hivatalos lapokban meg kellett volna hirdetni, de nem tették, Balekot Ravaszdi tanácsára a polgármester közvetlenül kérte fel.

Az eljárás ugyan szabálytalan, de gyakori, mondta a polgármester mellékesen. Balek nem sejtette, hogy a kinevezését formai okokból emiatt meg lehet támadni, az intézményi működésről semmit sem tudott. Arra azonban még ő is felfigyelt, hogy január 20-ával nevezték ki, és nem április 1-jével, ahogy pedig megállapodtak.

Január elejétől Balek háromhetes ösztöndíjjal külföldön tartózkodott, ezt a színházban, jövődő munkahelyén becsületből előre bejelentette, noha még nem lett volna köteles. Január 22-én, egy budapesti telefonhívásból tudta meg odakint, hogy a városi közgyűlés egyöntetű akaratából immár két napja igazgató. Szentségelt magában: mi volt nekik ennyire sürgős? De hát mindegy, gondolta, ha már vállalta, vállalta. Csak amiatt dühöngött, hogy így már a tavasz folyamán le kell járnia vidékre.

Mintha annyira Pesten akart volna maradni! Aki pesti létére vidéken vállal állást, az bizonyosan me-

nekül, annak nincs otthona, csak még nem akar tudni róla, és magának még nagyobb bajt okoz. Balek is ezt tette, de nem tudta, hogy ezt teszi. Mi több: homályos, nagy-nagy reménység kelt a szívében, hogy az ismeretlen vidéki városban gyökeresen új életet kezdhet. Bizonyítani is akart: ki hoz létre jó társulatot, ha ő nem? Középkorú férfiakat el tud kapni a gépszíj.

Balek ideális baleknak bizonyult: fogalma sem volt róla, hogy a szándékosan a távolléte idejére időzített kinevezés miatt elmaradt egy fontos hivatali eljárás, amiről ő sohasem hallott, és aminek a neve átadás-átvétel.

Átadás-átvétel! Csodálatos aktus.

Ami pénzügyi szabálytalanságot, hiányt, követelést, teljesítetlen munkavégzést, kifizetetlen számlát az átadási-átvételi jegyzőkönyvben nem rögzítenek, az nincs és sose volt, az előző vezetés a felelősség alól mentesül, és az összes következmény az új vezetés sara lesz. Jól számított Ravaszdi és a haverok, a jegyző, a számvevők meg a pénzügyi osztályon dolgozók.

Mire Balek február elején megjelent a színházban, az átadás-átvétel a semmibe merült. Balek nem követelte, mert nem tudta, hogy van olyan, az illetékesek pedig mélyen hallgattak róla.

Azonnal egy csomó aktát toltak Balek elé, mert hát immár ő a kinevezett; aláírási joggal egyedül rendelkező igazgató, Ravaszdi többé nem írhat alá semmit.

Sürögtek-forogtak lázasan, összevissza beszéltek, el akarták vonni Balek figyelmét az átadás-átvételtől. Nem tudták elhinni, hogy nem követeli.

Balek megpróbált kiigazodni a papírokon, miféle ügyekről is van szó, aztán feladta és mindet aláírta. Nem volt a papírok között semmi veszedelmes, erre vigyáztak. Arra számítottak, hogy Balek legalább egy-két piszlicsáré ügyre rákérdez, azokból nagyon felkészültek, de Balek még ezt sem tette, annál is hülyebbnek bizonyult, mint remélték.

Ravaszdi ezalatt fapofával ücsörgött a titkárnők szobájában, az irodáját az utód rendelkezésére bocsátván, és készségét nyilvánítván, hogy mindent megmagyaráz, kérdezzen csak Balek nyugodtan. Persze, persze, mosolygott Balek jámboran és hálásan, nem kérdezett semmit, aláírkantott, és kimekölt a nyomasztó irodából a titkárnőkhöz ő is.

Most, néhány nappal az első nap után Ravaszdi bevezeti a női vécébe, és széles gesztussal mutatja: van benne bidé! Sőt! Mind a férfi, mind a női vécében ügyes szerkezet gondoskodik róla, hogy friss műanyag fólia kerüljön a következő ülep alá! A fólia ugyan már kifogyott, Franciaországból kellene utánarendelni, és erre most nincs pénz, de ilyen más magyar színházban nincs, közli Ravaszdi büszkén.

Még reggel utasította a díszítőket, hogy szereljék össze a rátét forgót. Amikor jelentik, hogy már majdnem kész, levezeti Balekot, hogy megmutassa. Balek

ácsorog a színpad szélén, vigyáz, hogy le ne szédüljön a zenekari árokba, buzgón bólogat. Ez az egyetlen rátét forgószínpad Magyarországon, tudja meg, egyedi gyártmány, az összeszerelése három-négy óra alatt megoldható, és előnye, hogy amikor kisebb forgószínpadra van szükség, a sugara, hála az egymásba csúsztható szelvényeknek, csökkenthető. Balek megkérdezi, miért nem normális forgót építettek be a felújításkor. Ravaszdi azt válaszolja, hogy ez így olcsóbb is meg modernebb is. Balek gyanakodva szemléli a díszletezők külön neki szóló sürgését, az utolsó szelvényeket csaknem kapkodva, bár olajozottan szerelik össze; aligha fognak mindig ennyire sietni, és nem is lesznek egy műszakban ennyien.

Balek nem sejtheti, hogy ha a rátét forgót aszimmetrikus terhelés éri, az érintett szelvény elgörbül, kikalapálni nem lehet, és újat kell a gyártótól beszerezni. Ilyen terhelés ősszel már történt is, csak elhallgatják. A pompázatos forgóból valójában csak a legbelső körcikkek használhatók, de ezt nem látni, és most, hogy összeszerelik, nem is tolnak rá terhet. El fog jönni az ideje, hogy kiderüljön. Akkor Balek azt is meg fogja tudni, hogy Ravaszdi a rátét forgót gyártó vállalatot kiengedte a jótéjesítési garanciából, úgy, hogy nincs, aki megjavítsa. Másik cég sem Magyarországon, sem másutt ilyesmivel nem foglalkozik, se pénzért, se szerelemből.

Hogy külön csak ezért mennyit dugtak Ravaszdi

zsebébe, nem tudni, de nyilván másoknak is leadott belőle. Gyártót garanciából kiengedni példátlan. Az ilyen vállalatok inkább jogutód nélkül szoktak megszűnni, hogy a garanciát ne legyen kin behajtani. Ezúttal a céget meg sem kell szüntetni, mert garancia nincs: Ravaszdi mint beruházó által szabályosan aláírt iratot tudnak felmutatni a gyártók, amely szerint ők mentesítve vannak a javítás alól.

Balek elismerően bólint majd a megokosodott fejével. Ügyes. A hasznavehetetlen forgónak persze a tárolása is gondot fog okozni. Ennyi ócskavasat nincs kinek eladni, és ha mégis elpasszolnák, az önkormányzat beleköthetne. Azoknak a hivatalnokoknak végképp nem lehetne megmagyarázni, mi történt ezzel az egyedi gyártású, szupermodern rátét forgóval, mert ha nem is feltétlenül a garancia elmaradásának árából, de valami egyéb stikli hasznából ők is részesültek.

Baleknek azonban már most, baleksága teljében is feltűnik, hogy a zenekari árok feltűnően mély. Megkérdezi, miért. Ravaszdi közli: az átépítéskor ő döntött úgy, hogy egy méterrel sülyesszék le az árkot. Idegesítette, hogy előadás közben látta a zenészek fejét. Most már nem látja.

De mi van, ha a hang nem jön ki az árokból?

Arra itt vannak az emelvények, hangzik a válasz.

És valóban, ócska deszkaemelvények hevernek odalent az árokban szanaszét.

Balek aggódni kezd. Sejti már, hogy az akusztikát elrontották, bár még fogalma sincs róla, hogy mennyire. A pökhendi elbizakodottságról és agresszív bunkóságról, amivel ebben az országban mindent tönkretesznek, ez az első műszaki tapasztalata, és még nem akarja elhinni.

Egyelőre nem tűnik fel neki, hogy nincs közép-ső világosítási híd, egyszerűen kifelejtették. Soha nem tudják majd az előszínpadot bevilágítani, pedig hangsúlyos hely. Oda nem lehet majd állítani senkit, a színészek bent ragadnak a színpad közepén és mélyén, ahonnét a hang egyébként is felmegy a toronyba. A vendégrendezők a főpróbahéten, a világításpróbán fogják fel, mit karattyol az akusztikáról az igazgató, és akkor káromkodnak csak igazán.

Balekot nem érte volna váratlanul mindez, ha később kezd igazgatni, de hát akkor kezdte, amikor az ország éppen kezdett lecsúszni Közép-Kelet-Európából a Balkán mélyére.

Néhány előadást már megnézett: szokványos vidéki színház. Már elhatározta, hogy a társulattól nem küld el senkit. Majd az első évada végén, ha jobban megismerte őket. Emberi sorsokról van szó, nem dönthet felőlük felelőtlenül. Egyetlen színészt hív egy másik színházból mindössze, és jelentkezett nála három végzős főiskolás, őket is felveszi. Még nem sejti, hogy nagy a baj. Majd májusban fog gyanút, amikor a gazdasági igazgató elébe tesz egy négymillós szám-

lát, hogy írja alá, ez még a felújításból maradt, jár az alvállalkozónak, sürgősen el kell küldeni.

Balek megkérdezi, ez micsoda, a választ nem találja kielégítőnek.

A cég igazgatójának a neve ismerős. Lehet, hogy egy volt iskolatársa, egy évvel járt alatta, és azért emlékszik rá, mert az iskolában senkinek sem volt olyan égőpiros haja. Felhívja, hogy ő-e az. Ő az. Kérdi, mi ez. A madárnevű iskolatárs nem képes megnyugtató felvilágosítással szolgálni.

Nem utalok, mondja erre Balek.

Akkor beperellek, fenyegetőzik a piros hajú.

Perelj be!

Telnek a napok, a hetek, a piros hajú nem perel.

Hoppá.

Júniusban kezdi majd Balek kerestetni a felújítással kapcsolatos szerződéseket meg számlákat, és nincsenek sehol. A gazdasági vezető ártatlan képet vág, az önkormányzat pénzügyi osztályán meg a számvévszék helyi kirendeltségén ártatlan képet vágnak, és se számla-, se szerződésmásolatot nem tudnak produkálni. Attól fogva valahányszor Balek elbiciklizik a Megyei Bíróság épülete előtt, megborzong: az alagsorában, a helyi börtönben már ki van jelölve a cellája. Átkozza magát, hogy vállalta az állást. Nem kötelező igazgatni, őbenne aztán nem volt hatalomvágy, ő csak menekült.

Rosszul menekült.

Kirúgja a gazdasági vezetőt, de későn, addigra már elterjed, hogy erélytelen. Idejében kellett volna megtanulnia, hogy itt az erőszakosságot vélik határozottságnak, a tisztességet pedig erőtlenségnek.

De most még, február elején, ott ülnek a titkárságon, és Ravaszdi, akárcsak a színészek, tudja irányítani, mit érezzen spontánul, hiszen őbenne sem leplezetlenül működik a cinizmus. A szakma valamiért nem fogadta be, egyik klikk sem tekinti a magáénak. Az ilyenek az igazán veszedelmesek: megalázottságukban egész életükben bizonyítanak, bármi áron. Ravaszdit a Főiskolára sem hívták meg tanítani, ami nagyon fáj, mert ott végzett. Balekban, aki szintén nem tartozik semmilyen klikkhez, potenciális szövetségest gyanít, és úgy érzi, hogy a színház gyakorlati világába bevezetvén nagy jót cselekszik vele.

Ravaszdi szívbéli nagy jóságában elfelejti, hogy a pártfogoltja tanít a Főiskolán. Elfelejti, hogy miért is hívta meg az utódjának. Elhiszi magának, hogy merő nagylelkűségből jót tesz egy mellőzött pályatársával. Odaadóan, lelkesen magyarázza neki mindazt, amit a saját kárán megtanult, legyen szó pénzügyi, műszaki vagy emberi tapasztalatról. Magyarázat közben Balekot szenvedélyes barátsággal szereti, szinte az öccsévé fogadta, már-már vérszerződést kötött vele, a szélről is óvná. Kár, hogy színházban szokatlan módon egyikük sem iszik, mert ha innának, remekül rúghatnának be együtt.

Balek zavarban van, zúdul rá a szeretet, de nem képes viszonzni, és a vonzalom okát sem érti.

Ravaszdi a választott öccse iránt ellágyulva egyszerre kijelenti:

– Szeretőt kell találnod! Amíg nincs szeretőd, nem fognak lehiggadni. Az igazgatónak legyen szeretője!

A körmölgető titkárnők belemélyednek az aktákba. Ilyen mély, olvatag szeretettel, ennyire bársonyos hangon Ravaszdit talán még soha nem hallották megszólalni.

Ravaszdi azért szereti ennyire Balekot, mert halálosan meg akar sértődni rá. Ürügyet is fog találni előbb-utóbb, és bosszút áll, a bosszúállást igazságtételnek fogván fel. Már most is elősértettségi állapotban leledzik, ám erről maga sem tud. A megelőző megbántódási hadműveletet világszerte önsajnáló tömegek gyakorolják, ez lehet a leggyakrabban használt agresszió a történelemben. Akit áldozati báránynak jelölünk ki, annak konkrét bűnt is találunk utólag, de hát úgylis sejtjük eleve, hogy bűnös, és csak a bennünket bizonyosan érendő méltánytalanságot toroljuk meg rajta.

Balek pesti, ez egy vidéki szemében maga az érendő bűn. Ravaszdi ugyan szintén pesti, aki a vagányságnak becézett kíméletlen önzést a külvárosban szedte föl, de jó pár éve vidéken dolgozik, és a vidékiek bármikor előhúzható sértettségét szépen kifejelesztette magában. Ha utálni akarunk valakit,

nevezzük ki pestivé, és feledjük el, hogy mi is pestiek vagyunk.

Ravaszdí szenvedélyesen szereti az utódját, akinek az életéről szinte semmit sem tud, de már sejti, hogy méltatlan és hálátlan lesz ez a lelketlen, tudatlan, alkalmatlan, elkényeztetett gazember, aki ingyen, teljesítmény nélkül, a pályázatot megkerülve, ferde módon kapott egy színházat. Hozzávágták, nem küzdött meg érte, így nem is fogja megbecsülni magát.

Ravaszdí éppen Pesten van, Balek a színházban. Kora délelőtt kiderül, hogy az egyik művész nő beteg. Este előadás. Balek megszervezi a beugrást. Egy fiatal színész nő érkezik lóhalálában vonaton, utolsó éves a főiskolán, és ősztől úgyis odaszerződik. Kirohannak érte kocsival az állomásra, azonnal próba. Lejárvák a darabot, jeleznek, nem játszanak, az ifjú színész nő a szöveget már a vonaton magolta, példánnyal a kezében mászkál elveszetten, még nincs gyakorlata, az ügyelő a könyökét fogva irányítgatja, a sűgő közvetlenül mellettük darálja a szöveget, mindenki izgul. A próba vége felé az ifjú színész nő bereked, a legvégén csak suttog. Balek hívja a fül-orr-gégészt, az egyik színész nő férjét. Reménytelen, a beugró színész nő egyetlen árva hangot sem tud kiadni. Elmarad? Balek megmakacsolja magát: tessék ecsetelni. Előadás előtt tíz perccel még nincs hang.

– Bejelented a közönségnek, hogy elmarad? – érdeklődik a vezető titkárnő.

– Nem!

Elkezdődik az előadás, a színpalak mögött utolsó ecsetelés, Balek is ott áll, az ifjú színész nőt belökik a színpadra, a hang megjön, a darab lemegy, diadal. Nem a torkot kellett ecsetelni, hanem a lelket. Az ifjú színész nő boldog, már van története a társulatban, pedig csak ősszel kezd az első évadát.

Ravaszdí másnap értesül az egésztől, amikor leérkezik. Ordít a titkárságon Balekkel a titkárnők előtt. Őt kellett volna megkérdezni! Ő jobban tudta volna! Ő itt többé nem látják! Csapkod, kirohan.

Soha többé nem látják Ravaszdí a színházban, holott az évad a nyári szünetig még az övé. A fizetését a színházépülettel szemközt lévő gazdasági hivatalban hó elején lopva veszi fel, és máris száguld haza. Szegény, mondják, akik látták. Ahhoz képest, hogy senkit sem akar látni, őt sokan látták.

Hiba volt visszaszerződtetni Ravaszdí a évad végéig, hónapokig a semmiért fogja felvenni a pénzét, és még sajnálják is érte. Aztán Balek legyint, fizessenek neki továbbra is, belefér. Ekkor még nem sejti, hogy mekkora slamasztikába került, majd pár hét múlva, amikor a piros hajú igazgatóval beszél telefonon.

De most még, február elején, ott tartunk, hogy Balek Ravaszdíval együtt nézi az előadásokat az igazgatói páholyból, és nem tud jó szívvvel, őszintén hazudva, áradozva lelkesedni. Nem jó színész, minden meglátszik az arcán.

Gyöngé társulat, gyatra rendezések. Tapsol, nagyon tapsol, még annál is jobban tapsol, mosolyogni próbál. Előadás után persze könnyebb a dolga, égő füllel füllent valamit, magukat az előadásokat azonban nehéz végigülni árulkodó izgás-mozgás nélkül. Ravaszdi nem kegyelmez, végig ott ül mellette, figyeli a reakcióit.

Még aránylag a Szeget szeggel előadása a legjobb.

Nem jó előadás persze az sem, ripacskodnak, kivéve a férfi főszereplőket, ők jók. A rendezés olyan, mint a díszlet, szürke. A darab mégis átüt. Talán az a jó darab, fedezi fel Balek, amelyik rossz rendezésben rossz színészek által rossz közönségnek is átmegy.

Előadás közben elfelejti, hogy a saját színházában ül, amelyhez egyelőre alig van köze; elfelejti, hogy igazgatóként ül az igazgatói páholyban, amelyet a középtől jobbra helyeztek el az emeleten, és nincs oldalfala, bárki belebámulhat a páholyokban ülők po-fájába; magáról megfeledkezve nézi az előadást.

Bécs hercege belátja, hogy túlságosan szabadjára engedte a népét, meg kellene zaboláznia, de gyáva hozzá, inkább egy erkölcsösnek ismert, puritán férfit nevez ki helytartónak, hogy rendet rakjon, ő pedig, ezt állítja, külpolitikai okból külföldre távozik. Mégsem utazik el, szerzetesi álruhában figyeli, hogyan vezeti be a kemény rendszabályokat a helytartó, a hatalom ízére rákapva miként válik zsarnokká, és a há-

zasságon kívüli viszonyáért halálra ítélt fiatalember életéért könyörgő apácát, a fiú hűgát hogyan próbálja hazug ígéretéssel elcsábítani. A tragikus végkifejlet előtti utolsó pillanatban a herceg megmenti a halálra ítélt fiú életét, álruháját levetve visszatér, kajánul igazságot szolgáltat, az érintetlen apácát maga veszi el, az erkölcstelen puritán pedig megbűnhődik: fele-séget kap eldobott szeretője személyében.

Úl Ravaszdi és Balek az igazgatói páholyban, és egyikük sem sejtí, hogy három év múlva Ravaszdi, akárcsak a herceg a darabban, visszatér. Pesten egyetlen év alatt elherdál kétévnyi támogatást, a harmadik évadában belebukik, és kénytelen az utódját, akit ő hívott, kirúgatni a régi haverjaival, hogy vala-hol állása legyen.

Hogyan lehet kétévnyi pénzt elherdálni, ha az új rendeletek szerint a színház havi bontásban kapja meg a támogatást, és az egyszámláján nem is tarthat több pénzt? Úgy, hogy egy önkormányzati hatalmas-ság elintézi, hogy adják oda a támogatás nagy részét előre. Törvénytelen ötlet, az utasítását mégis végre-hajtják, féltik az állásukat a hivatalnokok. Fenyegető fellépéssel nálunk bármit el lehet intézni, mindegy, szocializmus van-e vagy kapitalizmus. Nem kalku-lálható előre, hogy a hatalmasság zsíros állást kap az óceánon túl, lelép, a pártfogoltja magára marad, ne-kiesnek, és a színházát szétcincálják. Ravaszdi még-

is megússza, mert az önkormányzatnak buta az ügyvédje, és mert más személyt tolt maga előtt névleges, aláíró vezetőként. Ravaszdi visszaküzdi magát oda, ahonnet indult.

Akkor majd Balek megtanulja végre, mi az átadás-átvétel. Hét és fél órát tölt szobafogságban az igazgatói irodában, épphogy nem bilincsben. Megtiltják, hogy a titkárságra kilépjen. Vízet adnak neki, egy szendvicset is hozatnak a büféből, de ebédelni nem engedik. Mindenféle hivatalos emberek vigyáznak rá, még egy rendőr is ácsorog odakint a titkárságon, amíg az irodákban az átadás-átvételi bizottság tagjai – mindaddig készséges, mosolygó helyi hivatalnokok – minden iratot lefoglalnak.

Balek nem provokálja őket, nyugton marad, megokosodott.

Ezek ugyanazok az emberek, akiktől vizsgálatot kért maga ellen saját első évada elején, három éve szeptemberben, amikor rájött, hogy Ravaszdi behúzta a csőbe. Többször is szorgalmazta, hogy világítsák át a színházat; eleinte udvariasan kitértek, majd némán elszabotálták. A magyar vidéken évszázadok óta nem változott semmi. Jókai és Eötvös József országa ez, a *Rab Ráby* és *A falu jegyzője* világa, ahol bármilyen justizmord bármikor esedékes.

Barátilag éreztették Balekkel, hogy elnéznék neki, ha megtollasodna, és szinte a szájába rágták, hogyan.

Alapítson betéti társaságot, 10 százalékos jutalék fejében vásároljon számlákat megbízható emberektől, ilyeneket tudnak ajánlani, így magas költséget számolhat el, nem is kell adóznia egyáltalán; ráadásul rengeteg áfát igényelhet vissza, magyarázták; a turpisság sose fog kiderülni.

Balek nem hajlott a jó szóra, meg sem értette, mit beszélnek, ők pedig félni kezdtek tőle. Ez az ember nem lop. Életveszélyes az ilyen puritán.

Most hát az iratokban kurkásznak ádáz tekintettel.

Balek három év óta most látja először Ravaszdit, és meglepi, hogy Ravaszdi milyen gyűlölettel néz rá. Megfúr, mert nincs helye másutt a világban, gondolja Balek, de minek ehhez gyűlölni?

Ha az igazgatása elején – a piros hajú iskolatársnak hála – Balek nem kezd gyanakodni, nem kéri be az alvállalkozóktól a sehol sem fellelhető felújítási számlákat, nem másolja le és nem tárolja a színházon kívül biztos rejtkehelyen, hogy bemutassa őket a per során, valóban ott rohad meg a főutcán a bíróság alagsorában, mert a színházban minden iratot megsemmisít a visszatérő Ravaszdi, és a másolatok az önkormányzat irodáiban is fellelhetetlennek bizonyulnak.

Akit Balek szerződtetett, azt Ravaszdi mind kirúgja. Egy fiatal színész öngyilkos lesz, mások hátat fordítanak a pályának, és lesznek alkalmazkodók is, megalkuvók, törleszkedők, gyámoltalanok.

De most, február elején még ott üldögél a titkárságon az előző, a következő és a rákövetkező igazgató, három igazgató két személyben, és a titkárnők szorosan szöszmötölnek.

Amit a tanár mondott

A Parlamentnél szállok fel a kettesre, és arra az oldalra állok, ahonnet mindjárt látom majd a budai oldalt; nincs olyan napszak vagy évszak, amikor ne lenne gyönyörű.

A villamos elindul a Lánchíd felé. A Parlament parkolóját leeresztett sorompóval és őrbódéval ellátott rendőrségi vaskerítés veszi körül. József Attila szobrának elméretezett, díjbirkózóhoz illő bronzháta a fordulóban. Nem a rakodópart alsó kövén ül, hanem jó messze a Dunától, fűcsomók között egy külön ezért odatelepített kőlépcsőn, ahonnet a rendőrök garantáltan elzavarták volna. Balra tőle bronzkabát összegyűrve, hanyagul a lépcsőre vetve, mint ha magától értetődő lenne, hogy egyáltalán van kabátja; lábánál néhány fonnyadt koszorú nemzeti-színű szalagokkal áttekerve.

Balra előtttem egy fiú ül az ablaknál a menetiránynak háttal, a jobb térdén egy lány lovagol, lehetnek vagy tizenhét-tizennyolc évesek. A lány balra néz, ki

az ablakon, észleli, hogy elhagytuk a szobrot, és azt mondja a fiúnak:

– Most jön, amit a tanár mondott, hogy ezt kell csinálni velük.

A fiú, látom, nem érti. Én már tudom. A Duna-parton a kanyar után odalent a sétány legszélén kisvártatva fel fognak tűnni a bronzcipők, amelyek árván hevernek egymás mellett hosszú sorban. Pár éve némelyik cipőt kicsavarozták és ellopták, de Pauer Gyula, a tervező újra legyártotta őket. Innét – innét is – lőttek a Dunába zsidókat hatvannégy éve.

A lány konstatálja a bronzcipők megjelenését; visszafordul a villamos belseje felé, nem néz senkire, csak maga elé, és aprókat bólogat. Nem torz a megjelenése: arca rendes, orra rendes, álla rendes. Nem rongyokba van öltözve: farmernadrágot, pólót és pulóvert visel, és nem úgy fest, mint aki éhezik. Bólogat, és barna szeméből iszonytató gyűlölet sugárzik.

A fiú is felfogta. Azt vakkantja:

– Ja – aztán maga elé bámul tompán, közönyösen.

Díszpolgárok

Órák óta álltunk a tanári szoba előtt felsorakozva vigyázzban. Az igazgató néha kinézett, a fehér köpeny alatt szvettetert és nyakkendőt viselt, ránk ordított és visszament. A tanárok egyenként szivárogtak haza, többnyire lesunták a fejüket, hogy ne is lásanak; némelyikük ránk szólt: „Hogy álltok?! Húzzátok ki magatokat!”. Egy biológiai tanárnő azt mondta: „Bírájátok ki, nincs sok hátra”.

Nem voltunk kicsik, hatodikba jártunk. Kigombolt nagykabátban álltunk; megengedték, hogy a táskát a lábunk elé tegyük, nem kellett a hátunkon tartanunk. Az osztálytermeket kulcsra zárták, a folyosó kőpadlója hideget árasztott. Délután már csak a tanáriban meg az igazgatóiban tettek rá a vaskályhákra. Késő délután a fűtő is hazament, lassan az egész épület kihűlt.

Gyakran álltunk a tanári előtt. A Dé, a mintaosztály soha, és az Á meg a Bé is ritkán. Nyolc éven át mi voltunk a rossz osztály, rossz osztálynak mindig kell lennie; még alsó tagozatban kijelöltek erre a szerepre.

Kijött a diri, találomra megragadott valakit a sorból, a fülénél fogva behúzta és becsukta az ajtót.

Tudtuk, mi következik: a tanáriból jobbra nyíló igazgatói szobába viszi és elfenekeli.

Fülettünk, ordít-e, visít-e, de nem hallottunk semmit. Közben besötétedett, eszerint november lehetett vagy február, a folyosón nem gyújtottak vilányt. A börtönudvarszerű iskolaudvarból, amelynek két oldala tűzfal volt, épphogy szivárgott a fény: a mi épületünkhöz L alakban csatlakozó lányiskolában szakköröket tartottak, ott a folyosókon is égett a vilány.

Kijött a srác, vörös volt a feje, nem szólt semmit, az ajkát összeszorította, nem kérdeztük. Álltunk. Megjelent a diri, körül se nézett, megragadta a karomat, és berántott a tanáriba.

Ellenállhattam volna, de eszembe se jutott. Első általánostól kezdve az volt a természetes, hogy húzzák a pajeszunkat, vonalzóval körmöst adnak, és ha nem tudunk felelni, a frissen leszerelt tanár akkora pofont ad, hogy beszakad a dobhártyánk, és a szüleink tűrik. Ez az egyik legjobb budapesti iskola, mondogatták a szülők egymásnak lustaságból, gyávaságból, vigasztalásul, amíg tényleg el nem hitték. Amúgy is kussolós volt a korszak, sok magyar korszak ilyen.

Sem a tanári szoba ablakain, sem az igazgatói szoba ablakán nem volt függöny. Az igazgatóiban égett csak a villany, a szemközti házból be lehetett látni.

Ott lakott az egyik osztálytársunk a negyediken, katonatiszt volt az apja, ezredes, tartottak is tőle. Valahányszor a srác megbetegedett, kiállt otthon az ablakba, mi süketnéma-jelbeszéddel feladtuk neki a kérdést, ő megnézte a könyvben a választ, visszajelzett, mi pedig elmutogattuk a felelőnek. Soha senki nem vette észre, pedig nem fogtuk vissza magunkat, majd kiestünk a padból, úgy hadonásztunk. Ez volt az egyetlen értelmes dolog, amit megtanultunk az általánosban, a süketnéma-jelbeszéd, ezt is magunktól tanultuk, és ezt is elfelejtettük később.

– Told le a gatyádat – vakkantotta a diri.

Letoltam.

– Bokafogás.

Nagy ravaszul megfogtam a dívány támláját. Ez volt az a nevezetes dívány, amelyen a tanárnőket szokta a diri állítólag megkettyíteni. Előrehajoltam, ahogy, mint a sokat tapasztaltak magyarázták, kell, hátha ennyi is elég lesz, ő pedig türelmetlenül ütlegetni kezdte a nevezetes, hosszú parkettafájával az alsónadrágon át a seggemet.

Nem fájt annyira, mint tartottam tőle. Azt szégyelltem, hogy a szemközti házból esetleg néznek.

Abbahagyta, felráncigáltam a nadrágomat és iszkoltam kifelé. A diri nem szólt, én nem néztem vissza. Büszkén álltam be a sorba, pengevékonyra szorítottam össze a számat, mint aki fegyelmezi magát, pedig nem is volt sírhatnékom. Abban bíztam, hogy

ezzel végre megbecsülést szerzek az osztályban, vagy legalább némi rokonszenvet.

Sok évvel később olvastam, hogy a diri megkapta a szocialista nevelés érdemérmét. Jellemző, gondoltam. Megint sok évvel később összebarátkoztam valakivel, aki ugyanoda járt egy évvel fölöttem, és kezdte mesélni egy társaságban, hogyan verték őket parkettafával. Hüledezve hallgatták, nem adtak hitelt a szavának. Mesélni kezdtem a pisiszagú iskolánkról. Barátom, akit történetesen nem páholt el a diri, csak félt, hogy rá is sor kerül, hálás volt, mert lassan már ő maga sem hitte, a felesége pedig elképedt: tehát mégis igaz. A cél, állapítottuk meg felnőtt fejjel, nem az öncélú szadizmus lehetett. A gyereket meg kell alázni, úgy lesz belőle jó alattvaló. Elegendő, ha retteg; ehhez persze időnként példát kell statuálni.

Történt néhány évtized múlva, hogy a kerület díszpolgára lettem.

A szocialista időkben épült művelődési ház színpadára díszletként hatalmas vásznat feszítettek, és rá volt nyomva, ki mindenki részesült addig e megtiszteltetésben. A jobb sorban a legelső név volt az enyém – általában hárman kapták egy évben a kilencvenes évek kezdete óta, és én voltam abban az évben a névsorban az utolsó –, a bal sorban pedig a legelső név, a névsorban az első, a dirié.

Az egyik díszpolgár a másik díszpolgár seggét verte parkettafával.

Bő egy órán át nézegethettem a nevünket, amíg egy rémes hegedűművész a két rémes hegedűs nővel leadta a rémes ünnepi műsorát.

A következő évben is elmentem a díszpolgáravatásra, úgy éreztem, tartozom ennyivel, ha már újfent meghívtak.

A most is rémes műsor nagy nehezen véget ért, kitódultunk a művelődési ház nagyterméből. Az előcsarnokban éppen azon tűnődtem, felmenjek-e a második emeleti terembe ebédelni, egy éve egészen jó kaját adtak, amikor valaki megszólított:

– Ne haragudj, hogy megszólítalak. Büszke vagyok rád, fiam.

Odafordultam. Hajlott hátú, vékonyra borotvált bajuszt viselő idős úr, vásott barna öltöny, kötött mellény, nyakkendő, a cipője régi szabású, lestrapált, barna bőrcipő.

– Ugye, nem ismeresz meg, fiam?

– Igazgató úr!

Az ösztönöm súgta a megoldást, de hogy jobban megnéztem, akár fel is ismerhettem volna. A bajuszkájának csak a színe változott.

– Tegeződjünk – ajánlotta.

Bólintani bírtam.

Figyelemmel követi a pályámat, mondta, és gratulál a sikereimhez. Büszkén közölte, hogy nemsokára százéves.

Hetvennek se nézné az ember.

Kérdeztem, tanít-e még.

Á, dehogy, mondta, rég nem csinál semmit. Sok unokája és dédunokája van.

Nem volt vele senki, hogy támogassa, hogy felsegítse rá a kabátot, hogy karon fogva vezettesse, nem szorult rá.

Utánanéztem aztán, tényleg százéves-e. Csak kilencvenöt. Kicsire nem nézünk, és a száz tényleg jobban hangzik.

Vannak emberek, akik jó anyagból készültek. Orvos barátom szokta mondogatni pályája legfőbb tanulságaként: „Öreg ember soká él”.

Talán az is kell a hosszú élethez, hogy ne őt verjék, hanem ő verjen.

Temetői járat

A végállomáson ülök a villamoson, nem indul, dél fele jár, fejemet az ablaküvegnek támasztom és bámulok kifelé. A Moszkva téren valószínűtlen alakok imbolyognak a hőségben, árnyék sehol. Mindig újra lenyűgöz a környék, ilyen csúfat még a Balkánon is ritkán találni.

A metró felől egy nagydarab pasas közeledik, vidáman integetni kezd valakinek, de mintha egyenesen rám vigyorogna, aki az ablaknál ülök a középső ajtó mögött. Sose láttam, ebben biztos vagyok. Ötvenes férfi, kicsit el van hízva, felszáll a középső ajtónál, lihegve lehuppan tőlem balra az ülésre, otthonosan elterpeszkedik, és felém fordulva rám vigyorog.

– Szia, Gyuri! – mondja.

Kerek az arca, a szeme táskás, izzad, rossz a szaga, de nem biztos, hogy részeg. Morgok valamit. A villamos fala felé próbálok húzódni, hogy a combja ne érje az enyémet; elég reménytelen.

– Na hogy is van az, Gyuri – érdeklődik harsányan –, hogy ha a zsidók nem lettek volna, még ma

is gatyában járnának a magyarok, és nem tudnának írni-olvasni a magyarok, ha a zsidók nem lettek volna?!

A villamoson ülök, akiket szemközt látok, többségükben idős, romos emberek, undorodva néznek meg maguknak, aztán tüntetőleg elfordulnak, két néni a száját is elhúzza. Eddig nem voltak felvilágosítva, hogy egy kártékony idegen szállta meg az ő villamosukat.

Mély szégyen fog el, bár nem tudom, mit is szégyellek inkább: hogy valaki nyilvánosan lezsidóz engem, vagy hogy egyáltalán zsidózni lehet, vagy hogy a közeg irántam válik ellenségesse egy pillanat alatt, vagy azt röstellem, hogy nem üvöltök rá és nem pofozom fel azonnal.

Felmérem a helyzetet: nem tudok kimászni, ahhoz őt kellene megkérnem, hogy álljon fel, ami a megfutamodással lenne egyenlő. Kénytelen vagyok válaszolni.

– Ilyet én nem mondtam – közlöm tárgyilagosan.

– Dehogynem mondtad, Gyuri – biztosít mély meggyőződéssel. – Te mondtad. Tudjuk.

Hirtelen eszembe jut: vagy másfél évtizede mondott valaki valami hasonlót... Mit is mondott és kicsoda?

Meglódul a villamos, ötven méter után, az alagutat követően piros lámpát kap, ahogy szokta, ezen nem segít se rendszerváltozás, se forradalom.

– Nem én mondtam – ismétlem meg, és megvilágosodásom támad –, hanem egy rabbi, aki rögtön ezután emigrált.

Még a neve is bevillan, a keresztnéve – ha ugyan fogalmazhatok így egy rabbival kapcsolatban – György, mint az enyém, a vezetéknéve pedig német, a mi „lengyel” szavunk is ebből van, de nem mondom ki, nem fogom kiszolgáltatni akkor sem, ha elment innét, noha azt, amit nyilatkozott, hülyeségnek tartom. Valaki azt mondta róla, hogy Kanadában taxizik azóta. Ki is mondta?...

– De te mondtad, Gyuri, tudjuk mi azt – mondja utastársam, és bólogat hozzá. – Számon vagytok ti tartva. Minden fel van írva. Tudunk mi rólad mindent. Te mondtad, de bizony hogy te mondtad.

– Nem mondhattam, mert ilyen baromságot sose gondoltam, és amit nem gondolok, azt nem tudom mondani. Amit nem gondol az ember, azt nem tudja mondani.

Ez eljut a tudatáig, kis csönd támad, továbbra is terpeszkedik, de most nem a képembe néz, hanem maga elé; olyan, mintha gondolkozna.

– Én azt írtam – folytatom higgadtan –, hogy „jönnek a dúltkeblű mélymagyarok megint”, huszonegy éve jelent meg, azt a verset vállalom, noha nem nagyon jó vers esztétikailag, de így gondoltam és ma is így gondolom. Talán erről van szó, ezt gyakran szokták felhozni ellenem, ezt vállalom. Minden soromat

vállalom, amit valaha írtam; tévedhettem; ebben nem tévedtem.

Úgy látszik azonban, ez a főbenjáró bűnöm nem jutott el hozzá. Bármennyire meglep, erről nem tud, őszintén értetlenül néz rám. Csodálkozom, igyekszem nem mutatni. Zavarba ejtheti a „dúltkeblű” jelző, valóban nem könnyű szó, nem igen értenek meg ilyen szóösszetételt ma már, valószínűleg egyik tagját sem értik, ezek már nem tudnak magyarul.

A fejét rázza.

– Tudjuk, amit tudunk – szögezi le –, és miközöttünk mindenki tudja. Nem is olvassa közülünk senki, amit írsz. Jobb körökben Magyarországon egyetlen sorodat sem olvassák, Gyuri. Egyetlen bűdös sorodat se. Nem olvasnak téged a magyarok, Gyuri.

Eldöntöm, hogy visszategezem, ha már ennyire összehozták.

– Sajnálhatjátok – mondom –, mert nagyon jó műveket írtam az elmúlt tíz-tizenöt évben. Regényeket, drámákat, érdemes lenne elolvasnotok őket.

Meglepődik, ez megint hatott.

– Még amikor a lengyelekről írtál, azt olvastuk – közli engedékenyen –, de aztán elkövetted a bűnt, és azóta a kutya se olvas, mert te gyűlölöd a magyarságot.

– Már hogy gyűlölném a magyarságot, amikor én is magyar vagyok? Egyes személyeket lehet gyűlölni, de az összességet nem, olyan nincs, az csak elvo-

natkoztatás. A kollektívumot se szeretni, se gyűlölni nem lehet, legföljebb ábrázolni.

Ez a szempont is meglepi, nem várt tőlem ilyet, vagy inkább nem érti; elhallgat.

A Böszörményi úton zötyögünk, majd csikorogva, nehézkesen kanyarodunk a hosszú lámpa után a Jagelló útnál. Összefüggéstelenül hablatyol a lengyelekről, pedig nem nézett a Piłsudski-emléktábla felé. Aztán megkérdezi, értek-e valamit lengyelül.

– Ha nem tudnék jól, nem lettem volna képes a regényeimhez összeszedni az anyagokat – mondom.

Hallgat, rágódik. Arra gondolok, hogy ezúttal talán a regényeim többes száma zavarta meg; rájött, hogy valamit kihagyott, és mintha tudat alatt röstelkedne emiatt.

Váratlanul a bátyjáról kezd mesélni, akit nekem ismernem kellene, mert irodalmár. Fogalmam sincs, mi a neve, így a bátyja vezetéknévét sem tudom. Ő ismeri a képemet, tudja a nevemet, ez neki elég az ismeretséghez. Nem világosítom fel, hogy nem minden irodalmárt ismerek kies hazánkban, még megsértődne. A lengyelekre vissza-visszatér, azok fasza gyerekek, állapítja meg többször is. A Németvölgyi úton araszol a villamosunk fölfelé. A lengyelek, azok igen. A lengyelek. Hogy azok mennyire szeretnek minket. Bólogatok.

A temető főbejáratánál száll le, nem köszön el olyan harsányan, mint ahogy a Moszkva téren rám

köszönt. A villamos előbb elindul, semhogy láthatnám, temetésre tart-e vagy a környéken lakik. De nemigen lakhat a környéken, mert akkor már találkozunk volna a buszon vagy a villamoson.

Kevés utas maradt, az idősebbek leszálltak menet közben vagy legkésőbb a temető főbejáratánál. Nézem az ifjakat, magukba roskadva ülnek vagy bámulnak ki az ablakon. Némelyikük füléből vezeték lóg ki, ők bódultan ingatják a fejüket. Húsz éve a villamoson még lektűröket bújtak, tíz éve újságot szilabizáltak, ma már egy képekkel teli bulvárlap címeinek kibetűzése is nehezükre esne.

Ezeknek fogalmuk sincs arról, hogy ki mindenkit ne olvassanak.

EU-lőre

A pénztárgép előtti fekete műanyag szalagra kerül a műanyag kosárból az áru: egy sárga folyadékot tartalmazó kétliteres műanyag palack, egy kiló kenyér nejlontasakban, meg egy óriáskifli. Az tűnik fel, hogy a kifli becsomagolatlanul került a szalagra. Néha ugyan letörlik a szalagot, amit lábbal működtethető kapcsolóval tekernek tovább, de csak olyankor, amikor valami túlságosan nyilvánvalóan ráömlik. Be fog piszkolódni az óriáskifli, szólni kéne.

Ekkor veszem szemügyre, ki is áll előttem. Nálam alacsonyabb, olyan 165 centi körüli sovány, ősz szakállú ember, hegyes az orra, hegyes az álla, a füle is hegyes. Van valami bájos ártatlanság ebben a sok hegyességben. Nagyon sovány, főleg a nyaka, ráncos és bemélyed, semmi hús sincs rajta. Nagykabátja és sálja is van, a nagykabát jó állapotban, a segélyszervezetek osztogatnak ilyet, a szövetség színes, a cipője tűrhető, a kezében a hajléktalanok elmaradhatatlan nagy, kopott műanyag szatyra. Sapka nincs a fején, pedig szoktak kötött sapkát vagy baseballsap-

kát hordani. Igaz, neki aránylag sűrű még az ősz haja. A pénztárcájából jobb kézzel a bal kezébe tesz néhány fémpénzt, számolgatja, rakosgatja, megint megszámolja, meggyűlik vele a baja, többször is átszámolja. 350 forint lehet, vagy 380, nem látom jól, pedig most már figyelem.

Elég ennyi egy palack műborra, egy kiló kenyérre és egy óriáskiflire? Az ilyen nagyáruházakban olcsóbb a kenyér, mint másutt, a vészteséget a többi cucc nyereségéből fedezik, de hogy két liter sárgára színezett műbor – rá van írva, hogy 2 liter – alig kerüljön pénzbe, azt nehezen tudom elképzelni.

Abban reménykedik, hogy ennyiből kijön? Ennyiből nem fog kijönni.

Egész napi élelmet vesz magának, és van rá nem egészen 400 forintja.

A kenyér rendben van, de ez a bornak nevezett valami? Nem tudott volna valami táplálóbbat venni helyette? Persze energia, az van a műborban, és szesz is van benne, butaságot gondolok.

A pénztárosnő odébb teszi a palackot, lehangodik a lejtőn a fémtálcára, ahonnét majd el lehet venni. Beüti az árát, nem látom a csillogó kijelzőn, mennyi, pedig érdekel. Az óriáskiflihez elővesz egy tasakot, azzal fogja meg óvatosan, nem kézzel, így tanították, kihajtja, majd behajtja a síkos műanyag vackot, becsületesen bajlódik, mintha a kifli a szalagon nem

koszolóódott volna be előzőleg. Az egyetlen kicsi tasakba nem fér bele a kifli, ezt ő is tudhatta előre, legföljebb a fele, de második tasakot már nem vesz elő, nyilván nem jár, így csúsztatja a kiflit félig csomagoltan a lejtőn a palack után.

A kenyér árát is beüti, és vár. Ez a kicsi szünet a jutalma: nem kell törődnie semmivel, pár másodpercre kikapcsolhat. Nem is néz a vevőre. Itt ül napi tíz-tizenkét órát, emelgeti a szalagra tett árut, tonnákat emelget ez a fiatal nő, és vevők ezreire nem néz rá.

A bácsi – annyi idős lehet, mint én, de az is lehet, hogy jó néhány évvel fiatalabb nálam, talán csak ötvenes – nem tudja, hova kell néznie, hogy a fizetendő összeget leolvassa, nem néz semerre, nagy elhatározással áttölti az imént kiszámolt fémpénzeket a pénztárosnő markába.

A nő megszámolja, és azt mondja:

– Négy százötvenet tessék fizetni. Ez csak háromszázhetven.

Kiderült az összeg, amire kíváncsi voltam. Másfél eurója van egy napi élelemre.

Kotorászik a megviselt pénztárcában, de üres.

Hogy adjak neki nyolcvan forintot? Mi ennek a módja?

Ha rám nézne segílyt kérőn, már segíthetnék, de nem néz semerre. Kotorászik az üres pénztárcában alibiből, aztán lehajol, a lábához tett nagy műanyag

táskában kotorászik. Talán most majd felnéz, előbb-utóbb muszáj lesz felnéznie, és akkor lehet adni.

De nem: elővesz egy kisebb valamit, olyan, mint egy neszesszer, amilyenben a nők piperecikkeket tartanak, felegyenesedik, kinyitja a cipzárját és kivesz belőle két darab kétezrest. Az egyik kétezrest átadja a pénztárosnőnek, aki visszaadja az előzőleg megkapott aprót, beüti a számot a gépbe, becsúsztatja a kétezrest a kasszába, és kiveszi a visszajáró papír- és fémpénzeket.

A bácsi a sokáig melengetett fémpénzeket elteszi a pénztárcába és zsebre teszi. A rázúduló visszajáróval nem tud azonnal mit kezdeni, a kezében tartja az ezrest meg a kétszázast meg valamennyi fémpénzt, szinte hanyagul tartja, mintha becsük se lenne, úgy áll odébb, hogy majd a neszesszerbe tegye, és a neszesszert visszasüllyessze a néjlontáskába, aztán a napi élmét a fémtartályból kivegye, és azt is a kóppott, nagy szatyorba rakja.

Nem látom, mit művel, mert én kerülök sorra. Mire végzek a magam dolgával, a bácsi eltűnt. Nem is tudom, mit szerettem volna megtudni. Hogy merrefelé indul azzal a hajléktalanokra jellemző szatyrával? Nem mindegy?

De hátha nem is hajléktalan. Lehet, hogy lakik valahol. Kívánnám, hogy legyen lakása, de ha másfél eurója van egy napra, mint emberek százmillióinak

a világ legszegényebb vidékein, akkor nemigen van hol laknia.

Talán nemrég szabadult börtönből. És? Nem mindegy?

Lehet, hogy külhoni magyar. Nem is feltétlenül magyar, nem mondott egy árva szót sem, csak fizetett, és a visszajárót úgy vitte el, hogy nem számolta meg.

Mégis inkább magyar. Miért ne volna az. Honfitársam. Honfitársunk.

Kiszámolom gyorsan: a négyezer forintból, ami nála volt, és alighanem mindene nála volt, amiye csak van, nem egészen kilenc napig tud megélni. Minimálnyugdíja van, vagy az sincs neki? Segély? Megdolgozott érte? Jó arca volt, ahogy profilból és félig hátulról láttam. Önmagában az, hogy sálja van, jelent valamit. Vette? Kapta? Kapta, ahol a nagykabát és a cipőt is. De nem búzlott. Utólag tűnik fel.

Mindegy. Szegény.

Ballagok kifelé a csarnokból, és rettenetes düh kél bennem, a tehetetlenség indulata. Megfordul a fejemben, hogy visszamegyek, megkeresem a műbor-polcot és jól megjegyzem magamnak a gyártó céget. Miféle ital az, amiből harminc-negyven forint egy liter? Minősíthetetlenül pocskék, halálos pancs lehet, szőlőt sose látott, csak ipari cukrot, és még volt képük nevet adni neki.

Koccintós. Ez volt ráírva a műanyag palackra.

Talán nem a nyomor, amiért létezik egyáltalán, hanem ez a márkanév, ez a korlátlan cinizmus, ez háborít fel igazán. Vissza fogok menni és meg fogom nézni, kik és hol gyártják. Nem mintha nem lenne mindegy.

Nagy mennyiségben áll egy hosszú polcon, és akciósan adják két literét 300 forintért. Leemelek egy palackot. Nagyon sok szöveg van a címkéjére írva. Fél év múlva jár le a szavatossága: „Kéndioxidot tartalmaz 10 mg/litert meghaladó mértékben”. A gyártónak címe is, meg e-mail címe is van. Honlapjuk is van, hogyne lenne. És az is rá van írva a címkére, hogy „az Európai Közösség különböző országaiból származó borok házasítása.”

Koccintós. Ilyen nevet adni egy lőrének!

Szégyellni kezdem az anyanyelvemet.

Gyurka

A magas, civilben izzadó, a lábát hányavetin keresztbe vetve trónoló főorvos átlapozza a zárójelentéseket, hümmög és csóválja a fejét, mintha együtt érezne velem. A borítékot otthagyja az íróasztalán hanyagul, ahová helyezem. Megnyugszom, hogy ez ilyen egyszerű. Ugyan ő semmit nem fog tenni, de anyám ágyát biztosítja. Már csak a majdani kezelőorvosát, a főnővért meg az illetékes nővéreket kell megtalálnom és lefizetnem, és minden hónapban mindenkit újra, amíg anyám él. Az éppen érvényes havi tarifákról egy kedves költőnő világosított fel, akinek ott halt meg az édesanyja nemrég; nekem többet kell majd adnom nála, gazdag embernek tartanak, mert a képem olykor feltűnik a tévében.

Anyám a hátsó szárnyba kerül, a legutolsó szobába; két oldalról vannak ablakai, világos és lehet szellőztetni, ez jó. Mindössze öten haldokolnak a szobában, ez se rossz, anyám a bejárat felőli falnál közepén fog feküdni hatodikként. Az éjjeliszekrényre kipakolom a gyümölcslevet, a kristályvizet, a fánkot és a

túros táskát; az éjjeliszekrény ajtaja leng, se gombja nincs, se zárja, majd valamivel rögzítenem kell.

Sokkal kellemesebb hely ez, mint amilyeneket az elmúlt hónapokban végigjártam, jó előre tűrhető elfekvőt keresvén. Anyámnál lényegesen jobb állapotban lévő öregek éldegélnek e sivár tömegszállásokon olykor évekig, és nem mehetnek el, életfogytiglan vannak bezárva, az ítéletet a hozzátartozók hozták. Az egyik kórházban az illetékes főorvosnőre vártam éppen, amikor bejött egy középkorú házaspár: egy idős néniel, valamelyikük anyjával; a néni leült, egy hivatalos személy többoldalas úrlapot tett elé, és tapintatosan elment, a néni pedig töltögette ki a rubrikákat szorgalmasan, ült és körmölt, a házaspár feszengve, némán ácsorgott, rettegve, nehogy a néni, aki jó állapotban volt, fellázadjon és felálljon, és azt mondja, hogy mégsem.

A folyosón téblábolok. A falnál haldoklók ülnek egykedvűen maguk elé meredve. Nem lázad senki. Csodálkozom. A folyosó kiöblösödik, az a társalgó, a tévé uralja, nagyon hangosra van állítva, ezekben a kórházakban egész nap üvölt a tévé a folyosón, van, aki bámulja és nem tudja, mit bámul, van, aki nem bámulja, talán nem is hallja. Régebben vezetékes rádió volt rendszeresítve a kórházakban, és fülhallgatóval hallgathatta, aki akarta, a többieket nem zavarván, de az rég volt. Kerekesszéken billegnek valakik, le-lecsuklik a fejük, férfiak és nők. Nővérek mászkál-

nak és orvosok, semmi különös. Nem történik semmi, unalmas a haldoklás.

Ülök a főépület előtt az udvaron az egyik asztalnál a kajla műanyag széken, tűz a nap, az árnyékos helyeket elfoglalták a betegek és az autók. Nem túl tehetősek itt az orvosok, jobb kocsi kevés van. Ücsörögnek a betegek többedmagukkal vagy egyedül, némelyikük toloszékben, nagyon öregek vagy középkorúak, féllábúak vagy egészen épek, magukról mit sem tudók és élénkek. Anyámat egyszer-kétszer talán még ki lehet tolni az udvarra.

Megunom az ülést, mászkálok az udvarban. Kánikula. Két újszülött macskát etetnek tejjel a betegek a két épület közti szűk átjáróban. Az új épületet, ahol anyám helye immár biztos, nemrég építették, és alig hagytak helyet, hogy meg lehessen közelíteni. Anyám szobájának egyik fala a szomszéd kórház falára néz, ott műtötték kétszer a volt feleségem agyát, a második műtét után már nem lett többé önmaga, és hétszer operálták a szerelmem gyönyörű szemeit. Különös, hogy ilyen helyekhez lesz köze az embernek.

A kerítésen túl óvoda, a műanyag játszótér közvetlenül a kerítés mellett van, mászóka, libikóka, hinta, sehol senki, június vége, nyaralnak a gyerekek. Ősszel majd megint jönnek, játszanak, át-átpislognak a kerítésen, és nem értenek semmit. Az óvó nénik és a szülők elmondják nekik, hogy odaát szorgos doktor bácsik és doktor nénik gyógyítják a bácsikat és né-

niket, és a gyerekek megnyugszanak. Felnőttként is meg fognak nyugodni mindabban, amit mondanak nekik.

Anyám az őszt aligha fogja megérni.

Várok. Az előző kórházból csak nem hozza anyámat a mentő, pedig már reggel nyolckor ott toporogtam; azzal biztattak, hogy mindjárt jönnek érte, én csak menjek előre. Bevásároltam és jöttem és várok. Elment egy délelőtt megint.

Felmegyek az osztályra, telefonálni szeretnék, helytelenítőleg csodálkoznak, amiért nincs mobilom. A főnővér telefonján érdeklődöm végül, és kiderül: nem a fizetős szállítást rendelték meg, hanem az ingyeneset, és az bizony soká tart. Fölemelem a hangomat: én meghagytam, hogy a fizetőset kérjék. A diszpécser hangjában vállvonogatás: így van náluk fölvéve, majd megérkezik egyszer. Dühöngök: a felvételi iroda itt nemsokára bezár, délután már nem tudom felvételni, akkor mi lesz, hova vigyem? Felveszik így is, mondja a diszpécser. Nem veszik fel, mondom, mert ahhoz személyi kell, és az nincs nálam. Nem is lehet, mondja a diszpécser, mert az kell a szállítóknak, anélkül nem viszik.

Visszamegyek a kertnek nevezett, nagyrészt lebetonozott udvarba, ülök és várok. Jó lenne aludni, de nem tudok. Kényszeresen megtapogatom a zsebemben a kicsi, téglalap alakú, műanyag belépőkártyát, amit a portán osztogatnak, zsíros a tapintása, me-

nóra van rajta, és kifelé le kell adni; megvan. Mögöttem a mosoda hosszú épülete, nyitva az összes ajtaja, természetes asszonyosságok trécselnek odabent. A főépület lépcsőfeljárójának tetején is beszélgetnek ápolónők, ráérős a hangulat. Ide fogok hát most már járkalni naponta. Legalább két-három óra az út kocsival oda-vissza, és mindig csúcsforgalom lesz és csupa örült vezető. Felállok, felsétálok a főépületbe, ott van a büfé, megtekintem a választékot. Olyan süteményt, amelyet anyám szeret, nem lehet kapni, de kapucsinót igen. Visszamegyek a kertbe, álldogálok. Leülök.

– Gyurka, Gyurka! – kiált fel anyám fektében boldogan, amikor meglát a mentőkocsi nyíló hátsó ajtajában. Aztán azt mondja a szamaritánus szolgálat két emberének, engem dicsérőleg: „Er ist ein Mann...” Tovább nem tudja mondani, a szókincse maximum ötszáz német szó, és azt sem használja már helyesen.

A mentősöket nem érdekli, mit dumál a beteg, amúgy sem értenek németül, kerekas hordágyra tesz anyámat, épphogy elférnek a két épület között a fordulóban. A tágas liften velük megyek fel az elsőre, ebben a liftben fogják majd anyám testét levinni a tepsiben. Az egyik mentős kezébe belegyömöszölöm a kétezrest, ettől aztán kíméletesebben fektetik az ágyra.

Kiveszem a táskájából a személyijét, és futok a felvételi irodára, a főépületbe. Fél három van már, és csak háromig vannak nyitva.

Ebben az elfekvőben – krónikus osztályon, ahogy az egyik korábbi kórházban rendreutasított a finom nyelvérzékű illetékes hölgy, aki anyám otthoni ápolását havonta öthavi egyetemi fizetésemért készségesen megszervezte volna – elvileg minden ingyenes, és senkitől sem kérnek igazolást a vallásáról. Anyám személyi igazolványát elveszik, az már náluk marad, addig. Alá kell írnom a nyilatkozatot, hogy csak a lététbe helyezett értékekért vállallak felelősséget, valamint hogy a vallási előírásokat betartom.

Mondom a rideg felvételis nőnek: nem én vagyok a beteg, ezt nem tudom aláírni, anyám pedig már nem tudja leírni a nevét, mire megnyugtató: a hozzátartozónál írjam alá a nevemet, és a telefonszámomat is adjam meg. Megteszem. Nem nyilatkoztam tehát sem anyám, sem a magam nevében vallási hovatartozásunkról. Nem mintha bármi jelentősége volna, mégis megkönnyebbülök. Legalább ebben nem hazudtam ma.

Megyek vissza az osztályra, anyám már fekszik az ágyában, megőrül nekem, mintha rég nem látott volna, nyilván nem emlékszik, hogy az előbb találkoztunk.

– Gyurka, Gyurka! – mondja, és hozzáteszi legörbülő szájjal: bitte, bitte, ami nem jelent semmit, illetve azt jelenti, hogy védjem meg a bajtól.

Valóban meg kellene védenem, én vagyok a hivatott, csak nem vagyok képes.

Gyurka nem én vagyok. Én György vagyok, de anyám már két hónapja nem hív a nevemen. Elfelejtette, hogy fia van.

Gyurka anyám bátyja, akit az Intelligence Service ügynökeként a náci lekapcsoltak a belgrádi pályaudvaron a második világháborúban, és nem került elő többé. Én György lettem az eltűnt nagybátyámat pótlandó, de a Gyurka foglalt név volt, és anyám következetesen kitarzott amellett, hogy én nem vagyok becézhető. Csecsemőkoromtól Györgynek szólított, és apámnak is így kellett hívnia. A barátaim nem tudták, hogyan is hívjanak, végül kitalálták, legyen akkor Györgyke. Aztán úgy döntöttek, hogy inkább a vezetéknevemen szólítanak.

Gyurkává, az ő mindenható bátyjává, az egyetlen emberré, akit talán szeretett, azóta lettem, hogy nem hajlandó magyarul megszólalni többé. Négyéves korában három hónapig egy Bécs melletti óvodában nyaralt, ott szedett fel annyi németet, amennyit aztán egész életében használt, és ezt a gyerekkori, szűkösszókincset próbálja, jelentős szellemi erőfeszítéssel, használni most is, visszagyerekesedni akarván nyelvileg is a halál kapujában, hónapok óta.

Igyekeztem rávenni, hogy beszéljen magyarul, de összehúzott szemmel nevetett, mint aki nagy dolgok tudója, és soha nem árulta el, miért nem szabad neki az anyanyelvén megszólalnia. „Wir sind in Budapest, ich weiss”, mondogatta néha suttozva, nehogy a

kórteremben mások is megtudják a titkot. Érveltem azzal, hogy ha németül beszél, nem értik meg az orvosok és az ápolók, mit is kér tőlük; nevetett. Ismét kérdezgettem, miért nem akar magyarul beszélni, olyankor fáradtságot színlelt, a szemét félig lehunyta, és ha tovább erősködtem, mondta is: „Ich bin müde”. Aztán a „müde” nem jutott már az eszébe, megelégedett azzal, hogy „ich bin”, nekem az volt a dolgom, hogy értem, hogy „müde”, és értettem.

Beakasztom az üres bádogszekrény keskeny rekeszébe a ruháit, már nem lesz szüksége rájuk. Felhívom a figyelmét a gyümölcslére és a túrós táskára, mert még eszik, sőt fal a műtétje óta, de fáradtan elfordul tőlem. Hihetetlen, mennyire sovány a válla. Az egyik nővér szigorúan közli, hogy szivacsot nem lát, vigyek. Vinni fogok. Közli, hogy a mosásért külön kell fizetni, fizetek. Most még nem adok borra-valót, majd legközelebb: ki kell fürkésznem, kik azok, akik valóban ápolják.

Anyám nem néz rám.

Hiába eszik: fogy, satnyul, a füle hegyes, bár már nem vérzik, és a szemének a bevérvése is elmúlt. A műtét előtt rövidre vágták a haját, ki tudja, miért, hiszen az alhasát műtötték; a feje összement, egészen kicsike, és rátapadnak a hajszálai. Eleven múmia. Öreg csecsemő. Lett még egy gyerekem, rám van bízva ő is, ki tudja, miért. A karjain nagy, sötét-kék foltok, a rengeteg infúziótól. Azok a foltok még

el is tűnhetnek akár. A takarót ledobja magáról, nagyon meleg van. A bal lábfeje befelé görbül, de a sebek, amelyek miatt az érműtétet végrehajtották, begyógyultak rajta. Legalább a lába nem üszkösödik tovább. Legalább nem fáj. Látom, nem nagyon tudja, hol van. Kórházban van, azt persze tudja. De nem kérdezi meg, hogy mifélében. Talán mert sejtí.

Mondom neki hazugul: itt szépen meg fog erősödni, csak egyék sokat, hogy majd haza tudjam vinni. Nem reagál, pedig két hete még az volt a vágya, hogy kimehessen egyszer a Margitszigetre.

– Víz – mondja váratlanul.

Visszakérdem, vizet kér-e, bólint. Töltök neki a pohárba a palackból, de nem akarja elfogadni.

– Víz! – mondja parancsolólag.

– Itt van...

– Nem! Víz! Meleg!

Nem értem. Ideges leszek. Halna meg már minél előbb. Fél éve tart ez a téboly, naponta loholok hozzá, hurcolom vizsgálatokra, rendelőkbe, kórházakba, ortopédiákra, dolgozni nem tudok, aludni nem tudok, elég volt.

Aztán felfogom.

– Kávét kérsz?!

Bólogat.

Ballagok a főépületbe, és kapucsínót kérek sok cukorral. Szívószálat is kérek, újabban csak azzal hajlandó inni. Jó vastag szívószál, örülni fog neki.

Örül. Mohón szívja, szívja, a forró tejeskávé égeti a nyelvét. Kérem, hogy várjon egy kicsit, amíg kihűl, de ő nem, a poharat nem ereszti, és azonnal kiszívja az egészet. Fájni fog a gyomra, mint ilyenkor mindig.

– Gyurka, Gyurka...

Fogom a kezét, sovány múmiakéz, teli májfoltokkal. Simogatom. Már olyan, mint amikor nem fog élni. A sovány arcát is megsimogatom. Hozzádörgöli a fejét a kezemhez. Nem is dörgöli, csak hozzányomja, mint a macskák és a kutyák.

Ideje otthagynom. Úgy megyek el, mint aki órákat töltött vele, holott alig több mint öt percet összesen.

Amíg a bátyját ismeri föl bennem, addig minden nap meglátogatom, és viszek neki finomságot. Öt percnél többet nemigen fogok időzni, beszélni már nincs miről.

Visszanézek. Nem néz utánam, félrebillent fejjel fekszik, maga elé bámul. Egészen kicsike a feje ezzel a lenyírt, szürkésbarna hajjal. Életében most először nincsen frizurája. Most először nem játszik semmit, amióta ismerem. Most már nem az anyám, akit gyűlöltem, csak egy haldokló, aki valamiért rám van bízva, aki véletlenül nem madárnak, nem növénynek, hanem embernek született, és akinek csak napjai vannak hátra.

Csak meg ne szeressem, csak meg ne szeressem most már, az nekem mindennél rosszabb lenne.

A síromnál

Amikor utoljára járt nálunk fehér ruhában, fodros szoknyácskában, a sötét hajába fehér művirág volt tűzve. Mondták a szüleim, hogy egyedül fog elrepülni messzire, a nyakába táblát akasztanak, arra lesz ráírva a neve, meg a cím, ahová a barátságos felnőtteknek el kell őt segíteniük, mert többször is át kell szállnia.

Két és fél évesen is felfogtam, hogy nálam két évvel idősebb nagynénémet többé nem fogom látni. Nem érdeklődtem, miért nem vitte magával a mamája, aki már korábban kiment oda messzire, és akire halványan emlékeztem még.

Nem értettem pontosan, miféle rokonság is köt vele össze, hogy az ő halott papája az én apai nagymamám bátyja volt, csak néztem a fényes, hosszú, sötét haját. Szép kislány volt a nagynéném, vidáman fecsegett a szüleimmel meg a nagymamámmal. Csinos kis fekete, csatos szandál volt a lábán, ült a padlón mellettem törökülésben, a szoknyáját a padlóra terítette körkörösén, nőiesen, de nem engem babus-

gatott, nem velem játszott már, mert lefoglalta, hogy ő is elmegy.

Néha felmerült a neve a következő években, főleg a nagymamám emlegette, akinek olykor írt is egyre rosszabb magyarsággal. Ötvenhatban a börtönvisselt nagybátyám, Laci is elment, a nagynéném leveleit a nagymamám attól kezdve nemigen mutogatta, apám öccsének leveleiről pedig kiváltképpen hallgattott vasárnaponként, amikor nálunk ebédelt, pedig továbbra is írtak neki mind a ketten, mint anyámtól, aki szeretett apám háta mögött pletykálni, megtudtam. Kamaszodván megértettem, hogy a nagymamám Lacit szereti csak a fiai közül, apámat pedig, aki eltartja, nem, s hogy a bátyja lányához mélyebb érzelmek fűzik, mint hozzám.

Eltűnődtem, miért van ez így. Csinos lány volt az apai nagyanyám, sok fényképét láttam a szobája falán; bizonyára érdekből ment férjhez egy nyomorult szabóhoz, ő maga még inkább nyomorultként; apámat, az első fiát talán a férje nemzette, Lacit viszont esetleg más, kombináltam; nem hasonlított egymásra apám és az öccse sem külsőleg, sem lelkileg; ki tudja. De nem muszáj, hogy ilyen oka legyen, szeretnek és gyűlölnék az emberek összevissza.

Hatvanötben váratlanul beállított Pestre a nagynéném és a mamája.

Volt nagy családi ebéd a Duna-korzón, volt séta, fényképezkedés. A Royal Szállóban laktak, és nekem a

nagynénémrel egy estét kettesben kellett töltenem a bárban. Szép nő lett, kicsit befelé kancsalított, de az is jól állt neki: magas volt, sudár, a sötét, sima haja hosszú, és tűrhetően gagyogott magyarul. Erre szükség is volt, mert nem tudtam angolul. Mesélte a bárban, hogy egy csodálatos férfibá szerelmes, és talán férjhez is megy hozzá. Táncolni kért fel, hozzám tapadt, igyekeztem nem érezni semmit, elvégre rokon, ha távoli is. Egyik nap ki kellett mennünk hármasban a nagymamámmal a Margitszigetre, öltönyt kellett vennem, sétáltunk, megint fényképezkedtünk, a fényképek megmaradtak, anyám ezeket nem égette el.

A nagymamám négy év múlva meghalt, eltemettük; nem emlékszem, ki írta meg a nagynénémnek, még az is lehet, hogy én. Azt a Sanyo kiskirádiót, amelyet ő hozott hatvanötben a nagymamámnak, én örököltem, sok éven át szolgált.

Tizenkilenc évvel a nagynéném pesti látogatása után New Yorkba csöppentem. Megvolt a címe, a telefonszáma, tűnődtem, felhívjam-e. Nem sok kedvem volt hozzá. Éli az amerikai sokgyermekes családanya életét, ugyan mit mondhatnánk egymásnak? Nem akartam, hogy azt higgye, rá akarok akaszkodni, és azt sem, hogy úgy szeressen, mint tizenkilenc évvel korábban csak azért, mert rokonok vagyunk. Akkor már tizenegy éve nem élt az apám, az unokatestvére; én csak a másodfokú unokaöccse vagyok, az nem is rokonság.

Egy vasárnap délelőtt mégis felhívtam; nagyon magányos lehettem, éppen annyira, mint egy amerikai. Nagynéném örömeiben belevísított a telefonba, megriadtam. Hogy azonnal menjek hozzájuk. Hogy meddig maradok. Hogy végleg Amerikában maradok-e. Hogy miért nem írtam meg előre.

A Columbia Egyetem toronyházában laktam a 125. utca és a Riverside Drive sarkán, ő pedig a West End Avenue-n, néhány metrómegállóval lejjebb. Még a telefonban biztosított, hogy garantáltan biztonságos környék az övék, és az a néhány blokk kifejezetten zsidó; szól a doormannek, fel fog engedni. Ebéd után vettem virágot és beállítottam.

Családi perpatvar közepén találtam, a jókora lakásban két kamaszodó fiú meg egy kicsi lány futkorászott, nagynéném hajkurászta őket. A férje is ott-hon volt, vékony, bajszos, rokonszenves szefárd, és mint nagynéném azonnal közölte, rendkívül jól menő ügyvéd. Leültettek a hallban, a férj odaült, mint-ha egyéb dolga se volna, noha érkezésemről előzőleg nem értesült, és kedvesen társalgott velem. Itattak, süteménnyel kínáltak; fészkelődtem, mentem volna már, de marasztaltak vacsorára. Nagynéném a szavamot vette, hogy a következő sábeszt velük töltöm. Csak a fiúk viselkedtek normálisan: le se szartak. A férje is megkérdezte, Amerikában maradok-e, és láttam, nem hiszi, hogy nem ez a szándékom. Biztosítottam, hogy rengeteg munkám van, könyvtárban

fogok csücsülni állandóan, valamint utazgatni szeretnék; ha már odavetett a sorsom.

Nagynéném a délután folyamán egyebet se művelt, mint a családját egzecírozta, én pedig lankadtan vettem tudomásul, hogy borzalmas hárpia lett belőle.

Nagy baj lesz ebből, gondoltam elmenőben, fellélegezve, amiért már nem házasságban élek, és gyereke sincs, aki végzetesen a rémes anyjához kötne.

Azt hittem, ezzel a látogatással letudtam a dolgot, de nagynéném még akkor kiszedte belőlem a telefonszámomat, hívott, hívott, hívott, és elérte, hogy a következő sábeszt velük töltsen. Pedig szabadkoztam, hogy nem vagyok vallásos, sőt zsidónak sem tartom magam; „olyan vagy hát, mint az apád”, jegyezte meg méltatlankodva. Nem mondta ki, hogy kommunista, de ezt gondolta. Valamit írhatott neki apám nézetéről a nagyanyám, a „nénje”, ahogy ő nevezte, vagy a nagybátyám, Laci, aki útban Afrika vagy Ázsia felé, ahol hidakat épített, gyakran beugrott hozzájuk.

Ha olyasmit mondtam, amiről tudtam, hogy nem tetszik neki, nem számított, nem hallotta meg: imádni akart, aki az apai ágán az egyetlen vérrokona maradtam. Az a gyanúm támadt, hogy a férjét korántsem szereti ennyire feltétlenül.

Semmit sem tudtam a zsidó rítusokról, csak azt, hogy a férfiak valami tökfödöt tesznek ünnepkor a fejükre; hátha a svájcisapkám is megteszi. Úgyis tél volt, úgyis hordtam; majd nem veszem le náluk.

Hosszú volt az a péntek este, ültem az asztalnál, ők végezték a hókuszpókuszokat, elém is tettek egy kétnyelvű imakönyvet, angolul olvashattam, amit ők héberül. Évek óta héberórákra jártak, ez volt a divat, a gyerekek persze folyékonyabban olvastak, mint a szüleik.

Paprikás csirkét tálaltak fel, hatalmas egész csirkecombok úsztak a piros lében, nagynéném biztosított, hogy miattam főzött paprikás csirkét, mert az magyar étel. Ki kellett várni az áldást, és nekiláthatunk. Megforgattam a számban az első falatot és el-sápadtam, cukrozva volt a paprikás csirke. Életem legnehezebb vacsorája volt, hányingerrel küszködve gyűrtem le a felét.

Éjjel a Broadwayn ettem egy kifőzdében sült csirke-szárnyat krumplival, azt nem cukrozták.

Nagynéném egy darabig nem zargatott, aztán délutánra hívott, a gyerekei iskolában vannak, a férje pedig az irodájában dolgozik. Valóban, csak a kicsi lány volt otthon a bébiszitterrel. A konyhában ültünk, gyöngé amerikai kávélottyót készített; és mesélt.

A férje egy áldás, egy drága ember, agyondolgozza magát, rengeteget keres, áldás az ilyen ember.

Volt neki egy nagy szerelme, az, akiről húsz évvel korábban Pesten mesélt, teniszbajnok, gyönyörű férfi, hozzá is ment volna, de a férfi rájött, hogy neki más a nemi identitása, át is operáltatta magát nővé,

ő volt az első egész Amerikában, nagy szám volt, tele voltak vele az újságok. A magyar újságok nem írtak róla? Pedig híres eset. Aztán sokáig semmi, és utána lett ez a csodálatos ember.

Ő végül nem tanult ki semmit, otthagya a kalidzsot, neki a család a mindene, ő mindent feláldoz a családért, ő egy zsidó anya. Sokáig mesélt magáról, rólam nem kérdezett semmit, elég volt neki, hogy lett végre bizalmasa, és még jobban megszeretett.

Tavasszal az idősebbik fia bármicvójára hívott. Nem mondhattam nemet. A Metropolitan Opera szomszédságában, a neológok új betonzsínagógájában kellett ténykednem mint legközelebbi rokonának. Erre az alkalomra kaptam tőle egy igazi kapedlit, a szekrényből kihozott Tóra-tekerccsel is kellett művelnem valamit, aztán a család asztalához kellett ülnöm a West End Avenue egyik elegáns vendéglőjének nagytermében.

Kerek, tízszemélyes asztalok álltak a teremben, vagy hús. Nagynéném legközelebbi barátai ültek a családi asztalnál, iskolai barátnők a férjükkal, köztük két magyar származású házaspár, akik nem beszéltek magyarul, ötvenhatban mentek ki a szüleikkel. Az egyik velem egykorú férfi mérnök, a másik velem egykorú jogász.

Társalogtunk, ettünk, ittunk, néha imádkoztak, némán ültem, és elképzeltem, mi lett volna, ha ötvenhatban apám hallgat rám, a tízéves gyerekre,

és disszidálunk. Itt ülnék ugyanennél az asztalnál, mérnök lennék vagy jogász, magyarul nem tudnék, és soha eszembe nem jutott volna, hogy írjak. Milyen életem lenne? Jómódú lennék, kibírhatatlan házasságban szenvednék, némán túrném a buta tyúkok végtelen karattyolását, és sejtelmem sem lenne arról, mi hiányzik, csak belebolondulnék.

Amikor felugrottam hozzájuk elbúcsúzni, a férje még kedvesebb volt hozzám, pedig addig is madarat lehetett fogatni vele, valahányszor megjelentem. Most már valóban elbeszélgetett volna velem, csak nem maradt idő. Végig szorongott, hogy a nyakán maradok, és amerikai életem első éveit a felesége tébolya miatt neki kell finanszíroznia.

Kedvem támadt azt mondani: hagyd itt ezt a nőt, menekülj, amíg nem kapsz infarktust vagy agyvérzést, a gyerekek majdcsak felnőnek valahogy, de hát nem mondhattam, nem az ő rokona voltam, hanem a feleségéé. Nagynénémet is szántam, de a férjét, a zsidó előírások szerinti nemi nyomorral sújtott rab-szolgát még jobban sajnáltam.

Nagynéném külön meghívott egy japán vendéglőbe az elutazásom előtti napon, nem messze tőlük a Broadwayn, ki is öltözött erre az alkalomra, pedig kora délután volt. Szomorúnak látszott. Elmegy az egyetlen apai ági rokona, akit sose lát többé. Fogalma sem volt róla, miként gondolkozom. Nem értette, mi az, hogy író, pláne magyar író, ami onnét nézve

nincs. Nem értette, miért nem fogadtam el a Columbián a következő ösztöndíjat, ami után kaphattam volna még egy ilyen ösztöndíjat Bostonban, majd tenure-t valamelyik jobb keleti parti college-ban, és amerikai tanárrá válhattam volna. A „tenure” varázsszó odaát, a magyar „státusz” kevéssé adja vissza: akinek „tenure”-je van, nyugdíjas állással bír, nem lehet kirúgni, nem hal éhen soha.

Megkért, hogy Pesten menjek ki a zsidó temetőbe, ahol az édesapja nyugszik, és fizessem be a sír gondozását. Pénzt tukmált rám, többször el akartam háritani, mégis a kezembe nyomta. Az ebédet is ő fizette, hiába tiltakoztam. Szégyelltem magam.

Kimentem a Kozma utcai temetőbe, befizettem, és soha nem néztem utána, a sírt valóban gondozzák-e.

Aztán a szovjetek váratlanul kivonultak Kelet-Európából, nagynéném pedig megjelent Pesten. Nem nézett körül a lerobbant, vacak lakásomban, és az a nő sem érdekelte, aki a vacsorán szintén jelen volt. Munka után nézett. Már Amerikában magyart tanított ide áhítozó valakiknek. Gyatra nyelvtudásával tisztában voltam, csodálkoztam, hogy ezért ott fizetnek, ámulatomnak óvakodtam hangot adni.

Elvált, illetve hát a férje költözött el a gyerekekkel, borzalmas jelenetek voltak, rettenetes pereskedés, a West End Avenue-n lévő lakás az övé lett, a nyaraló a férjé; szép nőtartási pénzt harcolt ki az ügyvédje, iszonyú összeg magyar szemmel, ő kevesellte.

A gyerekei, hát azok közül csak a kislányát láthatja kéthavonta egyszer; a fiúkkal is találkozhatna a végzés szerint, de a fiúk őt látni se akarják, évek óta nem találkozott velük.

Tele volt önbizalommal: új életet kezd, az eddigi élete tévedés volt, erősnek és fiatalnak érzi magát, most kezdődik minden. Szállodájában a boynak óriási borraalót adott, a portásnak óriási borraalót adott, és örült, mennyire kedvesek a magyarok, itt érdemes lesz élni. Bő klepetus volt rajta, a valaha karcsú nagynéném hízik, noha az arca megnyúlt, ráncos lett, a szeme hideg, az ajka vékonyabb, a sarkaiban mély ráncok.

Kérte, vigyem ki az apja sírjához.

Mikor?

Most rögtön.

Megrémültem és bólintottam.

A portán megmondták, melyik parcellában fekszik, mentünk a sírok mellett, kicsit megnyugodtam, mert a temető gazdag részén jártunk, hátha nem lesz baj.

A sír rendben volt, nagy kőlap az apja nevével, nem volt rajta hordalék, csak néhány falevél, letisztogatta, a földről kavicsokat vett fel, a sírra helyezte, állt, sírt, némán imádkozott, kicsit odébb várakoztam megkönnyebbülve.

Sétáltunk vissza a kijárat felé, amikor egyszerre azt mondta, hogy meg akarja nézni a „nénje” sírját is.

Erre végképp nem számítottam. Húsz éve temet-

tük el a nagyanyámat, azóta senki nem nézett a sírja felé. Emlékeztem, merre kísértük a csikorgó, rozszant taligára helyezett fakoporsót egykor, de a pontos helyet abban a hatalmas temetőben élő ember nem tudta volna. Mondtam: nem tudom odavezetni.

Majd a portán megmondják, mondta józanul.

A portán megkérdeztem, hol fekszik az apai nagyanyám.

Kisvártatva elém tettek egy kicsi, elsárgult cédulát, rajta volt a nagyanyám neve, születési és halálozási dátuma meg a parcella sorszáma és száma.

És rajta volt még valami: az én nevem, az én születési dátumom, és utána egy gondolatjel.

Én is ott fekszem a nagyanyám sírjában immár húsz éve anélkül, hogy tudnék róla.

Valaki engem is befizetett, amikor a nagyanyám temetését intézte.

Apám nem lehetett, ő nem intézett ilyen ügyeket.

Csak az anyám lehetett, aki jónak látta, ha a fiát is elintézi egy füst alatt.

Sem önmagát, sem apámat nem fizette be. Csak engem.

Talán arra számított, hogy apám állami temetést kap, amit meg is kapott. És talán arra is számított, hogy ő nem fog meghalni soha.

Nagynéném türelmesen, elégedetten ácsorgott a kietlen teremben, várta, mikor végzek, hogy a nagynénje sírjához indulhasson.

Nem mondhattam meg neki, mekkora felfedezést tettem. Addig sem értett semmit az életből, ezt aztán végképp nem értette volna.

Megvolt a helyszín, indultunk a temető legtávolabbi szegletébe.

Nagyon nagy a Kozma utcai zsidó temető, sok földet és csontot kell majd kitermelni, amikor az egykori zsidók maradványait és a még éppen lezsidózható élőket végleg kiseprűzik Magyarországról, és bevásárlóközpontot, helikopter-leszállót, lakóparkot vagy vigalmi negyedek telepítenek a helyére.

Elhagytuk a gazdag sírokat, elhagytuk a szegényebb sírokat, és különös helyre értünk, fák, bokrok, liános bozótok dzsungeléhez.

Megtaláltam a sort, befelé hatoltam, lábam alatt ágak, levelek ropogtak. Egy fánál bizonytalanul megálltam, talán alatta van a nagyanyám sírja, talán odébb; semmi nem mutatott arra, hogy a fák, az avar, a bozót alatt bármi is lenne. Nagynéném követett, majd ő is megállt ebben a kicsi őserdőben, ahol nem volt semmi, csak csendes, halk, eszelősen zölden tenyésző, idióta növényzet.

Féltem, hogy leszid, amiért a „nénje” sírját nem gondoztam, de hallgatott.

Némán gyalogoltunk vissza a kocsizhoz.

A bosszú

„Most aztán örülhettek.”

Ez áll egy füzetből kitépett cédulán, ceruzával írt ákombákom betűkkel, anyám halála után találtam rá.

Anyai nagyanyám írta ötvenhét január végén a lakásunk fölött lévő társbérlet egyetlen szobájában, mielőtt bevette a több fiola altatót. Hosszú évekig gyűjtögette, a körzeti orvossal mindig csak anynyit íratott, amennyi nem tűnt fel. Anyámnak azt mondta, hogy Mórra utazik a szülei sírjához; máskor is megtette, el lehetett hinni. Anyám pár nap múlva fogott gyanút, rátörték az ajtót, még élt, de aludt, kórházba vitték, nem ébredt fel többé. Február harmadikán halt meg, nem érte meg a hatvanat.

Nagyanyám utált engem, az egyetlen unokáját. Csúf volt és gonosz. Nagy, horgas orra volt, alacsony, szűk homloka, sötét, buta tekintete, ritkás ősz haja. Rossz ruhákban járt, a jobbakat föl nem vette volna, formátlan testét lompos szoknyába, régi blúzba, stoppolt kardigánba, elhordott köténybe burkolta,

és csak a kitaposott, ferde sarkú cipőit hordta, hangúlyozván, hogy nincs benne semmi nőies. Sokszor voltam rábízva napközben, és nem értettem, esténként miért talál ki rólam disznóságokat, amiket nem követtem el.

Nem vágtam földhöz a tányért, nem túrtam az orrom, nem szemtelenkedtem, nem beszéltem vissza, nem hagytam ott az ebédet, de ő ilyeneket mesélt rólam minden este. Hiába tiltakoztam, a szüleim neki hittek, még apám is, anyám pedig fel-felpofozott. Utált a nagyanyám mindenkit, anyámat kivéve, aki vel szintén nagyokat tudott veszekedni. Súlyos érzelmesedésben szenvedett, mint a boncolás kiderítette, agyi erei sok évvel korábban tönkrementek, nem volt normális, amióta csak ismertem.

Négy elemi végzett, épp hogy tudott írni és olvasni, a szorzással és az osztással gondban volt. Fiatalon ment férjhez. Nem volt egyke, persze, mutogattak fényképeket, rengeteg fehér, csipkés ruhás, buta tekintetű gyerek volt rajtuk, azok mind „nem jöttek vissza” vagy „elmentek”. Nagyanyám testvérei, unokatestvérei, nagybátyjai és nagynénéi lehettek; nem jegyeztem meg a nevüket, untam a sirámokat.

Fogalmam sincs, miért vette el vagyontalan, iskolázatlan nagyanyámat egy szépreményű, művelt, nyelveket beszélő, jóképű újságíró, a nagyapám, aki még Vörösmarty drámáiról is értekezett egy székes-

fehérvári lapban, olvastam, lelkes dolgozat; talán úgy esett, hogy kénytelen volt.

Anyám tizenötben született, a bátyja után másfél évre, és négyéves volt, amikor az apját tizenkilenc öszen letartóztatták, mert a kommün alatt írt valamit, amit nem kellett volna. Akkor már Budapesten laktak, és nem Fehérvárott. Kicsi korából anyám csak egy kert, egy kutya és egy macska emlékét őrizte meg.

A háború vége felé anyámat és a bátyját nyárra egy Bécs melletti intézetbe küldték. Anyám nem is tanult meg annál többet németül, mint ami a fülébe ragadt. Azon a nyáron ült anyai ágról való breslaui nagynénje, Edit néni ölében párszor. Edit néni ugyan később kikeresztelkedett, majd apácának állt, de olyan kedves volt, olyan kedves, kellett hallgatnom sokszor. Nem sejtettük, hogy Edit Stein néni, akit megöltek Auschwitzban, katolikus szent lesz. Anyám a hírre, amit én vittem meg neki, szinte leálíthatatlanul nevetett.

Több nyaralásban a gyerekeknek nem volt részük, mert húsz elején a nagyapám, akit néhány hónap pofozás után kiengedtek a börtönből, Bécsen át emigrált, és Rómában kötött ki. Nem dolgozott attól kezdve semmit, egy olasz grófnő kitarotta. Láttam fényképet a római villájukról, hát mit mondjak. Olykor küldözgetett valami pénzt a családjának, de le-

vél helyett csak levelezőlapokat irkált, arra kevesebb szöveg fért, nem erőltette meg magát. Nem szorgalmazta, hogy a családja utána menjen. Anyám bátyja egyszer fölkereste, anyám nem látta többé. Fiatalon halt meg a harmincas évek közepén.

Nagyanyám, akinek semmiféle képzettsége sem volt, húszban gyári munkásnak állt. A Falk Miksa utca elejéről kivillamosozott a Kőbányai Sörgyárba, le dolgozta a maga tizenkét óráját, hazavillamosozott, a gyerekeit az utca nevelte. Anyám és a bátyja csak a polgárit végezte el, aztán anyám beiratkozott a színi-akadémiára. A bátyja érdekes figura lehetett, haverja volt Rejtő Jenő meg sok pesti link, állítólag remek volt a humora. A harmincas évek közepén kigyalogolt Bécsbe, egy osztrák lap munkatársa lett, Genf-ből tudósított a Népszövetség üléseiről, és ritkán járt Pestre. Az ülések szünetében, a Genfi-tó partján maga Anthony Eden szervezte be, a háború végén az Intelligence Service ügynökeként végezte Jugoszláviában, ő legalább harcolt.

Nagyanyám egyedül maradt a lányával, akiről akadémista korában aktképeket készítettek – ez akkoriban rosszabbat jelentett, mint később –, aztán jegyzőkkal, földbirtokosokkal pezsgőzgetve és kocsizgatva, egy dunántúli engedéllyel bíró dalitársulat tagjaként töltötte színésznői életét, míg Győrött szerepelve ki nem vetette a hálóját apámra, a szépreményű fiatal mérnökre.

Apám sokáig habozhatott, ha anyám úgy döntött, hogy miután a zsidótörvények letiltották a színpadról, cselédnek áll Angliában. Magával vitte az anyját. Soha nem volt anyámnak az anyján kívül más bizalmasa. Nem tudott elszakadni tőle. Cipelte magával, hogy ne kelljen felnőnie, ne kelljen szembenéznie a világgal, és fel legyen mentve, hogy mást is megszeressen.

Másfél évig szolgált anyám és nagyanyám Angliában.

Anyám megtanult angolul vagy húsz mondatot, a nagyanyám semmit. Anyám megpróbált férjhez menni, lett is egy indiai hercege fekete ponttal a homlokán, mégsem lettem félig magyar, félig hindu, visszament a parti. Hentesek és lakájok adódtak volna csak, úgyhogy anyám írt majdani apámnak, hogy visszajönnek Magyarországra. A nagyanyámat egyenesen Pestre paterolta, ő maga jövődő apámmal Párizsban kószált pár napot. Apám akkor hazajött, anyám még megnézte magának Olaszországot – az apja már nem élt –, és sikerült az olasz–jugoszláv határt Magyarországra felé harminckilenc szeptember elsején átlépnie. Mondták neki az olasz határőrök, hogy ne menjen tovább, mert kitört a háború, de nem hallgatott rájuk.

Apám biztonságban volt, mint hadiüzemben dolgozó, de amikor bejöttek a németek, hamis papírokat szerzett anyámnak – akkor már a feleségének – és a

nagyanyámnak, mondván: illegalitásba kell vonulni. A nyilas hatalomátvételnél már ezeket használták. (Apám anyja nem élt a hamis papírral, önérzékes butasággal vonult be a gettóba, alig élte túl.)

Anyám és a nagyanyám a sváb névre szóló hamis papírokkal keresztény uraknál lettek cselédek. Anyámnak még színésznő korában fitosra operálták a horgas orrát; a nagyanyám göcsörtös heftijével nem csináltak semmit. Láttam a fényképes igazolványait, később anyám ezeket is megsemmisítette. Anyám Grätchen-frizurát viselt, a befönt haját feltűzte, nem volt nála mutatósabb árja parasztlány, de a nagyanyám annyira zsidós maradt, hogy minden hálám az őket alkalmazó keresztény családé. Anyámnak Erzsike volt a neve a hamis papír szerint, a nagyanyáméra nem emlékszem. Svábul gagyogtak valamit – nagyanyám még Mórról, ahol született, és ahol Mária Terézia alatt egy gazdag ősapjáról még képet is festettek, a garázsomban hever –, de hát ettől nyugodtan feladhatták volna őket.

Apámat aztán csak elvitték munkaszolgálatba, hajtották őket gyalog negyvennégy októberében Ausztria felé. Győrt apám, az öccse és egy barátjuk a táborból egy-egy talicskát tolt ki, a nyilas örök beszélgettek, cigarettáztak, feléjük se néztek, ők a talicskákat eltolták a Bakonyig, ott szétváltak. A szadból rajtuk kívül senki sem élte túl.

Apám béresnek állt, a gazda nem kért tőle papírt. Csutakolta apám a lovakat, bért nem kapott, de ellátást igen. Egy szép nap az istállóból, ahol aludt, meghallotta, hogy a gazda németekkel beszélget ráérősen; értett a szóból, meglepett. Többször fogságba esett, a Bakonyban hullámszórt a front, végül ismét elfogták az oroszok, Pestre vitték, és a Nyugati pályaudvaron várt a bevagonírozásra, hogy Szibériába vigyék.

Egy ismerős meglátta, sietett anyámhoz a közeli Kresz Géza utcába, hogy látta a férjét, elfogták az oroszok. Anyám odarohant, a sipítozására megmondták, hogy a parancsnokság a Szondi utca és a Nagykörút sarkán van a Britanniában, onnét hozzon papírt. Anyám odarohant, addig üvöltözött az örökökkel, amíg beengedték, épp ment föl a lépcsőn, amikor vele szemben lefelé jött egy szovjet őrnagy, és az üvöltő dervisnőt megkérdezte magyarul, mit akar. Anyám előadta. Illés Béla, mert ő volt, adott anyámnak egy papírt, amivel kihozta apámat a jövő Gu-lag-rabok közül.

Nagyanyám a Kresz Géza utcai lakásban lakott egyedül, ahol én készültem negyvenöt augusztusának elején, épp amikor kissé odébb az első atombombát ledobták.

Szüleim egy egykori csillagos házba kerültek az Újpesti rakparton. Abban a házban már korábban is lakott anyám a nagyanyámmal, először a hatodikon,

de a nagyanyám nem bírta, téríszonya volt, leköltöztek a negyedik emeletre, azt se bírta, akkor költöztek a Kresz Géza utcába.

Abba a két szoba cselédszobás lakásba, amelyben később felnőttem, a háború alatt több mint hatvan zsidót pakoltak be Janka nénihez, nagyanyám rokonához, az eredeti lakóhoz, aki ott is halt éhen. Nehezen tudtam elképzelni, hogyan fértek el; anyám járt ott, mesélte, hogy a kádban hárman aludtak.

Nagyanyám mindennap átjárt hozzánk, segített bevásárolni, főzni, takarítani, míg apám megelégtelt a dolgot, és a Kresz Géza utcai garzont elcseréltette a fölöttünk lévő társbérleti szobára.

Nagyanyám ötvenegyben áthurcolkodott fölénk, attól kezdve onnét gyalogolt hol anyámmal, hol velem a Lehel téri piacra. Ő tekerte ki az eleven tyúk nyakát, ő tömte a falikúthoz kötött libát, hogy nagyra nőjön a mája, ő verte agyon a kádban úszkáló halat. Mosott, vasalt, holott cselédünk is volt, úgy kellett hívni kommunistaúl, hogy háztartási alkalmazott.

Búskomor nagyanyám rosszul viselte, hogy a kegydíjából nem tud megélni, őt ne tartsa el az apám. Egy vitatott érdi telek ügyében hónapokig villamosozgatt, meg volt győződve róla, hogy az örökséget megszerezheti, dokumentum nem volt, nem is lett belőle semmi.

Akkor kitalálta, hogy terítőhímzést és zsebkenőfestést vállal bedolgozóként, hímzett, festegetett,

anyám is be-besegített, pénzt nem hozott, abbahagyta. Aztán mondták, hogy a síkkötőgépe a jövő, nagyanyám ilyen gépet akart. Megvették neki az áhított Buksi síkkötőgépet, nagyanyám mereven bámulta a tervrajzokat, tanulta a fogásokat, nem mentek a fejébe. Naphosszat ültem mellette, és néztem, hogyan tologatja a nehéz, hosszú acélszerkezetet a sínen, hogyan szaporodnak a sorok. Lassan szaporodtak a sorok, nem volt jó munkaerő a nagyanyám, többbe került a gép meg a fonal, mint amit ki tudott termelni. A drága gépet végül fillérekért eladták, nagyanyám munkavállalása nem került többé szóba, és ő komorabb lett, mint bármikor.

Egyszer láttam élénknek, ötvenhat őszén.

Apám október második felét kórházban töltötte. Ez mentette meg: hiába keresték a forradalmárok Csepelen azért, hogy kinyírják mint kommunistát, meg a mi lakásunkban más forradalmárok azért, hogy a Munkástanács elnökének kérjék fel mint becsületes embert.

Nagyanyám épp őt látogatta a kórházban, amikor a szomszédban elkezdtek darabolni a Sztálin-szobrot. Türelmesen kivárta, amíg némi közelharc árán hozzájuthat egy darabhoz a füléből. Hazahozta, nekem adta. Sejtelmem sincs, mi járhatott a fejében, soha politikáról nem nyilvánított véleményt. Talán nem gondolt semmit, de érezte, amit érezni lehetett. Megfigyeltem később, hogy a sérült agyú ember

úgy viselkedik, mint nagyobb közösség tömegesen. Büszke voltam a rézdarabra, anyám aztán féltében kidobta.

Anyám és nagyanyám mindennap elment a kórházba és vissza, ételt vittek és gyógyszerzt szereztek. A Pozsonyi utat meg a Nagykörutat végig lőtték, ők lapultak a falnál, aztán átrohantak az úttesten, és csodák csodájára mindig hazaértek.

Rám közben nagyanyám társbérője, Ilus néni, egy vastag szemüvegű, csúnya, szerencsétlen vénkisasszony vigyázott, kínoztam a magam kitalálta golyójátékkal, és csak akkor hagytam békén, amikor Kosuth-címereket festettem zsákszámra, ezek a szénszünet után az iskolában nagy sikert arattak.

Nagyanyám októberben és novemberben lelkesen vásárolt, sütötte a váratlanul bőségben kapható hússokat, mert leállt a magyar húsexport; így jöttem rá a törvényre, hogy ha megjavul az életszínvonalunk, akkor nagy a baj. Töltögette a két bödönt zsírral, teli lett mind a kettő, fél évig is kihúzzuk, mondta büszkén. Kenyeret sütött a gázrezsóban, fehérebb volt, mint megszoktuk, de igazi kenyér; petróleumot szerzett a lámpába, amely a háborúból maradt a spájz felső polcán, azzal is kihúzzuk hónapokig, hajtogatta elégedetten. Végre megint kizárólag az övé lett a lánya, akit apám elrabolt tőle. Remekül dolgozott össze anyám és az anyja, tudták, mi a háború, ez volt

a szakmájuk, szavak nélkül értették egymást. Nagyanyám kivirágzott, még engem is elfelejtett szapulni.

Aztán bejöttek az oroszok, apám otthon lábadozott, nagyanyám komor lett, veszekedős, kibíratatlan, gyűlölködő, mint korábban. Egyetlen újság-cikket sem olvasott el, nem hallgatta a rádiót, nem érdekelte, mi folyik. Főzött, bevásárolt, nem volt neki egyebe, csak a végtelen szűkösség, és gyűlölt mindent és mindenkit, mint egész életében. Háborúban túl kell élni, ez a törvény, öngyilkosságot békében kell elkövetni, ez is törvény.

„Most aztán örülhettek.”

Abban a tudatban vette be a sok-sok fiola altatót, hogy van értelme a halálának: bosszút állhat élete megrontóin, a lányán és a vején.

Legalább ennyi megadatott neki.

Ország

Vitte a gyereket haza, aki hátul be volt kötve, kérdezgette, mi volt az iskolában, kivel verekedett, miért verekedett, mert megint verekedett, nem is érti, miért nem kéne. Próbálta megmagyarázni, hogy vannak más elintézési módok is.

Előttük egy Skoda Favorit haladt a forgalom ritmusánál lassabban. Kihúzódott a jobb sávba, amikor észlelte, hogy a Favorit balra indexel és a balra kanyarodó sávba tart. Miután elhaladt mellette, visszatért a bal sávba. A visszapillantóból észrevette, hogy a Favorit visszarántja a kormányt jobbra, és jönnek. Nem gyorsíthatott, piros lámpát kaptak. A Favorit hátulról nekik ment, toltá őket egy darabon, aztán úgy állt meg mellettük balról, hogy ki se tudta nyitni az ajtaját. Lecsavarta az ablakot, üvöltött. A favoritos is lecsavarta, az anyósülésen egy fiatal suhanc, a volánnál egy fiatal csaj, a volán mellett rádiótelefon. Üvöltöztek egy darabig, de ki se bírt szállni, a gyerek hátul megszeppenve hallgatott. Nem tudta megnézni, mennyire húzták meg a kocsiját, rendőrt

hívni nem érdemes, ki se jönnek, ha pedig elmenne telefonálni, azok elhajtának, tanút nem fog találni, reménytelen. Amikor zöld lett, elhajtott, a visszapillantóból látta, hogy azok még vacakoltak egy darabig, a csajnak nyilván jogsija se volt, nem bírt elindulni.

Próbált normálisan társalogni a gyerekekkel, iskoláról, egyébéről. Már nem voltak messze hazulról, amikor balra indexelt, hogy áthajtsa a villamossíneken. Mögöttük jó ideje egy nagyobb Volkswagen haladt, állandóan rájuk ragadt, de hát ő nem mehetett gyorsabban, nem volt hol előzni, és most a szemből jobbra forduló Fiatnak is meg kellett adnia az előnyt. Miután a Fiat elment, balra tekerte a kormányt, gázt adott, amikor a periférikus látásával észrevette, hogy a Volkswagen kicsapódik mögülük, és a kanyarban megelőzi őket. Alig bírt lefékezni, hogy neki ne menjen. Rádudált, erre a Volkswagen lassított a síneken és megállt. Közben jött jobbról a villamos, még szerencse, hogy megállója volt ott. Álltak a síneken. Megint rádudált, a Volkswagen továbbment, aztán váratlanul, minden ok nélkül befékezett, hogy ne kihajtsa hátulról. Alig bírt lefékezni. Az is megállt. A vezető kiszállt, ő is kiszállt. Üvöltött. Az is üvöltött. Nála jó két fejjel magasabb gyerek, legfőljebb tizenhat-tizenhét éves suhanc. A villamos közben elment, sehol senki. A gyerek a kocsiban bekötve rémülten lapított. A megtermett suhanc röhögött. Ne-

ki eszébe jutott, hogy azonnal állon kéne csapnia, mert ha nem, a suhanc fogja leütni őt, és akkor mit fog szólni a gyerek. Még üvöltöztek, amikor szemből jött egy nagyobb nyugati kocsi, leállt, kipattant belőle egy kétméteres, százkilós másik tizenéves, a suhanc haverja. Pisztolyt kellene vennem végre, gondolta, visszavágta magát a kocsiba, indulni akart, de a két tizenéves idióta előtte táncolt az úttesten. Üsse el őket? Barmok. Visszatolatott, majd a másik úton elhajtott, csikorgott a kereke.

Amikor a házhoz értek és kezdtek kiszállni, a nagy kocsi mögéje kanyarodott és megállt. Megjegyezte a rendszámot. Nem járt arra senki. Tanú nincs. Kiszálltak és jöttek. Mondta a gyereknek, másszon vissza. Ő is visszaült. Addigra az ajtajához értek, feltépték. Indított, gázt adott, belecsimpaszkodtak az ajtóba. Még nagyobb gázt adott, mire az, amelyik az ajtót fogta, elesett. Elhajtott a keresztutcáig, ott visszafordult.

Már haza se mehet a gyerekével!

A két barom ott állt az utca közepén. Husáng tűnt fel az egyik suhanc kezében, vagy esernyőzár. Legalább boxer lenne nálam, gondolta.

Most mi lesz, kérdezte a gyerek.

Nem felelt. Elege lett a múltjából, elege lett a jövőjéből, elege lett a gyereke jövőjéből. Kettesbe kapcsolott és kihúzatta a motort. Az egyiket telibe kapta, a másikat odébb penderítette. A szélvédője nem tört

szét, csak a motorháztető horpadt be, ahogy a test rázuhant. Még haladt vagy tíz métert, megállt, felkapta az esernyőzárát, kiszállt. A másik suhanc felugrott az aszfaltról, bevágta magát a kocsiba és elhajtott. A test ott feküdt a földön szétlapítva.

Visszaült a kocsiba, a garázs elé hajtott, kiszállt, a gyerek odabent kuksolt, nem szólt, kinyitotta a garázsajtót, behajtott, bezárta a garázsajtót, mondta a gyereknek, kösse ki magát, menjen föl a lakásba. Fölment. A vérfoltokat lemosta a kocsi elejéről, nézte a horpadást, nem is volt olyan nagy. Persze ha kijönnek, meg tudják állapítani. Miért nem vett a lengyel piacon revolvert? Vagy pár éve az oroszoktól levágott csövű karabélyt? Azzal fogadhatná a rendőröket.

Fölment a lakásba, a gyerek eltökélten játszott, nem kellett vele megbeszélni a dolgot. Kinézett az ablakon. Ott feküdt a kis mocsadék. Az, amelyik a síneken eléjük vágott. Gondolkozott, kihívja-e a mentőket vagy a rendőrséget vagy mindkettőt. Enyhítő körülmény lenne.

Meg kéne nézni, él-e. Ha él, segíteni valahogy.

Nem ment le a testhez, és nem hívott ki senkit.

Másfél órával később kijött a mentő, összepakolták a hullát, elvitték. Egy motoros rendőr is megjelent, csinált egy fényképet a színhelyről, elhajtott.

Horpadt motorháztetővel közlekedett hetekig, a kutya se kérdezte, mi történt. Vett egy pisztolyt, a kesztyűtartóban tartja. A bal zsebében boxer. Mi-

lyen szerencse, hogy balkezes vagyok, gondolta többször elégedetten, arra nem számítanak.

Múltak a hetek, a tettetést nem keresték. Kisebb gondjuk is nagyobb annál. A gyerekekkel nem beszélt meg a dolgot. Fel-felébredt éjjel, hallgatózott, hánkolódik-e álmában a gyerek, de nyugodtan aludt. Talán már tudta, de ha még nem tudta, és egyszer megkérdezi, ő elmondja neki: ez ököljog-ország; aki gyilkol, megmarad.

Reggel

Valamit álmodhatott; nyugtalanul ébredt.

Megnézte a vekkert, még nem kellett szólnia. Oda-kint ragyogó napsütés. Szép tavaszunk lesz, gondolta. Eszük vesztve rügyeztek a fák, felettük makulátlan ég. Rég ébredt ennyire tökéletes reggelre, rég nyújtózott ilyen egészségeset.

Felült, lábát a papucsba dugta, ült és bámult ki az ablakon. Azon tűnődött, mit is álmodhatott. Beugrott neki, hogy talán rossz a sorrend. Lehet, hogy már lefekvés előtt is ezt gondolta. Eltűnődött. Igen, fel kell cserélnie az óra két felét, hogy a gyerekek jobban megértsék, mi is történt valójában. Tovább tűnődött, az ötletet egyre ésszerűbbnek találta. Fura, hogy a történelem taníthatósága ilyen apróságokon múlik. Ha vezető tanár lenne, felhívna erre a gyakorlók figyelmét, de sose lesz vezető tanár, vidéki gimnáziumba sose fognak egyetemistákat irányítani.

Pompás reggel! Még arra is van ideje, hogy a kávé nyugodtan tegye fel, semmi kapkodás. Felállt, nyúj-

tózott még egyet, megint kinézett az ablakon, és ott maradt állva.

Valami nem stimmelt.

Ragyogva sütött a nap, eszüket vesztve rügyeztek a fák, felhő sehol, és mégis. Átsuhant valami az emlékezetén. Mintha éjszaka a szomszédokat kicserélték volna. Ezt álmodta? Közelebb lépett az ablakhoz. A szemközi meszelt falú ház nem változott, az agyagos talaj barna csíkot hagyott az oldalán az alap fölött, ilyen volt tegnap is, még rég, amióta a földet a kertben újra feltöltötték. Kinézett jobbra, annak a családi háznak a tetőcserepeit tavaly cserélték, azóta nem is ázik be. Nem volt a szomszédokkal semmi baj, köszönt, visszaköszöntek. Egy kissé távolabbi házban magára szoktak hagyni napközben egy kutyát, álló nap üvöltözik szegény, most éppen nem, rendes szomszédok ezek, miért költöztek volna el?

Gondosan, élvezkedve tömte meg a kávéfőzőt, valami mégse hagyta nyugodni. Megpróbálta ismét átgondolni az első óráját, igen, a csere logikus. Mégsem tudott már örülni neki.

Szórakozottan itta a kávé, mintha úgy kellene szietnie, mint rendszeren. Pedig még arra is lett volna ideje, hogy a zsömlére vaját kenjen, de kinyitván a fridzsider, a fagyott vaj látványa elkedvetlenítette. Álldogált a fridzsider előtt, aztán becsapta az ajtaját, majd eszik bent a nagyszünetben. Azt mondják

az öreg, negyvenes kollégák, hogy így lehet gyomorfekélyt kapni. Nem baj.

Kapkodva öltözött, közben szólalt meg a vekker. Mit is akart? Ja igen, felcserélni az óra két részét, hogy a gyerekek jobban értsék. Tulajdonképpen persze mindegy, így is, úgy is az történt, ami. Ha figyelnek a kölykök, valamit fognak kapiskálni, ha nem, az se baj.

Mintha vereséget szenvedett volna. Pedig ugyanúgy sütött a nap, eszüket vesztve rügyeztek a fák. És a kutya is felvonított.

Kilépett a fénybe, hunyorgott, kinyitotta a kertkaput, visszafordult, hogy kulcsra zárja, úgy kaszálta le a sorozat.

Baba

Pont oda nem kellett volna lakótelepet építeni, és nem pont olyat.

A tereprendezés persze elmaradt, még a több emeletnyi mély meszesgödrök betemetése is. A vízvezeték árkát sose jutott eszükbe betemetni. Eredetileg tízemeletesre tervezték a betonkockákat, aztán valaki rájött, gazdaságosabb, ha tizennégy-tizenöt emeletesek lesznek. Azok is lettek. Az erkélyajtók a semmibe nyíltak, mert valaki rájött, gazdaságosabb, ha nem csinálnak erkélyeket, de addigra a blokkokban az erkélyajtókat már kiöntötték. Az elemek rosszul illeszkedtek, közéjük nem tettek tömitést, süvített be a lakásokba a szél, a tapéta nem is bírta, a lakók rongyokat tömködtek a résekbe. A lépcsőházi korlát hiányzott. A liftajtó mellett öklömnyi rés. A villanykörték a folyosókon pucér zsinóron lógtak, már amelyiket nem törték össze. Korábban gyümölcsösök és régi faházikók álltak a dombon, amit a lakótelep kedvéért letaroltak, a faházak másfél száz évet is kibírtak. Parkolót nem terveztek, akinek volt kocsija,

a domb alján hagyta. Messziről mégis impozáns látványt nyújtott a telep, főleg este, amikor az ablakokban égett a villany.

Azért se kellett volna éppen oda lakótelepet építeni, mert a geológusok megmondták, földrengés-veszélyes a térség. A szakvélemény szemétkosárban végezte.

Azt a geológusok se jósták meg, hogy ilyen hamar összeomlik az egész.

Várhatott volna a földrengés húsz-harminc évet. De nem várt.

Mire az egyetlen helyi mentőautó odaért, füst szállongott a romok közül. Lehet, hogy a gázt elfelejtették kikapcsolni, de oda se tudtak szólni a gázosok központjába, mert nem volt rádiótelefonjuk. Némelyik ház teljesen leomlott, némelyik félig, összevissza omlottak le, ki tudja, miért. Az életben maradtak a domb alján gyűltek össze és visítotak. Páran visszamentek a dombra, hogy a rokonokat kiássák, de hát azokat a betonelemeket nem lehetett kézzel odébb vonszolni. Néhány sebesültet a mentőautóhoz hurcoltak, a mentősök megőrültek, ötöt-hatot a kocsiba gyömöszöltek és gyorsan elhajtottak.

Fél nap múlva jött egy csapatszállító teherautó, pár óra múlva egy buldózer és egy tank is bezötyögött, és a domb alján megállt. Addigra a katonák szögesdróttal kört húztak és az embereket beleterelték. Két felcser kötözött. Három közlegény latrinát telepített.

Estefelé befutott a parancsnoki dzsip. Az ezredes kiszállt, az emberek áttörték a szögesdrótot, a dzsiphez rohantak és ordibáltak. A parancsnok visszaszállt a dzsipbe és odébb hajtatott. A katonák visszatereltek az embereket a szögesdrót mögé, és rájuk fogták a géppisztolyt, nem használt, akkor leadtak egy-két sorozatot a levegőbe, a túlélők meghunyászkodtak.

A tank megpróbált felmenni a dombra, de félúton elakadt és ott is maradt. A vezető meg a másik katonára kiszállt és legyalogolt a domb alá.

A katonák sátrat vertek, kondérban levest főztek, a túlélők között kiosztották a konzerveket, aztán a tülekedőket szétzavarták, és a szögesdróton kívül, kibiztosított fegyverrel őrködtek.

Éjszaka fáztak.

A túlélők is.

Hajnalba megjelent fölöttük egy helikopter, ledobtak pár kötszeres csomagot.

A túlélők vártak, hátha jön még erősítés, daru, akármilyen, vártak a katonák is, a parancsnoki kocsi motorja egész éjjel járt, melegítette az ezredest, a sofőrt meg az adjutánst. A felcserek felmentek a romok közé, találtak néhány eleven végtagot, de a hozzájuk tartozó jajongókat nem bírták kihúzni, úgyhogy visszamentek a domb alá. A szögesdróton belül szónokolni kezdtek az ihletett prédikátorok, akik szerint a Föld ilyenkor a ráncait simítja, és a bűneink miatt történt az egész.

Vízet csak délután bírtak osztani, amikor a tévéstáb pár tucat műanyag palackot hozott.

Csináltak egy riportot a dzsip mellett az ezredessel, aztán az operatőr az egyik felcserrel felmászott a dombra. Még jajgatás hallatszott. Az operatőr felvette, amint a felcser hasztalanul huzigálja az egyik lábat, aztán lejöttek. A riporter elővett a kocsijából egy magukkal hozott babát, keresett egy masztos kislányt, a kezébe nyomta és a „kamera kész” jelző után kérdezgetni kezdte, ugye, milyen szörnyű volt. A kislány hallgatott. A rendező odaugrott a kislányhoz, kiragadta a kezéből a babát, kitekerte a baba egyik lábát, úgy adta vissza, közben káromkodott. A riporter megszeppent, az operatőr újra jelentette, hogy kész, a riporter megint megkérdezte a kislánytól, hogy ugye, milyen szörnyű volt, addigra a kislány szerencsére elsírta magát. Ezek után a stáb összehajtott és elhajtott.

A második éjjel páran kivágták magukat a táborból és elszöktek, a közeli kiserdőben két katona megérőszakolt egy lányt, a dombon pedig, mint a kiküldött őrs jelentette, már nem hallatszott jajgatás.

A harmadik napra nem maradt se víz, sem élelem. Nem jött többé a helikopter, pedig a parancsnok üvöltözött a rádiótelefonba. Szögesdrót volt elég, újabb kört vontak a tábor köré. A parancsnok a hangosbeszélőn szöveget intézett az emberekhez, hogy legyenek türelemmel, már úton van a segítség.

A negyedik napon megjött a külföldi tévéstáb helikopteren, amely mást nem hozott. Felmentek a dombra, és filmeztek. Lejöttek a dombról, az adjutáns előszedte a féllábú babát, megkereste a maszatos kislányt, és a külföldi tévések elé cipelte. Azok megörültek. Csokoládét nyomtak a kislány másik kezébe, és le is kapták. Aztán visszamásztak a helikopterbe és elszálltak.

Az ötödik napon tört ki a lázadás, fegyverrel verték le, sok volt a halott és a sebesült, a katonák sírták, a felcserek dolgoztak.

A hatodik napon a parancsnok nagy gödröt ásott a katonákkal. Már a katonáknak sem igen volt mit enniük, és vizük is alig.

A hetedik nap hajnalán, miközben a katonák ástak, fura hangra lettek figyelmesek. Felnéztek, hát látták, hogy a dombról kísérteties figurák vánszorognak lefelé, talán százan, kiásták magukat a romok alól. Az egyik őrmester a parancsnoki dzsiphez rohant, felverte az ezredest. Kikászálódott összetörve, lefogyva az ezredes, utána az adjutánsa, dideregték. Néztek fel a dombra, kísértetek csúsztak-másztak lefelé, útközben többen összeestek, mintha sorozat kaszált volna le őket, de a többség a szögesdróttal körülvett tábor felé tartott.

A parancsnok mondott valamit az adjutánsnak és visszamászott a dzsipbe. Az adjutáns mondott valamit az őrmesternek és visszamászott a dzsipbe.

A dzsip elhajtott. Az őrmester a teherautóhoz ment, mondott valamit a sofőrnek. A sofőr beindította a motort.

A többiek a csapatszállító ponyvája alól leemelték a lángszórót.

Az ok

Senki sem értette.

Hogyhogy egyik napról a másikra eltűnt?

A felesége is kerestette, a barátai is kerestették, a rendőrségen azt mondták, majd csak előkerül, aztán úgy két hét múlva telefonáltak az asszonynak, hogy a férje két hete egy szomszédos ország felé átlépte a határt, de ott már nincs, nem tudják, merre távozott.

Példás házasság volt az övék, volt két szép kicsi gyerekük, volt már lakásuk is, a srác esti egyetemre járt, minden rendben volt velük és körülöttük. De hát akkor miért?

Öt év múlva váratlanul elvadultak az országban a viszonyok, újabb két év múlva kitört a polgárháború, tartott másfél évig, sokan belehaltak, belerokkantak, már ahogy ez lenni szokott. Érdekes módon ama bizonyos feleség és a két gyerek még a polgárháború kitörésének előestéjén szintén eltűnt, de akkor már mindenki ideges volt, úgyhogy őket nem kerestették.

Amikor, úgy emberöltőnyi idő múltán konszolidálódtak a viszonyok, a megmaradt barátok egyikénél este csöngött a telefon.

Ő volt, mármint aki egykor egyik napról a másikra eltűnt.

Te vagy az?

Én vagyok.

A családot is nálad van kint?

Ők is, a gyerekek felnőttek, dolgoznak, mi a feleségemmel nyugdíjban vagyunk már.

Így társalogtak egy darabig, mígnem az otthoni túlélő meg nem kérdezte:

Mondd, te honnét tudtad, amikor még senki se tudta?

És akkor az, aki legelőször megérezte, elmesélte.

Este a rádió hírműsorát hallgatta, a műsorvezető előzetes időjárás-jelentés gyanánt azt mondta, hogy kinéz a stúdió ablakán, az idő derült, jól látja a teliholdat, és aztán rátért a fontosabb hírekre. Akkor ő gyanút fogott, kiment az erkélyre, tényleg derült volt az idő, de teliholdnak nyoma se volt, a hold éppen hogy csak dagadni kezdett. Visszament az erkélyről, magához vette az útlevelét, még némi készpénzt, a gyerekek a másik szobában játszottak, a felesége főzött a konyhában. Lemegyek egy kicsit levegőzni, mondta a feleségének, és elment és felült a legelső vonatra. Mert úgyse tudta volna megmagyarázni.

Hát igen, mondta a vonal túlsó felén a barát, aki a polgárháborúban minden családtagját elveszítette. Aztán hozzátette: ő ismeri a rádió épületét, meg

a stúdiót, ahonnét a hírműsorokat adták annak idején, onnét az eget nem látni, egy szűk udvarban van a földszinten, csak a falakra látni, vajon miért mondott ilyen baromságot az a műsorvezető?

Hát ez az, mondta a messzi távolból az, aki elsőként megérezte.

Melyik szomszéd?

Hírt hozták, hogy a szomszéd faluba már elérték.

Kémeket küldtek volna ki, de leszakadt a hó, várták hát a menekülőket.

A menekülők nem jöttek első nap, nem jöttek második nap, nem értették, mi van. Az összes embert csak nem bírták lemészárolni? Aztán negyedik nap kezdtek egyenként szállingózni.

Jöttek hárman, két férfi meg egy nő.

Annyira összefagytak és kifáradtak, hogy nem volt erejük gyászolni.

Az egyik a három gyereket, az apját meg a feleségét és annak az oldalági rokonait gyászolta, a másik az oldalági rokonait, mert nem volt házasa, a harmadik pedig a vőlegényét és a szüleit, illetve nem gyászolták, csak mondták, hogy ezek immár odavesztek.

Kérdezték, hogyan és miként.

Őket úgy, hogy lemenekültek a pincébe, az egész család, ott fent betörték, lövöldöztek vaktában, szeretnek csak úgy lövöldözni, széttörték a berendezést, az értékeket kipakolták, aztán keresték a pincelejárata-

tot, de nem találták, mert nem a házból nyílt, hanem kívülről, az istálló felől, de sejtették, hogy van pince, úgyhogy benzint locsoltak szét és felgyújtották, és ők odalent megfulladtak.

Őket meg úgy, hogy betörték, összetertették őket, egy darabig nem csináltak semmit, a porszívót huzigálták maguk után, azt hitték, játékszer; rá is ült az egyik srác, nem lehetett több tizenkét évesnél, annak is volt géppisztolya, huzigálták a srácot a porszívón, mert nem tudták, mire való, aztán csak úgy lelövéldözték őket közvetlen közelből.

Őket meg amúgy, hogy baltával verték szét a fejüket az udvaron, magát a dolgot nem látták, csak később a holtakat.

Na igen, de ők, a túlélők, hogy éltek túl?

Kiderült, mind a hárman úgy éltek túl, hogy a szomszédhoz menekültek.

Meg volt beszélve előre?

Nem. Csak úgy menekültek. Egyikük kiugrott az ablakon és odafutott, ketten meg épp térték volna haza, csak meglátták, hogy már ott vannak, és találmomra a legközelebbi szomszédhoz futottak.

És azok a szomszédok, azok amúgy azoknak az övéik?

Az övéik. Vagyis hát ki tudja, ki kié, kinek kik az övéik. Ott élnek nemzedékek óta együtt, egy a nyelvük, egy a múltjuk, egy a jelenük, csak a vallásuk nem egy, bár nemigen vallásos önáluk senki, ők a harma-

dik faluba jártak templomba, ha jártak, nagyobb ünnepekkor, megszokásból, és azok is így voltak ezzel, míg sötét képű emberek nem jöttek nemrég agitálni. De azt tudni lehet, hogy azok az övéiket nem bántják, mert az övéik, úgyhogy ők ilyenekhez menekültek.

És a többiek miért nem menekültek a szomszédjukhoz?

Menekültek, de azokat kiadták.

A szomszédok?

A szomszédok.

Ugyanazok, akik titeket nem adtak ki?

Nem, más szomszédok, mert ha ugyanazok lettek volna, nem adják ki őket.

És ha ti azokhoz a szomszédokhoz menekültök, titeket is kiadnak?

Biztosan.

Ezen aztán eltűnődtek.

Nemsokára megszólalt egy vénségesen vén öregember, a falu bölcse, imígyen:

Eszerint fontos tudni, melyik szomszédban mi rejlik.

Felelték: ezek szerint fontos.

Na és ti tudtátok, hogy a szomszéd, pont az a szomszéd, nem fog kiadni?

Felelték: nem tudták, csak azok estek kézre.

De mi alapján választottatok?

Felelték: nem választottak ők, nem volt arra idő.

Éppen arra jártak, mikor azok betörték, nem is tudtak volna máshova menni.

Tűnődött a vénséges vénember a válaszon soká.

Ez ugyanaz az egyetlen szomszéd volt, aki titeket, hármótokat, megmentett?

Felelték: nem ugyanaz, hanem három különböző. Kettő a felvégről, egy az alvégről, és egymással nem is igen voltak jóban sohasem.

Ezen volt mit tűnődni megint.

Kérdezte aztán a vénséges vénember, a falu bölcse:

De hát mifélek is voltak ezek a szomszédok?

Hosszú volt a nappal, hosszú az éjszaka, amíg a gyilkosokat ebbe a faluba is várták, hát a menekültek elmesélték.

Az egyik szomszéd vaskos ember, tömzsi, önző gazda, sose adott kölcsön, sose segédkezett, ha kérték, élt magának mogorván.

A másik csaló, seftel, csempészik, üzletel, nagy házat visz, van neki számos törvénytelen és számtalan törvényes ivadéka.

A harmadik istenes ember, tudvalevőleg tébolyult, rengeteg sok könyve van, kicsit sánta, púpos is, alig lát az olvasástól, vagy hát azért olvas, mert egyebet alig lát.

Elgondolkoztak a népek e válaszokon.

Kérdezte a bölcs vénember akkor:

Eszerint semmi közös vonásuk nincsen nekik?

Hümmögtek a jövevények.

A vaskos, tömzsi ember kicsi korában gyenge volt, sokat verték, mindenki azt gondolta, ha felnő, gonosz lesz.

A seftelő jól számolt fejben, a tanító azt mondta, nagy matematikus lesz belőle, de hát taníttatni nem volt pénz.

A vaksi istenes nem mindig volt istenes, mert amíg látott, lányok után kujtorgott, mégse lett neki családja.

Kicsit felengedtek, kaptak inni forró teát, kaptak enni lepényt, nagyon akaródzott már nekik gyászolni végre, amivel hátralevő életüket megoldják, szerették volna, ha e faggatódzásnak vége szakad.

Sietősen arra lyukadtak ki, hogy ezeknek a szomszédoknak nincsen közös vonásuk.

Hacsak az nem, hogy megmentettek titeket, jegyezte meg egy férfiember.

Hacsak az nem.

Na akkor a siratósabbak a szállásukra kísérték a jövevényeket, hogy velük együtt gyászolják azok halottait, meg a maguk halottait, akiket csak ezután fognak leölni, meg a saját halálukat, ha bekövetkezik. Mi egyebet tehettek volna? Nem volt nekik hová menekülniük abból a magas hegyek övezte nyomorúságos kis faluból, ahol nemzedékek óta együtt éltek azokkal a szomszédokkal, akikkel egy a nyelvük, egy a múltjuk, csak a jövőjük nem az. Nem tudtak volna felkerekedni a hóban, a télben, és ha megteszik is,

mint a szomszéd falvakban megtették, útközben le-
géppuskázzák őket, éhen halnak, megfagynak, és ha
nem, akkor visszafordítják őket a semleges nemzet-
közi békefenntartó erők, akik a rablógyilkosokkal
nyíltan üzletelnek.

A keményebb lelkű emberek ott maradtak a vénsé-
ges vénemberrel, és várták, mit mond minderre.

Tűnődött a vénember derekasan, megivott köz-
ben fél liter pálinkát, megevett két lepényt, a közepé-
be húsdarabok voltak sütve hagymával. Náluk addig
mindig béke volt, sose háborúskodtak azon a vidéken,
sose volt érdemes elfoglalni azt a hegyes, terméketlen
vidéket. Evett-ivott a bölcs vénember, megjárta az el-
ső háborút, megjárta a másodikat, volt fogságban itt
meg ott, volt rab, volt helyi előljáró, volt megint rab,
volt kényszermunkás, felnevelte néhány gyerekét, el-
temette néhány gyerekét, elfogyasztott hat feleséget,
tisztelték is nagyon, és várták, szólaljon meg.

Meg is szólalt aztán a vénember, étektől és italtól
pityókásan.

Eszerint, mondta, döntő dolog, hogy milyen a
szomszéd. Hogy felad-e, vagy nem ad-e fel.

Elhallgatott. Várták, mit mond még. A vénember,
a várakozást érzékelvén, dühös lett.

Mit akartok még tőlem?!

Mondaná meg, minek az alapján lehet tudni, hogy
milyen is a szomszéd, és melyik szomszéd nem ad
fel.

A vénember kért még fél liter pálinkát, megkapta,
megitta. Kért még egy lepényt, felfalta. Aztán búcsú
nélkül hazament és lefeküdt, hogy friss elmével fo-
gadja a gyilkosait másnap.

Nemsokára

Hosszabb takarót szeretnék, nem tudom közölni. És ne kössenek le, ne deszkázzák be az ágyat. Ne kössenek le, viszket a szemem, nem bírom megvakarni. Gonoszok, mert látják. Kínoznak. Mit csodálkoznak, hogy hányom-vetem magam és üvöltök? Nem tudok beszélni, de ezt értik, annyira hülyék nem lehetnek, mégis lekötnek, holott az orrom is viszket. Különbem sem ebben az ágyban akarok meghalni. Ebben fádom és izzadok. Másik ágyat szeretnék, mi ebben a furcsa? Még felkelek, ha hagynak. Fel szoktam kelni, és járok, mezőkön, repülök is közvetlenül a fű fölött, hűvös, finom, csak valahogy mindig ide kerülök vissza, ez a baj. Azok is, akik bejönnek, csak néznek és elmenekülnek. Valami rokonok. Ételt és italt tesznek az éjjeliszekrényre, mintha el tudnám érni, mintha nem lopnák el. De nem is kell nekem semmi, alulról cső van bennem, nem tudják? Elmenekülnek, rendben van, de miért nem értik, hogy hosszabb takarót szeretnék? Fádom! Legalább fognák meg a kezemet. Miért nem fogják meg a kezemet? Csigolyám eltört,

üvöltöttem, mikor kiültettek, hogy fáj, nem hitték, aztán végre megvizsgáltak, megint nekem lett igazam, de még bocsánatot se kértek. Azóta hagynak feküdni. De a hátamon a sebek, az a nővér nagyon durván mossa, fáj. Gyűlöl. Talán már nem tart soká. Odaát anyám vár, most már fog szeretni, elég régen meg van halva, volt ideje gondolkozni.

Két fénykép

– Találtunk két képet – mondja a burkoló segédje. Hetek óta dobálom ki a cuccokat a lakásból; az ágyneműtartókról eszerint megfeledkeztem.

Nejlonlepedőbe vannak csomagolva a bekeretezett képek. A kisebbik képen színiakadémista anyám néz csábosan és fiatalon még az orrműtétje előtt. A nagyobbikon anyám és apám néz a jövőbe bizakodva. Kétéves voltam, amikor készült, negyvennyolcban, mert az apámról nyilvánvalóan ugyanakkor készített portrét mindenhová hurcolom, ahol úgymond az otthonom van. Bogláron nyaraltunk, mint meséltek, de én még nem emlékszem rá, csak a következő nyárra, Kenesére, ahol megtanultam önállóan pisilni, és majdnem meghaltam, mert a kertben csatagolva rézgáliccal permetezett szőlőt ettem.

Szép kettős fénykép, nem tudom, ki készíthette, alulról fényképezte őket, mint a kommunista hősokeket, ez a fordulat éve. A szobájuk falán lógott, de valamikor lekerült onnét, talán amikor anyám összetépett egy csomó fényképet, és levágta magát azokról

a képekről, amelyeken apámmal volt együtt. Nagy mészárlást rendezett, állapítottam meg, amikor a kihalt lakásban a hagyatékot kezdtem bogarászni. Egyszer anyám elárulta, miért tette: ült apám haldokolva a fotelben, és egyszerre azt mondta anyámnak: „Mennyire gyűlöllek!”

Emlékszem, készült róluk egy szép kép a Normafánál még a házasságkötésük előtt, egy hatalmas, göcsörtösen ágas-bogas öreg fa előtt állnak egymásnak dőlve, apámon is, anyámon is vászon viharkabát, apám bricseszben, anyám hosszú szoknyában; nem találtam.

Erről a kettős képről anyám megfeledkezett. Anyám meztelen képeit sem találtam. Mutogatta nekem gyerekkoromban, és mindig apám előtt, aki nem szólt, elfordult vagy kimenekült a cselédszobába. Művésziiesen elrendezett virágok mögött anyám ifjan, már operált pisze orral, a pucér kebleit mutogatta. Némelyik képen a virág volt a fókuszban, némelyiken anyám mellbimbói. Jól fizettek, mondogatta anyám büszkén. Nem volt akkoriban szokásos az ilyesmi, később fogtam fel.

– Elviszi? – kérdi a segéd.

A lakás szét van verve. Egymás hegyén-hátán a bútorok. Apám tervezte azt a hosszú, feketére festett szekrénysort, amely az előszobában állt nyomasztóan, most abban a szobában hever egymásra borogatva, amelyikben már betonoztak. Apám tervezte a

két feketére festett, ágyneműtartós, egyforma ágyat is, három epeda fér beléjük, kényelmetlenek. Mindent kidobok, az ágyakat, a konyhabútort, a kádat, mosdót, vécét, mindent, pénzt se kérek értük, vigyék, sose lássam őket.

– Elviszi?

– Elviszem.

Hónom alá csapom a két képet, odalent berakom a kocsi csomagtartójába. Ott hányódnak napokig a mindenféle cuccok között, de belátom, ki kell vennem, még megsérülnek.

Felviszem végül a lakásomba.

A dolgozószobámban van egy ágy, jó széles, két ílyet készíttettem, amikor beköltöztünk az első saját lakásunkba, és amikor elváltunk, a volt feleségemé lett az egyik, az most a harmadik férjénél, az özvegyénél lehet, ha ki nem dobta. Masszív darab, sokba került, az aljába beleférnek a diplomáim, a kitüntetéseim, minden szar. Felnyitom, a nejlonba csomagolt két képet belököm, rájuk zuttyan a matrac.

Én már nem dobom ki.

Dobják ki a gyerekeim az ágyammal együtt.

Tartalom

Kocsiút éjjel	5
Lodku unyeszló	15
Tischdamen	22
Őszi eső	31
A két boldog magyar	36
Hetvenkilenc augusztusa	39
Próba	44
Kémjelentés	49
Hajbók	58
Nyaralni muszáj	64
Nyom	70
Az Üdvözlét	72
Milyenek a csehek	76
Lehet, hogy ő az	83
Domb	90
Szabadságharc	95
A két igazgatók	104
Amit a tanár mondott	131
Díszpolgárok	133
Temetői járat	139

EU-lőre	145
Gyurka	151
A síromnál	161
A bosszú	173
Ország	184
Reggel	189
Baba	192
Az ok	198
Melyik szomszéd?	201
Nemsokára	208
Két fénykép	210

X 139 4 4 2